

I.S. TURGHENIEV - Un Cuib de Nobili

Capitolul I

Intr-o senină zi de primăvară, pe sub seară, câțiva nouri si trandafirii se vedeau în țăriile cerului limpede, pârînd că nu plutesc, ci se depărtează în adîncul azurului.

La fereastra deschisă a unei case frumoase, aflată pe una din străzile mărginate ale orasului O..., resedintă de gubernie (lucrurile se petreceau în 1842), sedeau două femei: una la vreo cincizeci de ani, iar cealaltă, bătrînă cam de saptezeci.

Cea dintîi se numea Măria Dmitrievna Kalitina. Sotul ei, fost procuror gubernial, om de afaceri bine cunoscut pe timpuri - un bărbat răzbătător si hotărît, artăgos si încăpătînat - , murise de vreo zece ani. El căpătase o educatie aleasă, învățase la universitate; dar fiindcă se ridicase din clasa celor săraci, înțelesese de timpuriu nevoia de a-si croi un drum în viață si de a strînge avere. Măria Dmitrievna îl luase din dragoste; era chipes, destept si, cînd voia, foarte amabil. Măria Dmitrievna (născută Pestova) rămăsese fără părinti încă din copilărie, petrecuse cîtiva ani la Moscova în pension; iar după ce se întoarse de acolo, locui la cincizeci de verste de O..., în satul natal, Pokrovskoe, cu o matusă si cu fratele ei mai mare. Curînd după aceea, fratele se mută la Petersburg, căpătînd o slujbă. Se purta foarte urît cu sora si cu matusa sa, pînă cînd, într-o zi, moartea subită puse capăt purtărilor sale. Măria Dmitrievna mosteni Pokrovskoe, dar nu rămase multă vreme acolo; la un an după ce se căsătorii cu Kalitin, care izbutise să-i cucerească inima în cîteva zile, satul Pokrovskoe fu schimbat pe o altă mosie, mult mai bănoasă, însă urîtă si fără conac. În acelasi timp, Kalitin cumpără casa din orasul O..., unde se stabili definitiv cu sotia lui. Lîngă casă se afla o grădină mare: o parte a ei dădea drept în cîmp, în afara orasului.

„Prin urmare, hotărîse Kalitin, care nu punea nici un pret pe linistea rurală, nu va mai fi nevoie să ne ducem la tară." Măria Dmitrievna își arăta de multe ori adîncă părere de rău după frumosul său Pokrovskoe, cu riul zglobiu, cu luncile întinse si dumbrăvile înverzite. Niciodată însă nu i se împotriva sotului, căci avea un respect profund față de mintea si față de experienta lui de viață. Iar după cincisprezece ani de căsnicie, cînd acesta muri, lăsînd în urmă un fiu si două fiice, Măria Dmitrievna se obisnuise într-atît cu casa si cu viata de la oras, încît nu mai vru să plece din O.

În tinerete, Măria Dmitrievna trecea drept o blondină drăgută; nici la cincizeci de ani nu avea trăsături lipsite de gingăsie, desi erau putin mai îngrosate si-si pierduseră din frăgezime. Era mai mult sensibilă decît bună, iar apucăturile de pension si le păstrase pînă în anii maturității; era alintată, se supăra usor, ba chiar plîngea, dacă nu i se respectau obiceiurile, în schimb, se arăta foarte prietenoasă si amabilă dacă i se împlineau toate dorintele si nu era contrazisă de nimeni. Casa ei se număra printre cele mai plăcute din oras. Avea o situatie foarte bună, nu atît din ceea ce mostenise, cît din agoniseala sotului ei. Cele două fete locuiau cu ea; băiatul învăța la una din cele mai bune scoli de stat din Petersburg.

Bătrîna cu care Măria Dmitrievna sedea la fereastră era acea matusă, sora tatălui său, cu care petrecuse odinioară cîtiva ani de singurătate la Pokrovskoe. O chema Marfa Timofeevna Pestova. Trecea drept o fiintă ciudată, o fire independentă, tuturor le spunea adevărul verde-n față si, cu toate că avea venituri foarte modeste, se purta ca si cum s-ar fi jucat cu miile. Nu-l putuse suferi pe răposatul Kalitin si, de îndată ce nepoată-sa se

căsători, plecă în cătunul ei, unde stătu la un tărân zece ani încheiați, într-o căsută fără horn. Măria Dmitrievna se cam temea de ea. Cu părul negru și cu privirea ageră chiar și la bătrînete, mică și cu nasul ascuțit, Marfa Timofeevna avea un mers vioi, se ținea drept și vorbea repede și răspicat, cu o voce subțire și sonoră. Purta totdeauna bonetă și bluză albă.

— Ce ai? o întrebă deodată bătrîna pe Măria Dmitrievna. De ce oftezi, maică?

— Uite-asa, îi răspunse aceasta. Ce nori minunați!

— Pesemne ti-e milă de ei?

Măria Dmitrievna nu-i răspunse nimic.

— Oare de ce nu vine Ghedeonovski? rosti Marfa Timofeevna, mînuind cu iuteală andrelele (împletea un sal mare de lînă). El ar ofta împreună cu tine, dacă nu s-ar apuca să scorească vreo trăснаie.

— Cît de aspru îl judeci totdeauna! Serghei Petrovici e un om respectabil.

- Respectabil! repetă bătrîna, cu un ton de dojana.

- și cît de credincios i-a fost răposatului meu sot, adăugă Măria Dmitrievna, nici acum nu-si poate aminti de dînsul fără emotie.

- Ba bine că nu: el l-a scos de urechi din noroi, mormăi Marfa Timofeevna, și andrelele porniră să-i joace și mai dihai în mîini. Are o privire atît de smerită, începînd din nou bătrîna, capul i-a încăruntit de tot, dar cum deschide gura - minte sau bîrfeste! și încă-i consilier de stat! Ce să-i faci! Zi-i fecior de popă, și pace!

- Dar cine-i fără de păcat, mătusico? Desigur, el are meteahna asta! La drept vorbind, Serghei Petrovici n-a căpătat o educație aleasă, nu vorbește frantuzeste; dar, dacă-mi dai voie, e un om plăcut.

- Da, fiindcă te linguseste tot timpul. Că nu vorbește frantuzeste, atîta pagubă! Nici eu nu-s prea tare în „dialehtul” francez. Mai bine n-ar vorbi nici o limbă: n-ar mai spune atîtea minciuni. De altfel, uite-l, vorbești de lup și lupul la ușă, adăugă Marfa Timofeevna, privind pe stradă. Iată că vine omul tău plăcut. Vai, ce lungan, parcă-i cocostîrc!

Măria Dmitrievna își potrivea buclele. Marfa Timofeevna îi aruncă o căutătură ironică.

- Ce-o mai fi și asta, maică, nu cumva e un fir de păr cărunt? Ia s-o dojenesti pe Palaska. Ce pîzeste?

— Ei, mătusico, totdeauna..., mormăi cu ciudă Măria Dmitrievna și începînd să ciocănească cu degetele în bratul fotoliului.

— Serghei Petrovici Ghedeonovski! anuntă cu glas pitigăiat rumenul băiat de casă, ivindu-se de după ușă.

Capitolul II

Intră un bărbat de statură înaltă, într-o redingotă îngrijită, cu pantaloni la modă, cu mînuși gri din piele de căprioară și cu două cravate — una neagră deasupra și alta albă dedesubt. Avea în totul un aer de decentă și bună-cuviință, începînd cu fata-i plăcută și cu părul lins la tîmple, pînă la cizmele-i fără tocuri și fără scîrt. Făcu o plecăciune mai întîi față de stăpîna casei, apoi înaintea Marfei Timofeevna și, scotîndu-si tacticos mînușile, se apropie să sărute mîna Măriei Dmitrievna. După ce o sărută cu respect de două ori la rînd, el se așază alene într-un fotoliu și, frecîndu-si vîrfurile degetelor, întrebă cu un zîmbet:

— Elizaveta Mihailovna e sănătoasă?

- Da, îi răspunse Măria Dmitrievna, e în grădină.

- Dar Elena Mihailovna?

t 9

— si Lenocika-i în grădină. Aveți vreo noutate?

- Cum de nu, cum de nu, zise oaspetele, clipind arar si tuguindu-si buzele. Hm!... poftim o noutate, si încă ce noutate: A sosit Lavretki, Feodor Ivanîci.

— Fedea! strigă Marfa Timofeevna. Nu mai spune! Nu cumva-i vreo scornitură de-a ta, tăicută?

- Nicidecum, l-am văzut în persoană.

— Asta încă nu-i o dovadă.

— îi merge foarte bine, urmă Ghedeonovski, prefăcându-se că nu auzise replica Marfei Timofeevna, s-a făcut mai lat în spate si-i rumen la față.

— îi merge bine, rosti apăsător Măria Dmitrievna, desi s-ar părea că n-are de ce să-i meargă chiar așa!

- Da, răspunse Ghedeonovski, altuia în locul lui i-ar fi rusine să se arate între oameni.

— si anume de ce? îl întrerupse Marfa Timofeevna. Ce prostie o mai fi asta? Omul s-a întors în patrie — unde ati vrea să se ducă? si, la o adică, cu ce-i vinovat?

— Sotul totdeauna-i vinovat când sotia lui nu are purtări frumoase, dacă-mi dati voie să-mi spun părerea, stimată doamnă.

— Asta o spui, tăicută, fiindcă nu esti căsătorit. Ghedeonovski zîmbi în silă.

- îngăduiti-mi să fiu curios, întrebă musafirul după o scurtă tăcere, cui îi este hărăzit salul ăsta drăgut?

Marfa Timofeevna îi aruncă o căutătură tăioasă.

— E hărăzit, răspunse ea, aceluia care nu bîrfește, nu umblă cu siretlicuri si nu scorneste niciodată nimic, numai dacă există pe lume asemenea om. Pe Fedea îl cunosc foarte bine; are o singură vină: si-a răsfatat prea mult nevasta. Apoi s-a însurat din dragoste si din astfel de cununii nu iese niciodată ceva acătării, adăugă bătrîna, uitîndu-se chiorîs la Măria Dmitrievna si ridicîndu-se din loc. Iar acum, tătucule, poti să bîrfesti pe oricine - chiar si pe mine..., eu mă duc, n-o să vă încurc.

10

t

si Marfa Timofeevna se retrase.

- Totdeauna-i așa, grăi Măria Dmitrievna, urmărindu-si mătusa cu privirea, totdeauna...

— Vîrsta domniei sale e de vină! Ce să-i faci! remarcă Ghedeonovski. Iată, a binevoit să zică: aceluia care nu umblă cu siretlicuri. Dar cine nu umblă astăzi cu siretlicuri? Asa-i veacul nostru. Un prieten de-al meu, un om cît se poate de respectabil si, vă asigur, mare în grad, spunea că astăzi cică si găina se apropie cu siretenie de grăunte, parcă tot cată să-i dea tîrcoale. Dar când mă uit la dumneavoastră, doamna mea, aveți o fire îngerească; dati-mi, vă rog, mînuta asta neprihănită.

Măria Dmitrievna abia zîmbi si-i întinse o mîna durdulie, cu degetul mic desfăcut. El își lipi buzele de mîna ei; iar ea își trase fotoliul lîngă musafir si, aplecîndu-se ușor, îl întrebă cu jumătate de gură:

— Deci l-ati văzut? într-adevăr e bine, sănătos, vesel?

— Vesel, bine, îi răspunse în șoaptă Ghedeonovski.

— N-ati auzit pe unde o fi acum sotia lui?

- în vremea din urmă era la Paris; acum se zvoneste că s-a mutat în Italia.

— Situația lui Fedea e îngrozitoare, pe drept cuvînt; nu stiu cum de-i în stare s-o îndure.

Se întâmplă nenorociri, într-adevăr, cu oricare; dar se poate spune că pe dînsul ea l-a făcut de rîs în toată Europa.

Ghedeonovski oftă.

— Da, da. Căci pare-se că s-a avut bine și cu artiști, și cu pianisti, și — cum se spune în lumea lor — cu tot felul de aștri și luceferi. A pierdut orice rusine...

— Îmi pare foarte, foarte rău, zise Măria Dmitrievna. Doar mi-e rudă, stiti, Serghei Petrovici, mi-e nepot de gradul al treilea.

- Cum să nu știu, cum să nu! S-ar putea să-mi scape ceva ce privește familia dumneavoastră? Ar fi cu putință?

— Va veni și pe la noi credeți?

t 11

- Se prea poate; de altfel, se zvoneste că dumnealui se pregătește să plece la țară.

Măria Dmitrievna își ridică privirea.

- Ah, Serghei Petrovici, mă gândesc că noi, femeile, trebuie să ne purtăm cu multă băgare de seamă!

- Sînt femei și femei, Măria Dmitrievna. Din nenorocire, se află și de cele cu purtări usoare... ei, și vîrsta; pe deasupra, nu primesc educație din fragedă copilărie. (Serghei Petrovici scoase din buzunar o batistă albastră cu pătrățele și începu s-o desfacă.) Asemenea femei, desigur, există. (Serghei Petrovici duse colțul batistei, pe rînd, la fiecare ochi.) Îndeobște însă, dacă stai și te gîndesti, adică... în oras e un praf nemaipomenit, încheie oaspetele.

— Maman, maman, strigă, dînd buzna în cameră, o fetiță nurlie de vreo unsprezece ani, vine Vladimir Nikolaici, călare!

Măria Dmitrievna se sculă. Serghei Petrovici se ridică de asemenea și se înclină.

— Respectele noastre cele mai adînci Elenei Mihailovna, rosti el și, retrăgîndu-se într-un colț din motive de bună-cuviință, se apucă să-și sufle nasul său lung și drept.

— Să vezi ce cal minunat are! urmă fetița. Acum l-am văzut în dreptul portitei și ne-a spus, mie și Lizei, că intră pe poarta principală.

Se auzi un tropot de copite și pe stradă se ivi un călăret chipes, pe un cal murg, frumos, și se opri în fața ferestrei deschise.

Capitolul III

- Ziua bună, Măria Dmitrievna! rosti călăretul cu glas sonor și plăcut. Cum vă place cumpărătura mea cea nouă? Măria Dmitrievna se apropie de fereastră.

12

t

- Ziua bună, Woldemar! Vai, ce cal falnic! De la cine l-ai cumpărat?

— De la furnizorul armatei... Mi-a luat mult tîlharul.

— Cum îi zice calului?

— Orland... E un nume stupid; vreau să i-l schimb... Eh bien, eh bien, mon gargon... N-are astîmpăr!

Calul fornăia, se frîmînta cînd pe un picior, cînd pe altul și-si scutura botul înspumat.

— Lenocika, mîngîie-l, nu-ti fie teamă...

Fetița își întinse mîna pe fereastră, însă Orland se ridică brusc în două picioare și făcu un salt în lături. Călăretul nu se pierdu cu firea, dădu pîteni calului, îl plesni cu cravasa peste gît și, cu toată împotrivirea lui, îl sili să se oprească din nou în fața ferestrei.

— Prenez garde, prenez garde, repetă Măria Dmitrievna.

- Lenocika, mîngîie-1, o îndemnă din nou călăretul, n-o să-1 las să-si facă de cap. Fetita întinse iarăsi mîna si atinse cu frică nările înfiorate ale lui Orland, care tresărea întruna si musca zăbala.

— Bravo! se entuziasma Măria Dmitrievna. Iar acum descăleca si poftim în casă. Călăretul întoarse numaidecît calul, îi dădu pînteni si, pornind în galop mărunț de-a lungul străzii, intră pe poartă. Un minut mai tîrziu, fluturîndu-si cravasa, musafirul năvăli prin usa dinspre antreu în salon; în aceeași clipă, în pragul altei usi, se ivi o fată zveltă, înaltă, cu părul negru, de vreo nouăsprezece ani — Liza, fiica cea mare a Măriei Dmitrievna.

Capitolul IV

Tînărul cu care cititorii au făcut chiar acum cunostință se numeste Via d im ir Nikolaici Pansin. Era functionar cu
t 13

însărcinări speciale la Petersburg, în ministerul afacerilor interne. Venise în orasul O... vremelnice, cu o misiune oficială, pus la dispozitia guvernatorului, generalul Sonnenberg, cu care era rudă îndepărtată. Tatăl lui Pansin, stabsrotmistrul în retragere, cartofor cunoscut, un bărbat cu privire bonomă, cu fata botită si cu un rictus nervos în colțul gurii, se frecase toată viața lui de nobili, frecventase cluburile englezesti din cele două capitale si trecea drept un om abil, nu prea demn de încredere, totusi simpatic si cordial. Cu toată iscusinta lui, s-a aflat aproape tot timpul în pragul sărăciei si a lăsat singurului său fiu o avere modestă si răvășită. În schimb a avut grijă, în felul lui, de cresterea băiatului: Vladimir Nikolaici stia să vorbească frantuzeste la perfectie, englezeste corect si nemteste prost. Asa se si cuvenea: oamenilor cumsecade le e nu stiu cum să vorbească bine nemteste; dar a strecura cîte un cuvîntel nemtesc, din cînd în cînd si mai ales cu prilejul unui amuzament, este permis, c'est meme tres chic, după cum se exprimă parizienii din Petersburg. De la vîrsta de cincisprezece ani, Vladimir Nikolaici stia să întredegajat în orice salon, să se facă plăcut si să dispară la momentul oportun. Tatăl lui Pansin îi asigurase fiului său mai multe legături. Amestecînd cărțile între două „robere” sau după un „mare slem” norocos, nu pierdea prilejul să sufle cîte o vorbulită despre „Volodka” al său vreunei fete simandicoase, amatoare de vist. Pe de altă parte, în timpul petrecut la universitate, pe care a părăsit-o cu titlul de student titular, Vladimir Nikolaici făcuse cunostință cu cîtiva tineri aristocrati si ajunsese musafirul obisnuit al caselor celor mai simandicoase. Pretutindeni bine primit, foarte plăcut la înfățisare, comunicativ, nostim, totdeauna sănătos si gata de orice; respectuos acolo unde credea de cuviință, obraznic unde se putea, era un prieten minunat, un charmant garton. O lume tainică i s-a deschis în fată. Pansin a priceput repede secretul vietii mondene; a stiut să se pătrundă de un real respect fată de para-

14

t

grafele ei, să dea fleacurilor o importantă semiironică si să lase impresia că socoteste drept moft problemele însemnate. Dansa perfect si se îmbrăca englezeste, în scurt timp a izbutit să fie considerat drept unul dintre cei mai simpatici si mai iscusiti tineri din Petersburg. Într-adevăr, Pansin era foarte abil, cel puțin cît tatăl său; dar mai era si foarte înzestrat. La toate se pricepea: cînta frumos, desena cu usurință, scria versuri, juca pe scenă destul de acceptabil. Nu avea nici douăzeci si opt de ani, cu toate acestea ajunsese Kammerjunker si căpătase un grad foarte important. Pansin avea o încredere neștrămutată

în sine însuși, în inteligenta, în spiritul său de pătrundere. Păsea înainte cutezător și vesel, cu tot avîntul. Totu-i mergea ca pe roate. Se obisnuise să se facă plăcut tuturor, de la tînăr la bătrîn, și-si închipuia că ar cunoaste oamenii, îndeosebi femeile. Însă le stia foarte bine numai slăbiciunile curente. Nefiind străin de artă, simtea că poartă-n sine o scînteie și o oarecare pasiune, ba chiar entuziasm, și ca atare își îngăduia anumite abateri de la reguli: chefuia, făcea cunostință cu persoane care nu tineau de lumea bună și avea purtări libere și simple. Sufletu-i era însă rece și viclean, chiar în toiul celui mai strasnic chef, ochii săi câprui și ageri pîndeau și iscodeau mereu. Acest tînăr cutezător și liber niciodată nu scăpase frîul din mînă și nu se lăsase pradă pasiunii. Spre lauda lui se cuvine să spunem că niciodată nu se mîndrea cu cuceririle sale. În casa Măriei Dmitrievna nimerise de îndată ce sosise în O..., și foarte curînd se familiarizase cu desăvîrsire. Măria Dmitrievna era încîntată de el.

Pansin salută politicos pe toți cei din cameră, strînse mîna Măriei Dmitrievna și Lizavetei Mihailovna, pe Ghedeonovski îl bătu ușor pe umăr și, întorcîndu-se pe călcîie, o prinse pe Lenocika de cap și o sărută pe frunte.

— și nu ti-e teamă să călăresti un cal atît de nărăvas? îl întrebă Măria Dmitrievna.

t 15

— Iertati-mă, dar calu-i foarte blînd. O să vă spun însă numaidecît cine-mi inspiră frică: mă tem să joc preferans cu Serghei Petrovici; ieri, la Belenitîni, m-a bătut măr.

Ghedeonovski rîse subțire și slugarnic: el îl lingusea pe tînărul și strălucitul funcționar din Petersburg, favoritul guvernatorului, în discuțiile sale cu Măria Dmitrievna, de multe ori pomenise de capacitatea excepțională a lui Pansin. Iată, cum să nu-l lauzi? sustinea el. Tînărul se bucură de succes și în sferele înalte, e un slujbas exemplar și n-are pic de trufie. De altfel, Pansin era socotit și la Petersburg un funcționar capabil: la el treaba mergea strună, vorbea despre ea în glumă, așa cum se cuvine unui om de lume, care nu dă prea multă însemnătate muncii sale; era însă „expeditiv”. Superiorilor le plac asemenea subalterni. Nici el nu se îndoia că, dacă ar fi vrut, ar fi putut ajunge, cu timpul, ministru.

- Ati binevoit să spuneti că v-am bătut la cărți, zise Ghedeonovski; dar săptămîna trecută cine a cîștigat de la mine douăsprezece ruble? și încă...

— Răutăciosule, răutăciosule, îl întrerupse Pansin cu o familiaritate amabilă, dar puțin cam disprețuitoare și, fără să-l mai ia în seamă, se apropie de Liza.

— Aici, n-am putut găsi uvertura la Oberon, începu el. Degeaba s-a lăudat Belenitîna că are toată muzica clasică. De fapt, afară de polci și de valsuri, n-are nimic. Dar am scris la Moscova și peste o săptămîna veti avea uvertura asta. Fiindcă veni vorba de muzică, adăugă Pansin, ieri am scris o romantă nouă, textul l-am compus tot eu. Vreti să v-o cînt? Nu stiu ce-a iese din asta. Belenitîna a găsit-o foarte drăgută, dar aprecierile ei nu înseamnă nimic, doresc să vă cunosc părerea. De altfel, cred că e mai bine s-o cînt ceva mai tîrziu.

— De ce mai tîrziu, se amestecă în vorbă Măria Dmitrievna, de ce nu acum?

- Mă supun, rosti Pansin, cu un fel de zîmbet senin și dulceag, care se ivea și pierdea tot așa de brusc, împinse scaunul

cu genunchiul și se așază la pian; iar după ce făcu cîteva acorduri, prinse să cînte, rostind clar cuvintele următoarei romante:

Se vede luna în tării drept strajă,

Prin norul pal,

Jucîndu-si raza tainică de vrajă

Pe-al mării val.

Pe sufletu-mi în zbucium, ca o mare, Esti luna mea:

- Mă misti la bucurii si la-ntristare

Cu vraja ta.

Mi-e sufletul, cu năzuinti desarte,

De dor supus.

Sînt trist... Căci tu-mi rămîi mereu departe,

Ca luna, sus...

Pa n sin cin t ă cupletul al doilea mai expresiv si cu mai multă vigoare; iar acompaniamentul năvalnic făcea să se audă jocul valurilor. După cuvintele: „Sînt trist...” el oftă ușor, își plecă ochii în pământ si își scăzu vocea, morendo. După ce isprăvi, Liza lăudă motivul, Măria Dmitrievna rosti „Fermecător!”, iar Ghedonovski strigă: „Admirabil. Atît poezia cît si melodia sînt la fel de încîntătoare!...” Lenocika se uită la cîntăret cu o veneratie copilărească, într-un cuvînt, tuturor celor de fată le plăcu foarte mult opera tînărului diletant, însă dincolo de usa salonului, în antreu, se opri un bătrîn, care de-abia atunci intrase si căruia — judecînd după expresia fetei sale abătute si după miscarea umerilor — romanta lui Pansin, desi foarte plăcută, nu-i făcuse nici o impresie. După ce așteptă un pic si-si sterse praful de pe cizme cu o batistă mare, omul nostru își miji deodată ochii,

t 17

își strîns buzzele într-o expresie posacă, își încovoie spinarea, care si asa era cam gîrbovă, si pși încet în salon.

— A! Hristofor Fedorîci, ziua bună! exclamă Pansin si sări repede de pe scaun. Nici n-am bănuit că sînteti aici, în fata domniei voastre nu m-as fi încumetat pentru nimic în lume să-mi cînt romanta. stiu că nu sînteti amator de muzică usoară.

— Eu nu ascultat, grăi într-o rusească stîlcită cel ce intră în salon si, înclinîndu-se în fata tuturor, se opri stîngaci în mijlocul odăii.

— Monsieur Lemm, spuse Măria Dmitrievna, ati venit să-i dati Lizei lectia de muzică?

- Nu, nu lui Lisafet Mihailovna, ci lui Elen Mihailovna.

- Atunci, foarte bine, Lenocika, treci sus cu domnul Lemm. Bătrînul porni în urma fetitei, dar Pansin îl opri.

— Să nu plecati după lectie, Hristofor Fedorîci, îi spuse acesta, eu si Lizaveta Mihailovna vom cînta sonata lui Beethoven la patru mîini.

Bătrînul mormăi ceva sub nas; iar Pansin continuă să-i vorbească nemteste, pronunțînd gresit cuvintele:

— Lizaveta Mihailovna ne-a arătat cantata religioasă pe care i-ati dedicat-o — e o bucată minunată! Vă rog să nu credeti cumva că nu stiu să pretuiesc muzica serioasă, dimpotrivă: uneori e plictisitoare, în schimb e foarte instructivă.

Bătrînul rosi pînă în vîrfurile urechilor, aruncă o privire piezisă spre Liza si iesi grăbit din cameră. Măria Dmitrievna îl rugă pe Pansin să repete romanta; el însă declară că nu vrea să jignească urechea unui neamt erudit si îi propuse Lizei să cînte mai degrabă sonata lui Beethoven. Atunci Măria Dmitrievna oftă si, la rîndul ei, îl pofti pe Ghedonovski să facă o plimbare prin grădină.

- As vrea, îi spuse ea, să mai vorbim si să vă cer sfatul asupra bietului nostru Fedea.

18

t

Pe fata lui Ghedeonovski tresări un zîmbet larg, se înclină, își luă cu două degete pălăria și mînusile rînduite frumos pe borul ei și iesi împreună cu Măria Dmitrievna. În odaie rămăseră Pansin și Liza; ea aduse și deschise partitura sonatei; amîndoi se asezară tăcuți la pian. De sus se auzeau sunetele slabe ale gamelor executate de Lenocika, cu degete nesigure.

Capitolul V

Hristofor Theodor Gotlieb Lemm s-a născut în 1786, în orasul Chemnitz din Saxonia, într-o familie de muzicanti săraci. Tatăl lui cîntase la corn, iar maică-sa la harpă. El însuși se apucase, încă de la vîrsta de cinci ani, să învețe trei instrumente deosebite. La opt ani rămăsese orfan, iar la zece începuse să-si cîstige singur bucătica de pîine cu arta sa. Mult timp a dus o viață de vagabond, cînta oriunde - prin cîrciumi, în bîlciuri, la nunti tărănești și la baluri, în sfîrșit a nimerit într-o orchestră și, ridicîndu-se treptat, a ajuns dirijor. Ca executant, era destul de slab; dar muzica o cunostea temeinic. La vîrsta de douăzeci și opt de ani Lemm a venit în Rusia. L-a adus un mare boier, care nu putea suferi muzica, însă, din vanitate, tinea orchestră. La el, Lemm a stat vreo șapte ani, în calitate de capelmaistru, dar a plecat cu mîinile goale; boierul s-a ruinat, la început a promis să-i dea o poliță, dar pînă la urmă a refuzat și acest lucru, într-un cuvînt, nu i-a plătit nici un sfînt. Unii și alții l-au sfătuit să plece; el însă n-a vrut să se întoarcă acasă cersetor, venind din Rusia — din marea Rusie, acest sac cu aur al artistilor. A hotărît să rămînă aici și să-si încerce norocul. Timp de douăzeci de ani, sârmanul neamț și-a încercat norocul: a stat pe la fel de fel de domni. A fost și la Moscova, și în capitale de gubernii. A suferit și a îndurat multe; a cunoscut sărăcia; s-a zbatut ca peștele pe

t 19

uscăt; dar gîndul de a se întoarce în patrie nu l-a părăsit niciodată, cu toate mizeriile prin care trecuse; numai gîndul acesta îi dădea puteri. Totuși, soarta n-a vrut să-i hărăzească această primă și ultimă fericire; la cincizeci de ani, bolnav, vlăguit prea de timpuriu, s-a împotmolit în orasul O... și a rămas aici pentru totdeauna, pierzînd definitiv orice speranță de a părăsi Rusia, pe care de altfel n-o putea suferi, dînd lecții pentru a-si duce de azi pe mîine mizera-i existentă. Lemm nu se bucura de o înfățișare care să-l avantajeze. Era mic de statură, adus de spate, cu omoplatii strîmbi și iesiti în afară. Avea burta suptă, tălpile picioarelor mari și late, degete osoase încovoiate, cu unghii vinete, mîini roșii și vînoase... Fata-i plină de zbîrcituri, obraji supti și buzele strînse pe care le misca neconștient, de parcă rumega, ca și tăcerea lui obisnuită îi dădeau o înfățișare aproape sinistră. Părul cărunț îi atîr-na în smocuri peste fruntea tesită. Ochii mici și imobili pîlpîiau înăbusit, ca niște cărbuni aproape stinsi. Călca greoi, clă-tinîndu-si la fiecare pas trupul molîu. Uneori mișcările sale aminteau împăunarea nătîngă a unei cucuvele închise în colivie, cînd își dă seama că este privită, desi abia dacă vede cu ochii săi uriasi, galbeni, clipind speriați și somnorosi. Durerea neîndurătoare, înrădăcinată și-a pus pe bietul muzician pecetea-i fatală, i-a schimonosit și i-a pocit figura, și așa destul de stearsă. Dar cel ce stia să nu se oprească la primele impresii, acela distingea ceva blînd, cîstit și neobisnuit în această ființă aproape distrusă. Admirator al lui Bach și Händel, stăpîn pe mesugul său, înzestrat cu o imaginație vie și cu acea îndrăzneală în idei accesibilă numai nemților, Lemm ar fi ajuns cu timpul - cine stie? - în rîndul marilor compozitori ai patriei sale, dacă viața l-ar fi călăuzit pe alte căi. Dar nu s-a născut sub o stea norocoasă! A scris mult în viață, dar n-a izbutit să-si vadă publicată nici una din operele sale. Nu stia să se apuce de treabă cum se cuvine, să se plo-

conească atunci când e cazul sau să intervină la timp. Cândva, demult de tot, unul dintre admiratorii și prietenii săi, tot neamț și tot sărac, editase pe socoteala sa două sonate de-ale lui, dar și acestea rămăseseră să zacă prin subsolurile magazinelor de muzică; ele căzuseră în uitare și fără să lase vreo urmă, parcă cineva le-ar fi aruncat noaptea într-un rîu. În cele din urmă, Lemm a pus cruce la tot, pe de altă parte și anii s-au făcut simțiti; a ajuns aspru, s-a anchilozat în totul, o dată cu degetele care i-au întepenit... Singur, cu o bucătăreasă în vîrstă, pe care a scos-o dintr-un azil de bătrîni (nu fusese căsătorit niciodată), își ducea veacul în O..., într-o căsută nu departe de casa Kalitinilor. Îi plăcea mult să se plimbe; citea Biblia, o culegere de psalmi a protestanților și pe Shakespeare în traducerea lui Schlegel. De mult nu mai compunea nimic; se vede însă că Liza, eleva lui cea mai bună, a știut să-l inspire: a scris pentru ea cantata despre care amintise Pansin. Cuvintele cantatei au fost împrumutate din culegerea aceea de psalmi; cîteva versuri le-a scris chiar el. Cantata era pentru două coruri: corul fericitilor și cel al nefericitilor. La sfîrșit, amîndouă corurile se înfrăteau și cîntau împreună: „Dumnezeule milostiv, miluieste-ne pre noi, păcătosi, și izbăvește-ne de orice gînduri viclene și nădejdi pămîntesti”. Pe coperta scrisă foarte îngrijit, ba chiar desenată, se putea citi: „Numai cei neprihăniți au dreptate. Cantată religioasă. Compusă și dedicată domnișoarei Elizaveta Kalitina, eleva mea distinsă, de către profesorul ei H.T.G. Lemm.” Cuvintele „Numai cei neprihăniți au dreptate” și „Elizaveta Kalitina” erau înconjugate de raze. Mai jos se afla o notită: „Numai pentru dumneavoastră - fur Sie allein”. De aceea rosise Lemm și se uitase piezis la Liza; îl duruse foarte mult cînd, în fața lui, Pansin pomenise despre cantată.

Capitolul VI

Pansin atacase, cu vigoare și hotărîre, cele dintîi acorduri ale sonatei (el cînta la bas), Liza însă nici nu începuse partea sa. El se opri și o privi. Ochii Lizei, plini de nemulțumire, se uitau tintă la dînsul, pe buzele sale nu era nici umbră de zîm-bet. Toată figura ei avea întipărit ceva sever, aproape trist.

— Ce-i cu dumneavoastră? o întrebă Pansin.

- De ce nu v-ati tinut de cuvînt? îl muștră Liza. V-am arătat cantata lui Hristofor Fedorîci cu conditia să nu-i pomeniti de ea.

- Recunosc că sînt vinovat, Lizaveta Mihailovna, nu știu cum a venit vorba.

- L-ati supărat - ca și pe mine. I-am pierdut încrederea.

— Ce pot să fac Lizaveta Mihailovna? De cînd eram de-o schioapă nu pot să-i sufăr pe nemți; parcă mă împinge mereu ceva să-i necăjesc.

— Ce spuneti, Vladimir Nikolaici? Neamțul acesta e un om sărac, singur și zdrobit, nu vă e milă de dînsul? Vă face plăcere să-l necăjiti?

Pansin se simți stingherit.

— Aveți dreptate, Lizaveta Mihailovna, roști. Vinovată-i vesnica mea nesocotintă. Nu, nu mă contraziceti; mă cunosc foarte bine. Nesocotinta asta mi-a adus mult rău. Datorită ei lumea mă socoteste egoist.

Pansin tăcu. Cu oricine începea o discuție, el o isprăvea de obicei vorbind despre sine însuși, izbutind — nu știu cum — s-o întoarcă într-un mod simpatic și delicat, sincer, parcă involuntar...

- Iată, chiar în casa asta, continuă el, mama dumneavoastră îmi arată, desigur, atîta

bunăvoință — ea-i așa de bună; dumneavoastră... de fapt, nu știu ce părere aveți despre mine; în schimb mătușa pur și simplu nu mă poate suferi. Pesemne

22

t

și pe ea am supărat-o cu vreun cuvânt nerod, nesocotit... Ea nu mă are la inimă, nu-i așa?

- Da, îi răspunse Liza, cu oarecare întârziere, nu-i simțeti pe plac.

Pansin își plimbă nervos degetele pe claviatură; un zîmbet abea perceptibil îi lunecă pe buze.

— Ei, și dumneavoastră, rosti el, mă credeți, tot așa, egoist?

— Vă cunosc prea puțin, zise Liza, dar nu vă socotesc egoist; dimpotrivă, trebuie să vă fiu recunoscătoare...

— Știu, știu ce vreți să spuneți, o întrerupse Pansin și-si trecu iarăși degetele peste claviatură, pentru note, pentru cărțile pe care vi le aduc sau desenele proaste cu care vă împodobesc albumul etc. etc. Pot să fac toate acestea și totuși să fiu egoist, îndrăznesc să cred că nu vă plictisiți cu mine și nu mă considerați un om rău; cu toate acestea credeți că eu -cum naiba se spune? — pentru o vorbă de duh nu-mi crut nici tatăl, nici prietenul!

— Simțeti doar distrat și uituc, ca toți oamenii de lume, rosti Liza, asta-i tot.

Pansin se întunecă un pic.

— Ascultați-mă, spuse el, să nu mai vorbim despre mine. Să ne ocupăm de sonata noastră. Un singur lucru vă rog, adăugă el, netezind cu mîna filele caietului de note de pe pupitru, puteți crede despre mine orice doriți, numiți-mă chiar egoist, ce-as putea să fac! dar să nu-mi spuneți că sînt om de lume; porecla asta mi-e nesuferită... Anch'io sono pittore. și eu sînt artist, desi prost, și am să vă dovedesc chiar acum că sînt un artist prost. Să începem!

— Dacă vreți, putem începe, zise Liza.

Primul adagio merse destul de bine, desi Pansin gresi de mai multe ori. Bucățile proprii și cele învățate pe de rost le executa cu acurătate, însă un text nou îl descifra greu. În schimb partea a doua a sonatei — un allegro — nu merse deloc.

t

23

După douăzeci de măsuri, Pansin — rămas cu două măsuri în urmă — nu mai rezistă și, rîzînd, își trase scaunul.

— Nu, exclamă el, azi nu pot cînta; bine că Lemm nu ne aude, c-ar lesina!

Liza se sculă, închise pianul și se întoarse spre Pansin.

— și acum, ce mai facem? îl întrebă.

- întrebarea vă caracterizează! Nu puteți sta nici un moment cu mîinile încrucisate. Prin urmare, dacă voiti, hai să desenăm, pînă nu se-ntunecă de-a binelea. S-ar putea ca cealaltă muză — muza desenului — cum naiba o chema... am uitat... să-mi fie mai binevoitoare. Unde vi-e albumul? Mi-aduc aminte că nu mi-am sfîrșit peisajul.

Liza trecu în odaia de alături ca să aducă albumul; iar Pansin, rămas singur, își scoase batista fină din buzunar, își frecă cu ea unghiile și se uită, parcă chiorîs, la mîinile sale. Avea niste mîini foarte frumoase și albe; pe degetul mare de la mîna stîngă purta un inel de aur împletit. Liza se întoarse. Pansin se așază la fereastră și deschise albumul.

— Aha! izbucni el. Văd că v-ați apucat să-mi copiați peisajul — foarte frumos! Foarte bine! Doar aici — dați-mi un creion — umbra nu-i destul de pronunțată. Uitați-vă.

și Pansin, cu gesturi largi, trase cîteva linii lungi. Desena, totdeauna acelasi peisaj: în prim-plan niste copaci mari și stufosi, iar în depărtare o poiană și niste munti zimțati la

orizont. Liza se uită, peste umărul lui, la lucrare.

— hi artă, ca si în viață de altfel, grăi Pansin, plecându-si capul când spre dreapta, când spre stînga, avîntul si îndrăzneala sînt lucruri de căpetenie.

în aceeași clipă intră în cameră Lemm si, salutînd sec, vru să se retragă. Pansin aruncă înșă la o parte albumul si creionul si-i tăie drumul.

- încotro, stimate Hristofor Fedorîci? Nu rămîneti la ceai?

— Mă duc acasă, răspunse Lemm cu o voce morocănoasă, mă doare capul.

24

t

— Fleacuri, rămîneti! Vom discuta despre Shakespeare.

- Mă doare capul, repetă bătrînul.

— In lipsa domniei-voastre, ne-am apucat de sonata lui Beethoven, urmă Pansin, prinzîndu-l prietenos cu bratul de talie si zîmbindu-i deschis, dar treaba n-a mers defel, închi-puiti-vă, n-am putut să iau corect nici două note.

- Mai bine ati cînta romant al dumneavoastră, îi răspunse Lemm, desfăcîndu-se din îmbrățișare, si iese.

Liza alergă după dînsul. îl ajunse pe scări.

— Hristofor Fedorîci, ascultati-mă, îi spuse în nemteste, conducîndu-l pînă la poartă prin iarba verde din curte, îngrijit tăiată, mă simt vinovată față de dumneavoastră, iertati-mă!

Lemm nu răspunse nici un cuvînt.

— I-am arătat lui Vladimir Nikolaici cantata, am fost încredintată că o va aprecia, si într-adevăr i-a plăcut foarte mult.

Lemm se opri.

— Nu-i nimic, răspunse el în ruseste; apoi adăugă în limba sa maternă: Dar el nu poate înțelege nimic, cum de nu vă dati seama? El e un diletant si atîta tot!

- Sînteti nedrept cu dînsul, sustinu Liza, el înțelege orice si poate să facă singur aproape totul.

- Da, totul de calitate a doua, marfă de duzină, de mîntu-ială. Tocmai ceea ce place lumii, si el place: se multumeste cu asta - bravo lui! Iar eu nu mă supăr deloc. Cantata asta si cu mine sîntem doi bătrîni prosti; mă simt puțin rusinat, dar nu-i nimic.

- Iertati-mă, Hristofor Fedorîci, repetă Liza.

- Nu-i nimic, nu-i nimic, îi răspunse el din nou în ruseste, sînteti o fată bună... Dar iată că vă vine cineva. Rămîneti cu bine. Intr-adevăr sînteti o fată foarte bună.

si Lemm porni cu pasi grăbiti spre poarta prin care intra un domn necunoscut, într-o manta cenusie si cu o pălărie largă de pai. Salutîndu-l cu respect (avea obiceiul să salute orice persoană nou-venită în oras; iar cînd întîlnea cunoscuti

t

pe stradă, își întorcea capul în altă parte), Lemm trecu pe lîngă el si se mistui dincolo de gard. Necunoscutul se uită nedumerit în urma lui; apoi, privind-o cu atentie pe Liza, veni drept la ea.

Capitolul W

- Nu mă recunoasteti, rosti nou-venitul, scotîndu-si pălăria, eu înșă v-am recunoscut, desi au trecut opt ani încheiati de cînd v-am văzut ultima oară. Pe atunci erati o fetiță. Eu sînt Lavretki. Mama e acasă? Pot s-o vād?

— Mama va fi foarte bucuroasă, îi răspunse Liza, a si aflat că ati sosit.

- Mi se pare că vă zice Elizaveta, rosti Lavretki, urcând scările de la intrare.

- Da.

— Vă tin bine minte; de pe atunci aveati un chip ce-ti rămânea întipărit în memorie.

Cîndva vă aduceam bomboane.

Liza rosi si se gîndi: ce om straniu! Lavretki se opri un minut în antreu. Liza intră în salonul în care răsuna glasul si rîsul lui Pansin; el le povestea Măriei Dmitrievna si lui Ghedeonovski, care între timp se întorseseră din grădină, nu stiu ce bîrfă auzită în oras, rîzînd tare de cele istorisite chiar de el. Auzind numele lui Lavretki, Măria Dmitrievna se tulbură adînc, se îngălbeni si iese să-l întîmpine.

— Ziua bună, ziua bună, scumpul meu cousin! izbucni ea cu o voce tărăgănată, aproape plîngătoare. Mă bucur că te vîd!

— Ziua bună, draga mea verisoară, răspunse Lavretki si-i strînse mîna întinsă. Cum o mai duceti?

26

t

- Ia loc, ia loc, scumpul meu Feodor Ivanîci. Vai, cît sînt de bucuroasă! Dă-mi voie, mai întîi, să ti-o prezint pe fiica mea Liza...

— M-am si prezentat Lizavetei Mihailovna, o întrerupse Lavretki.

— Monsieur Pansin... Serghei Petrovici Ghedeonovski. Dar luati loc, vă rog! Mă uit la dumneata si, drept să-ti spun, nici nu-mi vine să-mi cred ochilor. Cum o mai duci cu sănătatea?

— După cum se vede, e înfloritoare. Dar si dumneata veri-soară, să nu-ti fie de deochi, n-ai slăbit în acesti opt ani.

— Cînd te gîndesti de cît timp nu ne-am văzut! rosti pe gîn-duri Măria Dmitrievna. De unde vii acum? Unde ai lăsat-o pe... adică am vrut să spun, se grăbi gazda să adauge, am vrut să spun: ai venit pe la noi pentru mai multă vreme?

- Acum am sosit din Berlin, răspunse Lavretki, iar mîine plec la tară, probabil pe mai mult timp.

— Desigur că vei locui la Lavriki.

— Nu la Lavriki; mai am, la vreo douăzeci si cinci de verste de aici, un cătun; acolo mă duc.

— E vorba de cătunul care ti-a rămas de la Glafira Petrovna?

— întocmai.

— Dă-mi voie, Feodor Ivanîci! Dar la Lavriki ai o casă încîntătoare!

Lavretki își încruntă ușor sprîncenele.

- Da... însă si în cătunul acela am o căsută; deocamdată nu-mi trebuie nimic mai mult. Pentru mine, acum, locul acela-i cel mai potrivit.

Măria Dmitrievna se zăpăci iarăsi într-atît, încît se îndreptă de sale si își desfăcu bratele. Pansin îi veni în ajutor si intră în vorbă cu Lavretki. Măria Dmitrievna se liniști, se lăsă pe speteaza fotoliului si doar din cînd în cînd mai scotea cîte un cuvînt; dar în acelasi timp își privea oaspetele atît de compătimitor, ofta asa de semnificativ si dădea din cap cu atîta tris-

t

27

tete, încît acesta nu mai putu răbda pînă la urmă si o întrebă dacă se simte bine.

- Slavă Domnului, îi răspunse Măria Dmitrievna, dar de ce mă întrebi?

— Asa, mi s-a părut că nu te prea lauzi cu sănătatea.

Măria Dmitrievna își luă o înfățișare gravă și puțin jignită. „Dacă-i așa, se gândi ea, mi-e totuna. Se vede că tie, tăicută, nici că-ti pasă; altul s-ar fi prăpădit de atîta amar, pe cînd tu nu-ti încapi în piele de gras ce esti.” Măria Dmitrievna nu ținea la etichetă cînd vorbea cu sine însăși; cu voce tare se exprima mai elegant.

Într-adevăr, Lavretki nu părea deloc o victimă a ursitei. Avea o față tipic rusească, obraji roșii, o frunte mare și albă, nasul puțin cam borcânat, buzele drepte și late; totul în el răsfrîngea o sănătate de stepă, o forță trainică, fără istov. Era bine clădit; iar părul blond i se cârlionta pe cap, ca la un adolescent. Numai în ochii săi albastri, bulbucati și puțin cam ficsi, se putea citi un fel de îngîndurare sau de oboseală; iar glasul îi suna parcă prea monoton.

Într-un timp, Pansin întreținea mai departe conversația. Aduse vorba despre rentabilitatea fabricării zahărului, asupra căreia citise nu demult două broșuri frantuzesti și, cu o modestie calculată, începu să le însire conținutul, fără să pomenească de altfel nici un cuvînt despre ele.

- Ăsta-i Fedea! se auzi deodată în camera vecină, prin ușa întredeschisă, vocea Marfei Timofeevna. Întocmai, e Fedea! și bătrîna intră cu pas vioi în salon. Lavretki nici nu apucă să se ridice de pe scaun, cînd ea îl și îmbrățisa. Să te văd, să te văd, rosti ea, îndepărtîndu-se din fata lui. Ei, ce bine arăți! Ai îmbătrînit, dar nu te-ai urîtit deloc, zău! și ce-mi săruti mîinile — sărută-mă pe obraz, dacă nu ti-e scîrbă de fata mea zbîrcită. Desigur, nici n-ai întrebat dacă mai trăiește cumva mătusa? și ai crescut în bratele mele, strengarule! Ei, dar nu-i nimic, unde să te mai gîndesti la una ca mine! Foarte frumos

28

t

ai făcut c-ai venit. Ei, maică, adăugă adresîndu-i-se Măriei Dmitrievna, dar l-ai ospătat cu ceva?

— Nu vreau nimic, se grăbi să-i taie vorba Lavretki.

- Cel puțin ia un ceai, maică. Doamne, Dumnezeu! Vine nu știu de unde și nu-i poftit nici la o ceașcă de ceai. Liza, du-te și îngrijește-te, dar mai repede, îmi aduc aminte că de mic era un mîncău și jumătate; cred că și acum nu se dă în lături de la ceva bun.

— Respectele mele, Marfa Timofeevna, spuse Pansin, apropiindu-se dintr-o parte de bătrîna în vervă și se ploconi adînc în fata ei.

— S-avem iertare, domnul meu, răspunse Marfa Timofeevna, de bucuroasă ce sînt, nici nu te-am văzut. Ai început să semeni cu maică-ta, drăguta de ea, urmă bătrîna, îndreptîndu-se din nou spre Lavretki, numai la nas semeni cu tata; cum a fost, așa a și rămas. și pe mult timp ai venit la noi?

— Mîine plec, mătusico!

— Încotro?

— La mine, la Vasilievskoe.

- Mîine?

— Mîine.

— Ei, dacă zici mîine, fie și mîine! Doame ajută! Tu știi mai bine. Numai vezi, să vii să-ți iei rămas bun. Bătrînica îl mîngîie pe obraz. Nu credeam c-am să ajung să te mai văd. și nu că m-as fi pregătit să mor, nu, cred că o mai duc încă vreo zece ani: noi tot, Pestovii, avem viață lungă; răposatul bunicul tău, ne spunea uneori că avem două vieți. Da' cine știe cît ai mai fi umblat haimana prin străinătate?! Da' de voinic, esti voinic; oare mai poți să ridici, ca altădată, zece puduri cu o singură mînă? Răposatul tatăl

tău, iartă-mă, cât era el de sucit, dar a făcut o treabă bună că ti-a tocmit un elvetian ca să te dăscălească. tii minte cum vă băteati cu pumnii; asta parcă, se numea gimnastică? Ei, dar ce m-am pus pe atîta cotco-

t 29

dăceală; 1-am întrerupt pe domnul Pansin (niciodată nu-i pronunța numele cum se cuvine, adică Pansin). De altfel, mai bine să ne luăm ceaiul. Haidem pe terasă. Avem o frisca renumită - nu ca la Londrele și la Parisurile voastre. Haidem, haidem! Iar tu, Fediusa, dă-mi mîna. O, da' ce mîna mare ai! La bratul tău, nu poți cădea.

Cu toții se sculară și se îndreptară spre terasă, în afară de Ghedeonovski, care o sterse englezeste, în tot timpul convorbirii dintre Lavretki, stăpîna casei, Pansin și Marfa Timofeevna, el stătuse într-un ungher, clipind atent și tuguindu-și buzele cu o curiozitate copilărească: acum se grăbea să umple orasul de vesti în legătură cu noul oaspete. În aceeași zi, pe la ceasurile unsprezece seara, iată ce se petrecea în casa doamnei Kalitina. Jos, în pragul salonului, prinzînd un moment prielnic, Vladimir Nikolaici își luă rămas-bun de la Liza și-i spuse, tinînd-o de mîna: „Dumneavoastră stiti ce mă atrage aici; stiti de ce vin mereu în casa asta. Aici cuvintele nu-si mai au rostul, cînd și așa totu-i clar.” Liza nu-i răspunse nimic. Fără să zîmbească, de-abia ridică din sprîncene și, rosind, își atînti privirea în dusumea, dar nu-si retrase mîna. Iar sus, în odaia Marfei Timofeevna, la lumina candelor atîrnate în fata icoanelor vechi și sterse, Lavretki sedea într-un fotoliu, cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fata în palme. Bătrînica, stînd dinaintea lui, îi mîngîia părul, din cînd în cînd, fără să rostească vreun cuvînt. El rămase acolo mai bine de un ceas; după aceea își luă rămas-bun de la stăpîna casei. Aproape nimic nu-i spuse bătrînei și bunei sale prietene; dar nici ea nu-l descusu... Ce rost ar fi avut vorbele? Despre ce să-l mai descoasă? și fără asta ea înțelegea totul, și fără asta îl compătimea pentru toate suferințele ce-i umpleau inima peste măsură.

30

t

Capitolul VEI

Feodor Ivanovici Lavretki (sîntem nevoiti să cerem îngăduinta cititorului de a întrerupe, pentru un timp, firul povestirii noastre) se trăgea dintr-o spită veche de nobili. Strămosul familiei venise din Prusia, pe vremea cnezului Vasili cel Orb, care-l dăruise cu două sute de deseatine de pămînt, în regiunea Bejetk. Multi dintre urmașii săi au avut felurite slujbe, s-au oplosit pe lîngă cneji și oameni de vază prin voievodate îndepărtate, dar nici unul nu s-a înălțat mai sus de stolnic și n-a agonisit avere mare. Cel mai însemnat dintre totii Lavretkii a fost străbunicul de sînge al lui Feodor Ivaiiîci și anume Andrei, un om aspru, îndrăznet, destept și viclean. și astăzi gura lumii mai pomeneste de samavolniciile sale, de firea-i turbată, de dărnicia nesăbuită și de lăcomia lui fără sat. Era foarte gras și înalt de statură. Avea o față smeadă și nu purta barbă; graseia și părea adormit. Dar, cu cât vorbea mai încet, cu atît mai tare tremurau totii cei din jurul lui. și-a găsit nevastă pe măsura lui: avea ochii bulbucati, nasul coroiat, fata galbenă și rotundă. Se trăgea din neam de tigani, era artăgoasă și răzbunătoare, cu nimic mai prejos de bărbatul său, care o dată era cît pe ce s-o omoare, dar căruia ea nu-i putuse supraviețui, cu toate că se ciondănisese cu el o viață întreagă. Fiul lui Andrei și bunicul lui Feodor, Piotr, nu semăna cu tatăl său; a fost un boier oarecare de la țară, cam zănatic, certăret și mototol, brutal, fără să fie rău, ospitalier și amator de vînători cu cîini. Trecuse de treizeci de ani cînd a mostenit de la tatăl său două mii de iobagi, struniti cu strâsnicie. El însă i-a lăsat curînd

de capul lor, a vîndut o parte de mosie si a rîsfătat slujitorimea de la curte. Ca niste gîndaci se adunau din toate părțile oameni de nimic, cunoscuti si necunoscuti, umplînd conacul lui mare, primitor si neîngrijit. Toti se ghif-tuiau cu ce se nimerea, dar pe săturate, beau pînă se îmbătau

l

t 31

si sterpeleau tot ce se putea, proslăvind si preamărind pe stăpînul cel blînd; iar acesta, cînd nu-i erau boii acasă, își preacinstea si el oaspetii numindu-i trîntori si lichele, dar fără ei îl prindea urîtul. Nevasta lui Piotr Andreici era o femeie smerită; o luase dintr-o familie megiesă, după alegerea si din porunca tatălui său; îi zicea Anna Pavlovna. Ea nu se amesteca în nimic. Primea cu căldură oaspeti si-i plăcea să plece în vizite cu trăsura, desi zicea că pudratul părului era moartea ei. „îți pun, povestea ea la bătrînete, o căciulă tuguiață de pîslă în cap, îți piaptănă tot părul în sus, ti-l ung cu seu, ti-l presară cu făină, îți înfig agrafe de fier, de nu mai izbutesti să-1 speli după asta; iar în vizită nu poti merge nepudrată, s-ar simti jignite gazdele.” îi plăcea să plece la plimbare cu trăpasii. Era gata să joace cărți de dimineată pînă seara si totdeauna acoperea cu m în a cîștigul de cîteva copeici ce-i revenea, cînd se întîmpla ca bărbatu-său să se apropie de masa de joc. hi schimb toată zestrea ei, toti banii, i-a dat în administrarea lui iresponsabilă. Ea i-a făcut doi copii: un fecior, Ivan, tatăl lui Feodor, si o fiică, Glafira.

Ivan n-a fost crescut în casă, ci la o mătușă bătrînă si bogată, printesa Kubenskaia, care l-a juruit ca mostenitor (altfel tatăl său nu l-ar fi dat); îl îmbrăca păpusă, îi angaja fel si fel de profesori, l-a dat pe mîna unui frantuz, fost abate, discipol de-al lui Jean-Jacques Rousseau, un oarecare monsieur Courtin de Vaucelles, un sarlatan abil si rafinat, după spusele ei, lafinefleur a emigrantilor, hi cele din urmă ea se căsătore cu această finefleur si, apropiindu-se de saptezeci de ani, trecu pe numele lui toată averea sa; curînd după aceea, sulemenită, parfumată cu ambră a la Richelieu, înconjurată de arăpasi, de cătei cu picioare subtiri si de papagali guralivi, a murit pe o canapelută strimță de mătase, stil Ludovic al XV-lea, în mîini cu o tabacheră de email lucrată de Petitot; si a răposat părăsită de sot: lingusitorul domn Courtin a preferat s-o steargă la Paris cu banii ei. Ivan împlinise de-abia nouă-

32

t

sprezece ani cînd i-a căzut această năpastă pe cap (aveam în vedere căsătoria printesei, nu moartea ei). N-a vrut să mai rămînă în casa mătușii sale, unde - din mostenitor bogat - s-a trezit pe neasteptate un întretinut. La Petersburg, societatea în care crescuse si-a închis portile în fata lui. Simtea aversiune la gîndul că va intra într-o slujbă grea si obscură, pornind de la treapta cea mai de jos (lucrurile se petreceau chiar la începutul domniei împăratului Alexandru I).

A fost nevoit, vrînd-nevrînd, să se întoarcă la tatăl său, la tară. Cuibul natal i se păru murdar, sârăcăcios si dărăpănat; la fiecare pas se simtea jignit de felul de viață din acest fund de stepă si de atmosfera apăsătoare de aici. Plictiseala îl macină, în schimb, nici ceilalti ai casei, în afară de maică-sa, nu-l priveau cu ochi buni. Tatălui său nu-i plăceau apucăturile lui de om de capitală: fracurile, jabourile, cărțile, flautul, aspectul îngrijit, în care vedea — nu fără temei — o delicatete nemăsurată. La fiecare pas se plîngea si bodogănea împotriva fiului. „Nimic nu-i place aici, spunea el, la masă face mofturi, nu mînîncă, nu poate suferi aerul închis si duhoarea oamenilor, vederea betivanilor îl

indispune, să nu îndrăznești să te bati față de el, slujbă nu vrea să ia: cică i-ar fi subredă sănătatea. Ptui, ce mai răzgâiat! și toate-i vin de-acolo că și-a împuiat capul cu Voltaire." Bătrînul nu-l înghitea pe Voltaire și cu atît mai mult pe „ereticul” de Diderot, desi nu citise nici un rînd din operele lor: cititul nu era de el. Piotr Andreici nu gresea: într-adevăr, și Diderot și Voltaire erau în capul fiului său, și nu numai ei — ci și Rousseau, Raynal, Helvetius și multi alți autori asemenea lor se aflau în capul lui, dar numai în cap. Fostul dascăl al lui Ivan Petrovici, abate în retragere și enciclopedist, s-a multumit să îmbuibă capul elevului său cu toată înțelepciunea veacului al XVIII-lea; iar acesta umbla plin de ea. Înțelepciunea se afla în el, dar fără să se amestece cu sîngele lui, fără să-i pătrundă în suflet și fără să se manifeste prin convingeri nestrămutate... Dar oare i se putea

t 33

pretinde unui tînăr, acum cincizeci de ani, să aibă convingeri, cînd nici astăzi nu am ajuns pînă la ele? Ivan Petrovici îi stîngherea în același timp pe cei ce veneau în casa părintelui său; lui îi era silă de dînsii, iar el le insufla teamă; și nici cu sora sa Glafira, mai mare cu doisprezece ani, nu se înțelegea în nici un chip. Glafira era o ființă stranie: urîtă, cocosată, slabă, cu ochii severi larg deschisi, și cu buzele subtiri și strînse, semăna la față, la glas și în mișcările sale iute și colturoase cu bunica ei, tiganca, nevasta lui Andrei. Dîrză și autoritară, nici nu voia să audă de măritis, întoarcerea lui Ivan Petrovici i-a displăcut în mod vădit; cît timp printesa Kubenskaia l-a ținut la dînsa, ea nădăjduia să primească cel puțin o jumătate din moșia părintească: și la zgîrcenie aducea cu bunica. Pe lîngă asta, Glafira îl pizmuia pe fratele său, care era atît de învățat, vorbea atît de frumos frantuzeste, cu accent parizian, iar ea abia dacă putea pronunța „bonjour” și „comment vousportez-vous?” Ce-i drept, părintii săi nu pricepeau nici o boabă frantuzeste, dar asta nu putea s-o consoleze. Ivan Petrovici nu stia ce să mai facă de alean și de urît. A stat doar un an la țară, fără să iasă nicăieri, dar și acela i s-a părut cît un deceniu. Numai față de maică-sa își mai usura inima și stătea ceasuri întregi în odăile-i joase, ascultînd pâlăvrăgeala simplă a acestei femei blinde și ghiftuindu-se cu dulceturi. S-a întîmplat ca printre cameristele Annei Pavlovna să fie o fată foarte frumusică, cu ochi senini și blînzi, cu trăsături delicate, numită Malania, o fată cuminte și modestă. Ivan Petrovici a pus ochii pe ea cum a văzut-o și s-a îndrăgostit de ea: a îndrăgit mersul ei sfios, răspunsurile timide, glasul linistit și surîsul blînd. Cu fiecare zi ce trecea, ea-i părea mai drăgută. Și fata s-a legat de Ivan Petrovici cu toată puterea inimii, cum numai tinerele rusoaice știu să se ataseze, și i s-a dat. Într-o curte boierească de la țară nici o taină nu poate fi păstrată multă vreme. În curînd toată lumea stia de legătura cuconasului cu Malania. În sfîrșit, vestea a ajuns și la

34

t

urechile lui Piotr Andreici. În alte împrejurări se prea poate ca el nici să nu fi luat în seamă o întîmplare atît de mărunț; dar părintele avea de mult pică pe fiul său și n-a pierdut prilejul de a-l rusina pe înțeleptul filfizon din Petersburg. S-a stîr-nit o furtună de tipete și de urlete. Pe Malania au închis-o într-o magazie. Ivan Petrovici a fost chemat în fata tatălui său. La auzul strigătelor, Anna Pavlovna a venit în fugă. Ea a încercat să-l liniștească bărbatul; dar Piotr Andreici nu mai voia să audă nimic. Ca un uliu s-a năpustit asupra feciorului său, l-a făcut destrăbălat, ateu, fătarnic; cu acest prilej și-a revărsat tot veninul ce-i clocea în suflet împotriva printesei Kubenskaia, l-a împröscat cu vorbe de

ocară. La început, Ivan Petrovici a tăcut și si-a păstrat cumpătul; dar când părintele a avut năstrusnicul gând de a-l amenința cu o pedeapsă umilitoare, el n-a mai putut răbda. „Ereticul de Diderot a ajuns iarăși la ordinea zilei, s-a gândit el, ei bine, cel puțin să-l pun la treabă; așteptati puțin, am să vă uimesc pe toți.” și pe loc, Ivan Petrovici i-a răspuns tatălui său, cu glas linistit și domol, deși un tremur ascuns îi încrîncena carnea, că degeaba îl învinuiește de destrăbălare, că, deși nu caută să-și acopere vina, el nu se dă în lături ca să îndrepte lucrurile, cu atât mai mult cu cât se socoteste deasupra oricăror prejudecăți, și anume că-i gata s-o ia de nevăastă pe Malania. Rostind aceste cuvinte, Ivan Petrovici și-a atins, fără îndoială, telul: într-afât l-a uimit pe Piotr Andreici, încît acesta doar și-a holbat ochii și a amutit o clipă; dar numaidecît și-a venit în fire și — cum era într-un cojocel din blană de veritabilă și cu picioarele goale în papuci — s-a năpustit cu pumnii asupra lui Ivan Petrovici care, ca înadins, era pieptănat la Titus în ziua aceea și purta un frac englezesc nou de culoare albastră, cizme cu ciucuri și pantaloni ferchesi din piele de elan, ca turnați pe trup. Anna Pavlovna a tipat ca din gură de sarpe și și-a acoperit fata cu mâinile, iar feciorul său a zbughit-o la fugă prin toată casa, s-a năpustit în curte, a sărit în grădina de zarzavat, a fugit în

M •\$\$•

f*&f:

t 35

livadă, din livadă a țîsnit în drum și a tot alergat fără să-și întoarcă privirile pînă cînd, în sfîrșit, n-a mai auzit în urmă tropăitul greoi al pasilor tatălui său, nici tipetele acestuia, gîtuite și întretăiate... „Stai, potlogarule! striga acesta din rășputeri. Stai, că de nu, am să te blestem!” Ivan Petrovici s-a ascuns la un gospodar vecin, iar Piotr Andreici s-a întors acasă istovit cu totul și nădusit și a declarat, de-abia trăgîndu-și suflarea, că fiul său n-are să capete de la dînsul nici binecuvîntare, nici mostenire.

A poruncit să fie arse toate cărțile lui prostesti, iar Malania să fie dusă pe sus în satul cel mai îndepărtat. S-au găsit oameni buni care s-au pus pe urma lui Ivan Petrovici și i-au dat de știre despre toate cele. Rusinat și fierbînd de mînie cum era, feciorul s-a jurat să se răzbune pe tatăl său și, în aceeași noapte, a pîndit căruța tărănească în care era dusă Malania. A răpît-o, a fugit cu dînsa călare în orasul cel mai apropiat și s-au cununat. Bani i-a dat vecinul, fost marinier cu inima miloasă și vesnic beat, strasnic amator de felurite isprăvi nobile, cum le spunea el. A doua zi, Ivan Petrovici i-a scris lui Piotr Andreici o scrisoare ironică, politicoasă și rece; iar el a plecat în satul unde locuia vărul său de-al treilea, Dmitri Pestov, cu sora lui, Marfa Timofeevna, pe care cititorii o cunosc. Le-a povestit totul, le-a adus la cunostință că-i gata să plece la Petersburg, să-și caute o slujbă, și i-a implorat să-i găzduiască sotia cel puțin un timp. La cuvîntul „sotie”, a izbucnit într-un plîns amar și, cu toată învățătura și filozofia căpătate în capitală, s-a aruncat cu umilintă la picioarele rudelor sale, ca un țaran sărac, și s-a închinat cu fruntea pînă la pămînt. Oameni milosi și buni, frații Pestov i-au primit cu drag rugămintea. El a stat la veri cam vreo trei săptămîni, așteptînd în taină ca tatăl său să-i răspundă la scrisoare, dar n-a venit nimic și nici nu se putea să vină. Aflînd de cununia fiului său, Piotr Andreici a căzut la pat și a interzis cu străsnicie să se mai pomenească în fata lui numele

36

t

lui Ivan Petrovici. Numai maică-sa, fără știrea sotului, s-a împrumutat la protopop și i-a trimis cinci sute de ruble, în asigurate, precum și o iconiță sotiei sale. S-a temut să scrie,

dar i-a trimis vorbă lui Ivan Petrovici, printr-un om al ei, un târan uscătiv, care putea să calce pe zi câte saizeci de verste, să nu-si facă prea mult sînge rău, că poate o da Dumnezeu și totul se va pune la cale, iar părintele se va îmbuna; că și ea și-ar fi dorit o altă noră, dar se vede că așa a fost voia Domnului; de aceea ea îi trimite Malaniei Sergheevna binecuvîntarea să pîrintească. târanul uscătiv a căpătat o rublă, a cerut învoire s-o vadă pe noua cucoană, cu care era cumătru, i-a sărutat mîna și a dat fuga acasă.

Iar Ivan Petrovici a plecat la Petersburg, cu inima usoară, îl aștepta un viitor necunoscut. Poate îl amenința sârăcia, dar se despărțise de nesuferita viață de la țară și mai întîi de toate nu-si trădase dascălii. El, pe drept cuvînt, „a pus în aplicare” și a tradus în fapt ideile lui Rousseau, Diderot și la Declaration des droits de l'homme. Sentimentul datoriei împlinite, al izbînzii și cel de mîndrie îi umpleau inima; și nici despărțirea de soție nu l-a speriat prea mult; l-ar fi încurcat mai curînd îndatorirea de a trăi neconținut cu ea. Acest lucru fiind îndeplinit, trebuia să se apuce de altele, în pofida așteptărilor sale, la Petersburg i-a mers din plin: printesa Kubenskaia, pe care monsieur Courtin apucase s-o părăsească, dar care încă n-avusese vreme să moară, pentru a-si spăla, măcar în parte, vina fată de nepot, l-a recomandat la toți prietenii și i-a dăruit cinci mii de ruble — aproape cei din urmă bănisori ai ei - precum și un ceas Lepic cu monograma lui într-o ghirlandă de cupidonii. Nu se împliniseră nici trei luni, cînd fu numit pe lîngă ambasada rusă din Londra și trecu marea cu cea dintîi corabie englezească cu pînze care pleca (pe atunci nici nu se stia de vapoare). La cîteva luni primi o scrisoare de la Pestov. Acest mosier cumsecade îl felicita pe Ivan Petrovici pentru nașterea unui fiu, venit pe lume în satul Pokrovskoe

t 37

la 20 august 1807, căruia i se dăduse numele de Feodor, în cinstea sfîntului mucenic Feodor Stratilat. Din pricina mării sale slăbiciuni, Malania Sergheevna i-a scris numai cîteva rînduri; dar și aceste putine rînduri l-au uimit pe Ivan Petrovici: el nu stia că Marfa Timofeevna o învățase să scrie. De altfel, Ivan Petrovici nu s-a lăsat legănat prea mult de emoția plăcută a sentimentului patern; el îi făcea curte uneia din celebrele Phryne sau Laï's ale timpului (pe atunci numele clasice mai erau la modă). Pacea de la Tilsit de-abia fusese încheiată și toată lumea se grăbea să petreacă, totuși erau cuprinsi de un vîrtej nebun; ochii negri ai unei frumoase sprintare i-au sucit capul. Nu prea dispunea de bani, în schimb avea noroc la jocul de cărți, lega cunostinte, lua parte la tot felul de petreceri. Intr-un cuvînt, îi mergea cît se poate de bine.

Capitolul IX

Multă vreme bătrînul Lavretki nu i-a putut ierta fiului său această căsătorie. Dar dacă, la vreo jumătate de an, Ivan Petrovici s-ar fi înfățișat înaintea lui cu capul plecat și i-ar fi căzut la picioare, părintele l-ar fi iertat, după ce l-ar fi dojenit cumsecade și l-ar fi ciocănit ușor cu bastonul, ca să-l sperie. Ivan Petrovici însă se afla în străinătate și, pare-se, prea puțin se sinchisea. „Taci! Cată-ti de treabă! îi răspundea Piotr Andreici de fiecare dată soției sale, cînd aceasta încerca să-l îmbuneze; tîngăul să se roage lui Dumnezeu pentru mine, zi și noapte, că nu l-am blestemat. Răposatul taică-meu l-ar fi omorît pe acest netrebnic cu mîinile sale și bine ar fi făcut.” Auzind asemenea vorbe înfricosătoare, Anna Pavlovna numai își făcea cruce pe furis. Cît despre soția lui Ivan Petrovici, la început Piotr Andreici nici nu voise să audă de ea, ba chiar -

t

primind de la Pestov o scrisoare, în care acesta amintea între altele și de noră-sa — a poruncit să i se spună că nu are nici un fel de cunoștință despre vreo noră. Socoteste însă de datoria lui să-l prevină că legile interzic găzduirea unor iobage fugite de pe mosiile boieresti. Mai târziu, când a aflat de nașterea nepotului, bătrînul s-a mai muiat, a poruncit să se aducă vesti, ca din întâmplare, despre starea sănătății lăuzei și i-a trimis ceva bani, tot ca din partea altcuiva.

Fedea încă nu împlinise un an, când Arma Pavlovna a căzut la pat grav bolnavă. Cu cîteva zile înainte de a-si da obstescul sfîrsit, când nu se mai putea urni din pat, cu lacrimi sfioase în ochii ei stinsi, i-a spus cu limbă de moarte bărbatului său, fată de duhovnic, că dorește să-si vadă nora pentru a-si lua rămas-bun de la dî în sa și a-si binecuvînta nepotul. Boierul, amărît, a linistit-o și a trimis de îndată caleasca sa după noră, numind-o, pentru înția oară, Malania Sergheevna. Aceasta a sosit cu fiul său și cu Marfa Timofeevna, care în ruptul capului n-a vrut s-o lase singură, lipsită de apărare. Mai mult moartă decît vie, Malania Sergheevna a intrat în cabinetul lui Piotr Andreici. În urma ei, dacă îl aducea pe Fedea. Piotr Andreici a privit-o în tăcere; ea s-a apropiat de mîna lui, buzele-i tremurînde abia închipuîră o sărutare mută.

— Ei, boieroaică nou-noută, ziua bună, rosti acesta într-un sfîrsit; hai să mergem la cucoana.

Stăpînul s-a ridicat și s-a aplecat asupra lui Fedea; copilul a zîmbit și si-a întins minutele albe spre dînsul. Asta l-a răscolit pînă în adîncul sufletului pe bătrîn.

— Of, părăsitle, cuvîntă el. M-ai înduplecat în locul tatălui tău; n-am să te las, puisorule!

De cum a intrat în dormitorul Armei Pavlovna, Malania Sergheevna a căzut în genunchi lîngă usă. Arma Pavlovna i-a făcut semn să se apropie de pat, a îmbrățisat-o și i-a binecuvîntat fiul; apoi, întorcîndu-si către sotul său fata răvășită de nemiloasa boală, dădu să-i vorbească...

t 39

- stiu, stiu ce vrei să mă rogi, zise Piotr Andreici, nu te întrista: ea va rămîne la noi, și pe Vanka am să-l iert, de dragul ei.

Anna Pavlovna a făcut o sfortare să prindă mina bărbatului său și a apropiat-o de buze. În seara aceleiasi zile, si-a dat sufletul.

Piotr Andreici s-a tinut de cuvînt. I-a dat de știre fiului că, în amintirea ceasului de pe urmă al mamei sale și de dragul pruncului Feodor, îi trimite binecuvîntarea pîrintească, iar pe Malania Sergheevna o primește în casa lui. I s-au rînduit două camere într-o aripă a conacului, la mezanin, și a fost prezentată celor mai de seamă oaspeti ai lui Piotr Andreici, brigadierul chior Skurehin și sotia acestuia; i-a mai dăruit două fete serbe și un fecior, ca băiat de dîrvală. Marfa Timofeevna si-a luat rămas-bun, căci prinsese ură pe Glafira, și într-o singură zi se certa cu ea de vreo trei ori.

La început, bieteii femeii i-a fost greu și silnic. Mai târziu s-a deprins treptat și cu socrul său. Și acesta s-a obisnuit cu ea, ba chiar a îndrăgit-o, desi aproape niciodată nu-i vorbea; iar în cuvintele lui cele mai binevoitoare se simtea un involuntar dispret. Malania Sergheevna suferea cel mai mult de pe urma cumnatei sale. Glafira, încă de pe cînd trăia maică-sa, pusese mîna cu încetul pe conducerea întregii gospodării. Incepînd cu tatăl său, toti i se supuneau. Fără voia ei nu se dădea nici o bucatică de zahăr. Mai bine ar fi murit decît să-si împartă autoritatea cu o altă gospodină, și încă cu cine! Cununia fratelui său o

îndîrjise mai tare decît pe Piotr Andreici: ea se hotărîse s-o învete minte pe parvenită, si Malania Sergheevna îi ajunse roabă din prima clipă. Dar oare cum s-ar fi putut lupta cu autoritara si trufasa Glafira, ea, care era supusă, mereu sfioasă, speriată si cu sănătatea subredă? Nu trecea o zi fără ca Glafira să nu-i amintească de starea ei de altădată sau să n-o laude că nu uită cine a fost. Malania Sergheevna s-ar fi împăcat bucuros cu aceste aduceri-aminte

40

t

si laude, oricît de amare ar fi fost ele..., dar i l-au luat pe Fedea; aceasta a mîhnit-o îngrozitor de adînc. Sub pretextul că ea nu-i în stare să se îngrijească de creșterea lui, aproape că nu avea voie să-l vadă. Glafira s-a apucat de educatia copilului care a trecut sub întreaga-i oblăduire. Profund îndurerată, Malania Sergheevna a încercat să-l roage, prin scrisori, pe Ivan Petrovici să revină cît mai repede, însusi Piotr Andreici dorea să-si vadă feciorul. Dar acesta se mîrginea numai la scris, îi multimea părintelui său pentru grija arătată sotiei lui si pentru banii trimisi. Făgăduia să vină în curînd - dar nu venea, în sfîrșit, anul 1812 l-a adus din străinătate, întîlnindu-se după sase ani de despărțire, tatăl si fiul s-au îmbrățisat si nici n-au pomenit de zîzania lor de altădată. Nici nu era momentul. Toată Rusia se ridicase împotriva vrăjmasului. Amîndoi au simțit că le curge prin vine sînge rusc. Piotr Andreici a echipat, pe socoteala sa, un regiment întreg de voluntari. Însă războiul s-a isprăvit si primejdia a trecut. Ivan Petrovici a început iarăși să se plictisească. Ceva îl atrăgea din nou undeva, departe, spre lumea cu care se deprinsese si unde se simtea ca la el acasă. Malania Sergheevna nu l-a putut retine, căci ea pretuia prea puțin în ochii lui. Nici sperantele ei nu s-au adeverit: a fost si sotul ei de aceeași părere — că-i mult mai potrivit ca Glafira să se îngrijească de educatia lui Fedea. Nefericita sotie a lui Ivan Petrovici n-a putut îndura lovitura, n-a suportat cea de-a doua despărțire; în cîteva zile s-a stins, resemnată. Toata viata nu știuse să se opună nimănui si nici cu boala nu s-a luptat. Nu mai putu vorbi, umbrele mortii se lăsaseră pe fata ei; totusi trăsăturile chipului său mai păstrau întipărite, ca altădată, o nedumerire răbdătoare si smerita blîndete dintotdeauna. Cu aceeași supunere mută a privit-o pe Glafira si, ca si Anna Pavlovna, care pe patul de moarte i-a sărutat mîna lui Piotr Andreici, ea si-a plecat buzele pe mîna Glafirei, căreia i l-a încredintat - tocmai ei - pe singurul său fiu. Asa si-a sfîrșit

t

41

zbućiumul pămîntean fiinta asta blîndă si linistită, smulsă cine stie de ce din glia de bastină si aruncată numaidecît, ca un copăcel scos din pămînt, cu rădăcinile în bătaia soarelui. Fiinta asta s-ă ofilit, s-a prăpădit fără urmă, si nimănui nu i-a părut rău după dînsa. Pe Malania Sergheevna au regretat-o doar cameristele sale si pe deasupra Piotr Andreici. Bătrînul a simțit că-i lipsește prezenta ei tăcută. „Rămas-bun, smerita mea! Iartă-mă", sopti si se plecă adînc, luîndu-si adio de la ea pentru cea din urmă oară, în biserică. Iar cînd i-a aruncat pe mormînt un pumn de tărînă, a plîns. Nici bătrînul n-a dus-o prea mult, a mai trăit vreo cinci ani. În iarna lui 1819 s-a stins si el din viață, linistit, la Moscova, unde se mutase cu Glafira si cu nepotul lui, lăsînd cu limbă de moarte să fie înmormîntat alături de Anna Pavlovna si de „Malasa". Pe atunci Ivan Petrovici se găsea la Paris, în călătorie de plăcere; el s-a retras din serviciu curînd după 1815. Cînd a aflat de încetarea din viață a tatălui său, s-a hotărît să se întoarcă în Rusia. Avea de pus la cale treburile mosiei. De altfel si Fedea, după cum îi scria Glafira, mergea

pe al treisprezecelea an si venise timpul să se ocupe serios de educatia lui.

Capitolul X

Ivan Petrovici se întoarse în Rusia angloman. Purta părul tăiat scurt, plastronul cămășii scrobit, redingotă de culoarea mazării, cu pulpane lungi si cu o multime de gulere. I se citea pe față o expresie acră, în gesturi vădea ceva tăios si în acelasi timp indiferent, rostea cuvintele printre dinti, avea izbucniri dogite de rîs, nu zîmbea, discuta numai probleme politice si politico-econornice, era pasionat după roastbeef-u\ în sînge si vinul de Porto — într-un cuvînt totul în el amintea Marea Britanie. Spiritul ei parcă îi pătrunsese si în oase. Dar — lucru

42

I.S. TURGHENIEV

ciudad! - transformat în angloman, Ivan Petrovici ajunse în acelasi timp patriot sau cel puțin asa își zicea, desi aproape nu cunostea Rusia, nu ținea la nici un obicei rusesc, iar ruseste se exprima într-un mod ciudat. În discutii obisnuite, graiul său greoi si molîu era împestritat de barbarisme. Dar de îndată ce venea vorba de probleme mari, Ivan Petrovici folosea expresii de felul acesta: „Să manifestăm noi dovezi de autoasiduitate" sau „acestea nu concordă cu însăsi natura circumstantei" etc. Ivan Petrovici aduse cu sine cîteva planuri, în manuscris, cu privire la organizarea si îmbunătățirea vietii de stat, era nemulțumit peste măsură de tot ce vedea, lipsa unui sistem îl învenina mai cu seamă. Întîlnindu-se cu sora sa, Ivan Petrovici — de la primele cuvinte — îi aduse la cunostință intentia de a introduce prefaceri radicale. La mosia lui, de acum înainte toate vor trebui să meargă după un sistem nou. Glafira Petrovna nu-i răspunse nimic, scrîsni numai din dinti si se gîndi: „Atunci eu ce-o să mă fac?" Dar sosind la tară, împreună cu fratele si cu nepotul său, ea se liniști foarte curînd. Într-adevăr, în casă avură loc unele schimbări: pripășitii si trîntorii fură izgoniti numaidecît. Printre acestia căzură victime două femei bătrîne, una oarbă, iar cealaltă paralizată si încă un maior neputincios, de pe vremea asediului cetății Oceakov, pe care — din pricina lăcomiei sale, ce-i drept remarcabile — îl hrăneau numai cu linte si cu pîine neagră. Tot asa s-a dat ordin ca oaspetii de altădată să nu mai fie primiti: pe toti acestia îi înlocui un vecin depărtat, un oarecare baron, blond si scrofulos, cu educatie foarte aleasă si extrem de prost. Se aduse mobilă nouă de la Moscova, apărură scuipători, clopotei si lavoare. Prînzisorul începu să fie servit altfel. Vinurile străine izgoniră votca si lichiorurile de casă; servitorilor li se făcură livrele noi; pe blazonul familiei se adăugă inscriptia: in recto virtus. În fond, autoritatea Glafirei nu scăzu cu nimic: toate plătile si cumpărăturile depindeau, ca si altădată, de ea. Valetul adus din străinătate,

t 43

un alsacian, a încercat să se măsoare cu ea, si-a pierdut postul, cu toate că boierul îl proteguia. Cît despre gospodărie, administrarea mosiilor (Glafira Petrovna se băga si în aceste treburi), cu toată intentia lui Ivan Petrovici, exprimată de atîtea ori, de a insufla o viață nouă acestui haos — toate au rămas ca si în trecut. Numai dijma s-a mărit pe ici, pe colo si boierescul a ajuns mai apăsător, iar tîranilor nu li se mai dădea voie să i se adreseze de-a dreptul lui Ivan Petrovici: patriotul își disprețuia prea mult concetățenii. Sistemul lui Ivan Petrovici i-a fost aplicat, în adevăratul înțeles al cuvîntu-lui, numai lui Fedea; într-adevăr, educatia lui a suferit „o prefacere radicală": de el s-a ocupat exclusiv tatăl său.

Capitolul XI

Înainte de întoarcerea lui Ivan Petrovici din străinătate, Fedea se afla, după cum s-a mai spus, pe mâinile Glafirei Petrovna. Încă nu împlinise opt ani când încetase din viață mama sa. El n-o putea vedea în fiecare zi și de aceea o îndrăgise cu înflăcărare. Amintirea ei — cu fata palidă și linistită, cu privirile triste și cu dezmierdările sfioase — se întipărise pe vecie în inima lui. Întelegea însă nedeslusit rostul ei în casă. Își dădea seama că între el și ea era o opreliste, pe care ea nu îndrăznea și nici nu putea s-o înfrîngă. De părintele său se ferea, și nici Ivan Petrovici nu-l dezmierta vreodată. Bunicul rareori îl mîngîia pe cap și-i dădea voie să-i sărute mîna, îl numea însă căpcăun și-l socotea prostut. După moartea Malaniei Sergheevna, mătusa îl luase cu totul în mîini. Fedea se temea de ea. Îi era frică de ochii-i străvezii și pătrunzători, de glasul-i tăios. Nici nu îndrăznea să crîc-nească în fata ei; de se întîmpla să se miste cît de cît pe scaun, ea îl și bodogănea: „încotro? sezi linistit.” Duminicile,

44

t

după liturghie, i se dădea voie să se joace, adică i se puneă în mînă un tom gros cu mistere, opera unui oarecare Maximovici-Ambodik, intitulată Simboluri și embleme. Cartea cuprindea aproape o mie de figuri, parte din ele foarte enigmatice, cu tîlcuri tot atît de misterioase, în cinci limbi. Cupidon, cu trupul gol și durduliu, juca un rol însemnat printre figurile acestea. Una din ele, denumită Safranul și curcubeul, avea următoarea explicație: „Efectul acestuia este mai mare”. În dreptul alteia, care reprezenta Bî t lanul zburînd cu o micsunea în cioc, se afla inscripția: „tie toate, de fapt, îti sînt cunoscute”. Cupidon și ursul care-si linge ursulețul însemna: „încetul cu încetul”. Fedea se uita la aceste figuri; toate-i erau cunoscute pînă la cele mai mici amănunte. Unele, mereu aceleași și aceleași, îl sileau să se gîndească și-i trezeau imaginația. Alte distracții n-a cunoscut. Cînd îi veni vremea să învete limbi străine și muzică, Glafira Petrovna tocmai, cu un salariu de nimic, o fată bătrînă, o suedeză cu ochi de iepure, care cu chiu, cu vai, vorbea frantuzeste și nemteste și de bine, de rău, cînta la pian, iar pe deasupra stia foarte bine să pună castraveti la murat. Cu această învățătoare, cu mătusa și cu Vasilievna, o jupîneasă bătrînă, Fedea petrecu patru ani încheiați. Se întîmpla să rămînă multă vreme într-un ungher cu Emblemele sale, sedea și tot sedea... În odăita joasă mirositoare a muscată, o luminare de seu ardea cu pîlpîiri palide; un greiere tîrîia monoton, parcă de urît; pendula unui ornic mic tăcînea grăbit pe perete, un soarece zgredit pe furis undeva și rodea tapetul; iar trei fete bătrîne, ca niste ursitoare tăcute, miscau iute andrelele, pe cînd umbrele mîinilor acestora ba goneau, ba tremurau ciudat în semiîntuneric. Gînduri ciudate, tot așa de nedesluite, roiau în capul copilului. Nimeni n-ar fi spus că Fedea-i un copil interesant: era cam palid, dar grăsun, neîndemînatic și clădit grosolan — un adevărat tîran, după expresia Glafirei Petrovna. Paloarea i-ar fi pierit repede din obraz, dacă ar fi fost lăsat

t 45

mai des la aer. Învăta binisor, desi de multe ori se lăsa pe tîn-jala; niciodată nu plîngea. În schimb, din cînd în cînd îl apuca o încăpățînire sălbatică; atunci nu te mai puteai înțelege deloc cu el. Fedea nu iubea pe nimeni dintre cei din jurul lui... Vai de inima care n-a iubit din tinerețe!

Asa îl găsi Ivan Petrovici și, fără zăbavă, se apucă să-i aplice sistemul lui. „Vreau să fac dintr-însul un om în primul rînd, un homme, îi spuse Glafirei Petrovna, și nu numai om, ci și un spartan.” Ivan Petrovici trecu la executarea planului său îmbrăcîndu-si mai întîi

fiul ca pe un scotian: băietandru de doisprezece ani începu să umble cu pulpele goale și cu o pană de cocos la beretă. Suedeza fu înlocuită cu un elvetian tânăr, care cunostea gimnastica la perfecție. Muzica, fiind o îndeletnicire nedemnă pentru un bărbat, fu izgonită pentru totdeauna. științele naturale, dreptul internațional, matematicile, tâmplăria, după sfatul lui Jean-Jacques Rousseau, și heraldica, pentru stimularea simturilor cavaleresti — iată ce trebuia să învețe viitorul om. îl trezeau la patru dimineața, numaidecît îl udau cu apă rece și-l puneau să facă „manej” în jurul unui stîlp înalt, la capătul unei funii. Mîncă o dată pe zi un singur fel, călărea și trăgea cu arbaleta. La orice prilej ivit își încerca, după pilda părintelui său, puterea vointei și în fiecare seară își scria, într-un registru special, raportul zilnic și impresiile. La rîndul lui, Ivan Petrovici îi da povete în frantuzeste, în care-l numea monfils și i se adresa cu vous. în rușeste, Fedea îi spunea tatălui său „tu”, dar nu îndrăznea să sadă jos fată de el. „Sistemul” acesta îl derută pe băiat, îi încurcă mintile și i le strînse ca într-un clește, în schimb, noul fel de viață avu un efect salutar asupra sănătății sale. La început îl încercară niste friguri, dar în curînd tînărul se în-zdrăveni și ajunse un voinic și jumătate. Tatăl se mîndrea cu el și-l numea, în limbajul său ciudat, fiu al naturii, opera mea! Cînd Fedea împlini saispzece ani, Ivan Petrovici socoti de datoria lui să-i insufle, de cu vreme, dispret fată de sexul fe-

46

t

minin și tînărul spartan, cu sfiala în suflet, cu primele tuleie deasupra buzelor, plin de sevă, de putere și de sînge, căuta să pară nepăsător, rece și brutal.

Iar timpul trecea, trecea mereu. Cea mai mare parte a anului, Ivan Petrovici stătea la Lavriki (asa se numea mosia lui principală mostenită de la bătrîni), iar pe vreme de iarnă, pleca de unul singur la Moscova, trăgea la un han, frecventa cu sîrguintă clubul, perora și-si expunea planurile prin saloane și mai mult decît oricînd făcea pe anglomanul, pe posacul și pe omul politic. Dar veni anul 1825, aducînd cu sine multe necazuri. Prietenii și cunoscutii apropiați ai lui Ivan Petrovici trecură prin grele încercări. Ivan Petrovici se grăbi să plece la țară și să se izoleze în conacul său. Mai trecu un an și Ivan Petrovici se simți deodată rău, slăbi, decăzu. Sănătatea i se subrezise. Liber-cugetătorul începu să umble la biserică și să dea slujbe; europeanul se apucă să facă băi de aburi, să ia prînzul la ora două, să se culce la nouă și să doarmă legănăt de trîncăneala bătrînului majordom. Bărbatul politic își arse toate planurile și toată corespondenta, tremura în fata guvernatorului și se ploconea înaintea ispravnicului. Omul cu vointa călită scîncea și se plîngea cînd îi iese un buboi sau cînd i se aducea o farfurie cu supă rece. Glafîra Petrovna puse din nou stăpînire pe toată gospodăria. Iarși începură să umble pe scara din dos vechilii, vîtafii și tîranii cînd veneau la „hoasca cea bătrînă”, cum o numeau slujitorii curții. Schimbarea petrecută cu Ivan Petrovici îl uimi peste măsură pe fiul său, care trecuse de optsprezece ani și începuse să gîndească și să se elibereze de sub asuprirea mîinii care-l apăsa, încă mai înainte băgase el de seamă o nepotrivire între vorbele și faptele tatălui său, ca și între teoriile lui largi, liberale și despotismu-i mărunț, sec. însă nu se așteptase la o schimbare atît de bruscă. Dintr-o dată, bătrînul cel egoist se dădu pe fată. Tînărul Lavretki se gîndea să plece la Moscova, să se pregătească pentru universitate, cînd o altă

t

47

năpastă se abătă brusc pe capul lui Ivan Petrovici: orbi. și orbi într-o singură zi, fără speranță de vindecare.

Neîncrezător în știința doctorilor ruși, el începu să facă demersuri pentru plecarea în străinătate. Fu refuzat. Atunci își luă fiul și trei ani în sir colindă Rusia, de la un doctor la altul, mutându-se neconținut din oras în oras, aducând la deznădejde medicii, fiul și servitorimea cu sovăiala și cu nerăbdarea sa. Când se întoarse la Lavriki, devenise o cârpă, un copil, plîngă-cios și cu mofturi. Veniră zile grele. Toti avură de suferit de pe urma lui. Niciodată nu mîncase cu atîta lăcomie și așa de mult. Restul timpului nu era liniștit nici el, și nici pe ceilalți nu-i lăsa în pace. Făcea rugăciuni, cîrtea împotriva sortii, se ocăra pe sine însuși, critica politica, sistemele sale, bațjocorea tot ce lăudase altădată și cu care se mîndrise, ca și ceea ce impunea cîndva fiului său drept model. Repeta întruna că nu crede în nimic și iarăși făcea rugăciuni. Nu putea suferi nici o clipă singurătatea și le cerea tuturor ai casei să stea tot timpul, zi și noapte, lîngă jiltul lui și să-1 distreze cu povestiri, pe care tot el le întrerupea neconținut cu exclamatii, ca de pildă: „Tot ce spuneti e o minciună - fleacuri!”

Cel mai mult avea de suferit Glafira Petrovna. El nu se putea descurca deloc fără dînsa, iar ea îi îndeplinea pînă la capăt toate capriciile, desi uneori nu-i răspundea numai decît, ca nu cumva glasul să trădeze răutatea ce-o sugruma. și așa, cîrtind mereu, o mai duse bolnavul vreo doi ani și muri în cele dintii zile ale lunii mai, scos pe balcon, la soare. „Glasi, Glaska. Dă-mi o supusoară, o supusoară, proastă bătrî...”, abia bîlbîi limba-i împleticită și fără să sfîrsească ultimul cuvînt, amuți pe veci. Glafira Petrovna, care tocmai atunci însfăcase ceasca de supă din mîinile majordomului, se opri, îl privi în față pe fratele său, își făcu domol o cruce mare și se îndepărtă în tăcere. Fiul lui, care era acolo, la fel nu scoase nici un cuvînt, se sprijini de balustrada balconului și multă vreme își plimbă ochii prin livada înmiresmată și îmbrăcată

48

t

cu totul în verdeată, strălucind sub razele aurii ale soarelui de primăvară. El avea douăzeci și trei de ani; cît de repede și pe nesimțite trecuseră acești douăzeci și trei de ani!... Viata i se deschidea abia de-acum înainte.

Capitolul XII

Înmormîntîndu-și părintele și lăsînd în seama aceleiasi Glafira Petrovna grija gospodăriei și supravegherea vechililor, tînărul Lavretki plecă la Moscova, unde-l trăgea intu-itia-i obscură, dar puternică, își dădea seama de lipsurile educației sale și avea de gînd, pe cît posibil, să recîstige ceva din timpul pierdut, în ultimii cinci ani citise mult și văzuse cîte ceva. Prin cap îi trecuseră multe gînduri. Orice profesor l-ar fi invidiat pentru unele cunostinte; dar, în acelasi timp, nu stia multe lucruri pe care orice licean le stăpînea de multă vreme. Lavretki recunostea că nu era independent; își dădea seama în taină că-i un om ciudat. Anglomanul îi jucase o farsă proastă fiului său. Educația extravagantă își arăta roadele. Ani în sir se supusese inconstienței tatălui său; iar cînd, la urma urmei, înțelese cum stau lucrurile, faptul era împlinit, obiceiurile se înrădăcinaseră. Nu stia să se apropie de oameni. La douăzeci și trei de ani, cu nepotolită sete de dragoste în inima-i umilită, el încă nu îndrăznise să privească vreo femeie drept în ochi. Cu mintea-i limpede și sănătoasă, dar putintel cam greoaie, cu înclinarea-i spre încăpățînire, visare și lene, ar fi trebuit să ajungă de timpuriu în viața vietii, pe cînd el fusese ținut într-o izolare nefirească... și iată că cercul vrăjit se destramă, iar el stătea mai departe pe loc, închis în sine însuși. La anii săi era rusinos să îmbrace uniforma studentească; lui însă nu-i păsa că se face de rîs: cel puțin aici îi folosi educația spartană, dezvoltîndu-i disprețul față de ceea

ce gîndesc altii — si,

t 49

fără nici o sfială, îmbracă uniforma de student. Se înscrie la sectia fizico-matematică. Zdravăn, cu obraji rumeni, cu barba mare, tăcut, făcea o impresie stranie asupra colegilor săi. Acestia nici nu bănuiau că în bărbatul aspru, care venea regulat la cursuri într-o sanie lată de tară, trasă de doi cai, se ascunde aproape un copil. El le părea un fel de pedant ciudat, de care n-aveau nevoie si nu-l căutau, iar el îi ocolea, în primii doi ani petrecuti la universitate, legă prietenie cu un singur student, care-i predă limba latină. Studentul acesta, numit Mihalevici, un entuziast si un poet, îl îndrăgi sincer pe Lavretki si, cu totul înţimplător, se făcu vinovat de o mare schimbare în soarta acestuia.

O dată, la teatru (Mocealov era pe atunci în culmea gloriei, iar Lavretki nu pierdea nici un spectacol), el văzu o fată într-o lojă de rangul întâi. Cu toate că nici o femeie nu trecea pe dinaintea figurii sale posomorite fără a-l face să-i tresalte inima, niciodată inima nu-i zvîcni cu atîta putere ca de data asta. Fata sedea nemiscată, cu coatele sprijinite pe marginea îmbrăcată în catifea a lojii. Fiecare trăsătură a chipului său brun, rotund si drăgălas trăda tinereţea ei plină de simţire. Un suflet plin de gingăsie se răsfrîngea în ochii săi minunati, în privirea lor atentă si catifelată pe sub genele fine, în zîmbetul fugar al buzelor expresive, în însăsi linia capului, a mîinilor si a gîtului. Era îmbrăcată fermecător. Alături de dînsa sedea o femeie zbîrcită si gălbejită, de vreo patruzeci si cinci de ani, într-o rochie decoltată, cu o tocă neagră pe cap, afişînd un zîmbet sec pe o fată concentrată si inexpressivă; iar în fundul lojii se vedea un bărbat în vîrstă, într-o redingotă largă si cu o cravată mare. Avea un aer de măretie stupidă si un fel de suspiciune servilă în ochii mici. Îşi cănise favoritiile si mustăţile. Etala o frunte enormă fără nici o expresie si niste obraji mototoliti - după toate aparentele era general în retragere. Lavretki nu-si mai lua ochii de la fata care-l uluise. Deodată, usa lojii se deschise si intră Mihalevici.

Aparitia acestui om,

50

t

aproape singurul său cunoscut din toată Moscova, în societatea unicei fete care-i absorbise întreaga atentie, i se păru lui Lavretki ceva semnificativ si în acelasi timp straniu. Privind mai departe la fată, el băgă de seamă că toti cei din lojă i se adresau lui Mihalevici ca unui vechi prieten. Spectacolul de pe scenă încetă să-l mai preocupe pe Lavretki. Nici Mocealov, care în seara aceea era „în vervă”, nu-i produse impresia obisnuită. Într-un moment foarte patetic, Lavretki se uită fără voie la frumoasa lui: era aplecată adînc înainte si obraji îi ardeau. Sub puterea privirii lui stăruitoare, ochii ei, atintiti spre scenă, se întoarseră domol si se opriră asupra lui... Acesti ochi îl urmăriră toată noaptea, hi sfîrsit, se rupsese bariera ridicată artificial. Tremura si ardea; iar a doua zi se duse la Mihalevici. De la acesta află că frumoasa se numea Varvara Pavlovna Korobina. Bătrînul si bătrîna, care sedeau lîngă ea în lojă, erau părintii ei; iar el, Mihalevici, îi cunoscuse acum un an, pe cînd se afla în împrejurimile Moscovei, ca meditator vremelnice în familia contelui N. Entuziastul tînăr o descrisese pe Varvara Pavlovna cu laude superlative. „Ascultă-mă, frate, exclamă Mihalevici cu o năvalnică muzicalitate în glas, care-l caracteriza. Fata asta e o fiinţă uimitoare, genială, o artistă în adevăratul înţeles al cuvîntului si pe deasupra foarte cumsecade.” Observînd din întrebările lui Lavretki impresia făcută asupra-i de Varvara Pavlovna, Mihalevici se arătă dispus să-i fie prezentat si adăugă că se află în relatii foarte bune cu dînsii. Generalul cică

nu-i cîtsi de puțin orgolios, iar maică-sa e așa de proastă, că aproape dă în gropi. Lavretki se făcu roșu ca focul, bolborosi ceva neînțeles și o luă la fugă. Cinci zile încheiate se luptă cu timiditatea sa; în ziua a șasea, tînărul spartan îmbracă o uniformă nou-noută și se pune la dispoziția lui Mihalevici, care, fiind un om al casei, se mărgini doar să-și treacă pieptenele prin păr, și amîndoi pleacă la familia Korobin.

t 51

Capitolul XIII

Tatăl Varvarei Pavlovna, Pa vel Korobin, general-maior în retragere, își făcuse veacul la Petersburg, în serviciu, în tinerețe trecea drept un dansator abil și un bun ofiter combatant. Din pricina sărăciei sale, a fost aghiotant al trei generali fără importanță, s-a căsătorit cu fiica unuia dintre aceștia, luînd ca dotă douăzeci și cinci de mii de ruble, a prins în amănunt meseria de instructor și al paradelor. Cu chiu cu vai, în cele din urmă, după vreo douăzeci de ani, a ajuns la gradul de general și i s-a dat comanda unui regiment. Atunci ar fi fost momentul să se odihnescă și să-și chivernisească, în tihnă, averea. Tocmai așa se gîdea și el, numai că a lucrat putintel cam nechibzuit. A născocit un mijloc nou de a pune în circulație spre folosul său banii statului; sistemul s-a dovedit minunat, însă autorul s-a scumpit la un moment neoportun. A fost denunțat; a ieșit un bucluc mai mult decît neplăcut: murdar... De bine, de rău, generalul s-a descurcat, totul a fost musamalizat, dar s-a încheiat și cariera lui: a fost sfătuit să treacă în rezervă. Cam vreo doi ani s-a mai vînturat prin Petersburg, nădăjduind că se va cuibări în vreun post convenabil la stat; dar postul n-a dat peste el. Fiică-sa a ieșit din pension, cheltuielile creșteau din zi în zi... Călcîndu-și pe inimă, generalul s-a hotărît să se mute la Moscova, unde viața era mai ieftină. A închiriat pe strada Staraia Koniusennaia o casă mititică și joasă, cu blazon de un stîljen pe acoperis, începînd un trai nou de general moscovit în retragere și cheltuind 2 750 de ruble pe an. Moscova-i un oraș ospitalier, bucuros să primească pe oricine și cu atît mai mult pe generali. Silueta masivă a lui Pavel Petrovici, care păstra încă ceva din tinuta ostășească, a început să apară cu regularitate în cele mai alese saloane din Moscova. Ceafa lui dezgolită, cu suvite de păr vopsit și cu panglica soioasă a ordinului

52

t

Sfînta Anna, atîrnînd peste cravata ca pana corbului, a ajuns bine cunoscută tuturor tinerilor plictisiți și palizi, care, în timpul dansului, rătăceau posaci printre mesele de joc. Pavel Petrovici a știut să se impună în societate; vorbea puțin și pe nas, după vechiul obicei - desigur, nu cu persoanele cu grad mare. Juca prudent cărți, mîncă moderat acasă, iar ca oaspete — cît șase... Despre soția sa aproape n-aveai ce spune; îi zicea Kalliopa Karlovna; ochiul stîng îi lăcrima, de aceea Kalliopa Karlovna (care, în treacăt fie zis, era de origine nemtească) se socotea femeie simțitoare și vesnic se temea de ceva. Părea mereu hămesită și purta rochii înguste de catifea, tocă și brățări vechi suflate cu aur. Singura fiică a lui Pavel Petrovici și a Kalliopei Karlovna, Varvara Pavlovna, împlinise de-abia șaptesprezece ani cînd a ieșit de la pension, unde — chiar dacă lumea n-o considera cea mai frumoasă - era în schimb cea mai desteaptă și cea mai talentată la muzică. Absolvise pensionul cu diplomă de onoare. Nu avea nici nouăsprezece ani, cînd a văzut-o Lavretki pentru întîia dată.

Capitolul XIV

Spartanului parcă i se tăiară picioarele cînd Mihalevici îl introduse în salonul cam

neîngrijit al familiei Korobin si-1 prezentă gazdelor, însă sentimentul de sfială care puse stă-pînire pe el se risipi repede. Bunătatea înnăscută a tuturor rusilor părea cam exagerată la general prin afabilitatea-i deosebită, caracteristică oamenilor puțin cam scâpătați; generăleasa dispăruse, nu stiu cum, destul de iute. în ceea ce o privește pe Varvara Pavlovna, aceasta era asa de senină, stă-pînă pe sine si plină de blîndete, că, în prezenta sa, oricine s-ar fi simțit de îndată ca la el acasă. De altfel, toată făptura ei seducătoare, ochii zîmbitori, umerii usor rotunjiți si mîinile

t 53

de un roz-pal, mersul usor si în acelasi timp parcă obosit, însusi sunetul vocii sale, tărăgănat si dulce, răspîndeau un farmec vag - ca un parfum fin - dar stăruitor, o încîntare discretă, deocamdată pudică, ceva ce nu se poate exprima în cuvinte, dar care tulbură si trezeste, bineînțeles, nu sfiiciune. Lavretki aduse vorba despre teatru, despre ultimul spectacol. Ea începu îndată o discutie în jurul lui Mocealov si nu se mărgini la simple exclamatii si suspine, ci, cu un spirit feminin pătrunzător, făcu cîteva observatii pertinente cu privire la jocul lui. Mihalevici aminti de muzică. Fără să se intimideze, ea se aseză la pian si cîntă cu siguranță cîteva din mazurcile lui Chopin, la modă în ultimul timp. Veni ora mesei; Lavretki vru să plece, însă fu reținut. La masă, generalul îl trată cu un Laffite bun (pentru acest vin, lacheul generalului plecă în grabă, cu un birjar, pînă la Depret). Seara tîrziu, Lavretki se întoarse acasă si, într-o înmărmurire vrăjită, stătu mult timp fără să se dezbrace, acoperindu-si ochii cu mîna. I se părea că de-abia acum înțelegea rostul vietii. Toate prezumtiile si intentiile de pînă atunci se risipiseră dintr-o dată, se făcuseră praf si pulbere. Sufletul întreg i se contopi într-o singură simțire, într-o dorință unică — aceea de a fi fericit, a poseda, a fi iubit, a se bucura de dulcea dragoste a femeii. Din ziua aceea, Lavretki începu să viziteze des casa familiei Korobin. După o jumătate de an, îi făcu Varvarei Pavlovna declaratia de dragoste si o ceru în căsătorie. Cererea îi fu primită. Generalul, de multă vreme, poate chiar în ajunul primei vizite făcute de Lavretki, îl întrebasese pe Mihalevici cîți iobagi stăpînea Lavretki; Varvara Pavlovna, care își păstrase obis-nuita-i liniste si seninătate sufletească tot timpul cît îi făcuse tînărul curte, ba si în momentul declaratiei sale, însăsi Varvara Pavlovna stia foarte bine că are un logodnic bogat; iar Kalliopa Karlovna se gîndi: „Meine Tochter macht eine schone Pärtie" si își cumpără o tocă nouă.

54

t

Capitolul XV

Asadar, cererea în căsătorie îi fu primită lui Lavretki, dar cu anumite conditii, în primul rînd, el fu nevoit să părăsească numaidecît universitatea. Căci cine se căsătorește cu un student, si ce idee năstrusnică pe un mosier bogat, în vîrstă de douăzeci si sase de ani, să învete ca un scolar? în al doilea rînd, Varvara Pavlovna își luă sarcina să comande si să cumpere trusoul, ba chiar să aleagă si darurile din partea logodnicului. Ea avea destul simț practic, mult gust, o pasiune deosebită pentru confort si o nemărginită abilitate în a si-1 procura. Această abilitate îl uimi cu totul pe Lavretki, cînd - imediat după nuntă - plecă la Lavriki, împreună cu sotia sa. Intr-un rădvan comod, cumpărat de ea. Cît de bine erau gîndite, potrivite si prevăzute de Varvara Pavlovna toate cele ce-1 înconjurau! Ce minunate articole de voiaj apărură prin diferite colturi! Ce truse încîntătoare de toaletă si ce servicii de cafea! si cît de drăgălas pregătea Varvara Pavlovna, cu mîna ei, cafeaua de dimineată! De altfel, atunci nu-i ardea lui Lavretki să stea si să observe: se simtea într-al

nouălea cer, se îmbăta de fericire, lăsându-se purtat de ea ca un prunc... Era nevinovat ca un copil acest tânăr Alcide. Nu degeaba toată fiinta tinerei sale sotii radia atîta farmec si nu fără temei făgăduia ea simturilor o bogătie tainică de voluptăti nemaîncercate, păstrînd în adîncul fiintei sale mai mult decît exterioriza. Sosind la Lavriki în toiul verii, stăpîna găsi casa murdară si întunecoasă, slujitorimea ridicolă si învechită; dar nu socoti de cuviintă să-i sufle sotului vreo vorbă. Dacă ar fi avut de gînd să se stabilească la Lavriki, ar fi schimbat totul, începînd, bineînteles, cu casa. Dar ideea de a rămîne în acest coltisor uitat în stepă nu-i trecuse prin cap nici o clipă. Ea se simtea în casă ca într-un cort, îndurînd cu resemnare toate neajunsurile si luîndu-le usurel peste picior.

t 55

Marfa Timofeevna sosi să-si vadă pupilul; ea-i plăcu foarte mult Varvarei Pavlovna, care însă nu-i fu acesteia deloc pe plac. Nici cu Glafira Petrovna noua stăpînă nu se înțelese; ea ar fi lăsat-o în pace, dar batonului Korobin îi veni gustul să-si bage nasul în afacerile ginerelui. „Să administrezi averea unei rude atît de apropiate, spunea el, nu-i rusinos nici pentru un general." Se poate presupune că Pa vel Petrovici nu ar fi găsit umilitor să administreze chiar averea unui om cu totul străin. Varvara Pavlovna își desfășură atacul cu foarte multă iscusintă. Fără să se facă remarcată, cufundată pesemne cu totul în fericirea netulburată a lunii de miere, în viața linistită de la tară, în muzică si în lectură, încet-încet o scoase din sărute pe Glafira, încît aceasta, într-o bună dimineată, intră ca turbată în biroul lui Lavretki și, aruncîndu-i pe masă mănunchiul de chei, îi declară că nu mai este în stare să se îngrijească de gospodărie si că nu mai vrea să rămînă la tară. Pregătît din timp, după toate regulile cuvenite, Lavretki consimti pe loc la plecarea ei. Glafira Petrovna nu se astepta la așa ceva. „Bine, spuse, si ochii i se întunecară, vād că-s de prisos! stiu cine mă alungă de aici, din cuibul neamului meu. Numai să tii minte cuvintele mele, nepoate: nici tu n-ai să-ti găsești cuib nicăieri si ai să rătăcesti toată viața. Asta-i binecuvîntarea mea!" In aceeași zi, plecă în cătunul ei; iar peste o săptămînă sosi generalul Korobin si, cu o melancolie plăcută în priviri si în gesturi, luă în mîinile sale conducerea întregii averi.

în luna septembrie, Varvara Pavlovna își duse bărbatul la Petersburg. Petrecu două ierni în capitală (vara se mutau la tarskoe Selo) într-o locuință splendidă, luminoasă, mobilată cu elegantă. Legară multe cunostinte în cercurile mijlocii si chiar în sferele înalte ale societății. Făcură destule vizite si organizară multe receptii si serate fermecătoare, cu dans si cu muzică. Varvara Pavlovna atrăgea oaspetii cum atrage focul fluturii. Feodor Ivanîci nu se prea împăca cu viața asta dezordonată. Sotia îl sfătuia să ocupe vreo slujbă, el însă, după

l

56

I.S. TURGHENIEV

vechile păreri ale tatălui său si din propria-i convingere, nu vru să-si ia serviciu. Totusi, pentru a-i face pe plac Varvarei Pavlovna, consimti să rămînă la Petersburg. De altfel, el înțelese curînd că nimeni nu-l împiedica să se izoleze, că nu dispunea în zadar de biroul cel mai linistit si mai intim din tot Petersburgul, că sotia-i grijulie era gata chiar să-l ajute să se izoleze — si de atunci toate au mers de minune. El se îngriji din nou de educatia sa, pe care o socotea nedesăvîrsită, începu să citească iarăși, ba chiar se apucă să învete limba engleză. Ciudat mai arăta făptura lui zdravănă si spătoasă aplecată mereu asupra mesei de lucru si fata-i rumenă, păroasă si plină, ascunsă pe jumătate de caiete si

dictionare. Fiecare dimineată si-o petrecea lucrînd, la amiază prînzea minunat (Varvara Pavlovna era o gospodină desăvîrsită), iar seara își făcea intrarea într-o lume vrăjită, parfumată, luminoasă, alcătuită numai din fete vesele si tinere, iar în centrul acestei lumi se afla aceeași gospodină grijulie, sotia sa. Ea îl bucură născîndu-i un fecior; bietul prunc trăi însă puțin; muri în primăvară; iar vara, după sfatul medicilor, Lavretki își duse nevasta în străinătate, la o stațiune balneară. Avea nevoie de o destindere nervoasă după o nenorocire atît de mare. În același timp, chiar pentru sănătatea ei era necesar un climat cald. Vara si toamna le petrecură în Germania si în Elvetia, iar pentru iarnă — după cum era de așteptat — plecară la Paris. Aici, Varvara Pavlovna înflori ca un trandafir si, tot atît de repede si de abil ca si la Petersburg, stiu să-si înjghebeze un cuibusor. Găsi o locuință cît se poate de drăgută pe una din străzile linistite, dar la modă, ale Parisului, îi făcu sotului un halat de casă, cum nu mai purtase el niciodată, tocmi o servitoare stilată, o bucătăreasă minunată, si un lacheu dibaci. Făcu rost de un cupeu încîntător si de un pian admirabil. Nu trecu nici o săptămînă, si ea se deprinse să treacă strada, să poarte salul, să deschidă umbrela si să-si pună mînusile întocmai ca o adevărată pariziancă. Nici

t 57

cunostintele nu-si întîrziară mult apariția. La început, o vizitau numai rusii, apoi începură să apară francezii, extrem de amabili, reverentiosi, holtei cu maniere alese, cu nume melodioase. Cu totii vorbeau repede si mult, salutau cu dezinvoltură, își mijeau ochii de plăcere. Între buzele lor trandafirii străluceau danturi albe, si ce frumos stiau ei să zîmbească! Fiecare își aducea prietenii; iar la belle madame de Lavretzki în curînd ajunse cunoscută de la Chaussee d'Antin pînă în Rue de Lille. Pe vremea aceea (lucrurile s-au petrecut în 1836) nu se prăsisse încă neamul foiletonistilor si al cronicarilor, care misună acum pretutindeni, ca furnicile într-un musuroi scormonit; dar, chiar pe atunci, în salonul Varvarei Pavlovna se ivi un oarecare monsieur Jules, un domn cu înfățișare nu prea arătoasă, cu reputație scandalosă, obraznic si josnic, ca toti duelgiii si oamenii suspecti. Varvara Pavlovna nu-l putea suferi pe acest monsieur Jules, totusi îl primea pentru că acesta scria, din cînd în cînd, la diferite gazete si pomenea mereu de dînsa, numind-o fie madame de L...tzki, fie madame de..., cette grande dame russe si distinguée, qui demeure rue de P...; el povestea lumii întregi, adică celor cîteva sute de abonati, care nu aveau nici în clin nici în mmeacă cu madame de L...tzki, despre această doamnă, un spirit cu adevărat francez (une vraiefrangaisepar l'esprit) — francezii nu au o laudă mai mare decît aceasta — drăgută si amabilă, o muziciană remarcabilă, care valsează uimitor (într-adevăr, Varvara Pavlovna valsa atît de frumos, încît fascina toate inimile de dincolo de marginea rochiei sale usoare, avîntate în zbor)..., într-un cuvînt îi ducea faima în lume, ceea ce, orice s-ar spune, e un lucru plăcut. Pe atunci, Mademoiselle Mars părăsise scena, iar Mademoiselle Rachel încă nu se ivise. Totusi, Varvara Pavlovna frecventa cu sîr-guintă teatrele. Era entuziasmată de muzica italiană si rîdea de glumele răsuflăte ale lui Odry; căsca politicos la Comedia Franceză si plîngea cînd o vedea jucînd pe doamna Dorval în

58

I.S. TURGHENIEV

vreo melodramă ultraromantică; si ceea ce-i mai important, în casa ei a cîntat Liszt de două ori si a fost așa de simpatic, așa de firesc — fermecător! Iarna trecu în felul acesta plăcut, iar spre sfîrșitul ei Varvara Pavlovna fu prezentată pînă si la curte. La rîndul său, Feodor Ivanîci nu se plictisea, desi cîte-odată viața îl apăsă greu pe umeri, fiind searbădă. Cîtea ziare, asculta prelegeri la Sorbona si la College de France, urmărea dezbaterile

parlamentului si se apucă să traducă o lucrare stiintifică vestită asupra irigatiei. „Nu-mi pierd timpul zadarnic, se gîdea el, toate acestea sînt folositoare; dar, iarna viitoare, va trebui negresit să mă-ntorc în Rusia si să mă apuc de treabă." E greu de spus dacă-si dădea bine seama în ce constă această treabă si cine stie dacă ar fi izbutit să se întoarcă, la iarnă, în Rusia; deocamdată se pregătea să plece cu sotia la Baden-Baden... O întîmplare neasteptată îi spulberă însă toate planurile.

Capitolul XVI

Intrînd o dată în lipsa Varvarei Pavlovna, în budoarul acesteia, Lavretki văzu pe jos o hîrtiută mică, împăturită cu grijă. Instinctiv o ridică si tot asa o desfăcu si citi următoarele, scrise în limba franceză:

Scumpul meu înger Betsy (nu mă pot hotărî în nici un chip să-ti spun Barbe sau Varvara). în zadar te-am asteptat la coltul bulevardului; vino mîine, pe la unu si jumătate în micul nostru apartament. Bunul tău grăsun (ton gros bon-homme de mari) obisnuieste la ora asta să se înfunde în cărțile lui; vom cînta iarăsi cîntecul poetului vostru Puskin (M)(de votrepoete Pouskine), pe care m-ai învățat să-l cînt:

UN CUIB DE NOBFLI 59

«Sot bătrîn, sot cumplit!» îti sărut de mii de ori minutele si piciorusele. Te astept.

Ernest.

Lavretki nu înțelese dintr-o dată cele citite. De aceea citi a doua oară — si capul începu să i se învîrtă, dusumeaua i se clatină sub picioare, ca puntea unei corăbii în timpul furtunii. El răcni, se înăbusi si, în acelasi timp, izbucni în plîns.

îsi pierdu mintile. Credea atît de orbeste în sotia lui! Niciodată nu-i trecuse prin minte gîndul că ea ar fi în stare să-l însele, să-i fie necredincioasă. Ernest, amantul sotiei sale, un băiat blond, frumusel, de vreo douăzeci si trei de ani, cu năsucul cîrn si cu mustăcioară subțire, era aproape cea mai mare nulitate dintre toate cunostintele ei. Trecură cîteva minute, se scurse o jumătate de ceas. Lavretki stătea tot încremenit, strîngînd în mînă scrisoarea fatală, cu ochii pironiti prosteste în dusumea. Niste chipuri palide i se năzăreau într-un vîrtej întunecat. Inima i se oprea în loc într-o durere sfîsie-toare. I se părea că se prăbuseste, cade, se rostogoleste... fără sfîrsit. Un fosnet usor si cunoscut de rochie de mătase îl trezi din amorteală; Varvara Pavlovna, îmbrăcată, cu pălărie si sal, se întorcea grăbită de la plimbare. Lavretki se cutremură din tot trupul si se repezi să iasă afară, își dădea seama că în clipa aceea ar fi fost în stare s-o sfîsie, să-i tragă asa, tărănește, o bătaie soră cu moartea, s-o sugrume cu mîinile sale. Nedumerită, Varvara Pavlovna vru să-l oprescă; el mai avu doar puterea să soptească: „Betsy" - si fugi din casă.

Lavretki luă un cupeu si porunci birjarului să-l ducă afară din oras. Tot restul zilei si toată noaptea pînă dimineata rătăci, oprindu-se neconținut si plesnind din palme: ba își pierdea mintile, ba îl apuca un fel de rîs, s-ar părea chiar un acces de veselie. Dimineata îl pătrunse frigul si intră într-un han prost de mahala, luă o cameră si se aseză pe un scaun la fereastră, îl

60

t

apucă un căscat convulsiv. De-abia se tinea pe picioare, trupul parcă-i era frînt; desi nu simtea oboseală, istovirea îl birui: sedea, se uita si nu înțelegea nimic. Nu putea pricepe ce i se întîmplase, de ce se trezise singur, cu mîinile si cu picioarele întepenite, cu gura amară, cu o piatră de moară pe piept, într-o cameră pustie si necunoscută. Nu era capabil să înțeleagă ce o făcuse pe Varia să se dea acestui francez si cum de putuse, stiindu-se

necredincioasă, să fie liniștită ca odinioară și tot așa de încrezătoare și de drăgută față de dînsul.

„Nu pricep nimic! sopteau buzele sale uscate. Cine mă poate asigura dacă nu și la Petersburg...” Nu-și sfîrși întrebarea și căscă iarăși, tremurînd și chircindu-se din tot corpul. Amintirile luminoase, ca și cele întunecate, îl chinuiau la fel. Deodată, îi veni în minte că, în urmă cu cîteva zile, față de el și de Ernest, ea se asezase la pian și cîntase: „Sot bătrîn, sot cumplit!” își aminti expresia de pe figura ei, sclipirea stranie a ochilor și culoarea obrazilor săi, și atunci se ridică de pe scaun și vru să se ducă la dînsii pentru a le spune: „Degeaba ati glumit pe socoteala mea; străbunicul meu îi zvînta în bătaie pe tărani; iar bunicul meu a fost el însuși mujic”, și apoi să-i omoare pe amîndoi. Ba, deodată, i se părea că tot ce i se întîmplase fusese numai un vis și nici măcar un vis, ci un fel de halucinație și că n-aveai decît să te scuturi și să te uiti împrejur... El privi în jur, dar mîhnirea îi pătrundea în inimă mai adînc, tot mai adînc, ca ghearele uliului cînd își sfîșie prada. Colac peste pupăză, Lavretki nădăjduia să fie tată, peste cîteva luni... Trecutul, viitorul, toată viața-i era otrăvită. În cele din urmă se întoarse la Paris, trase la un hotel și îi trimise Varvarei Pavlovna biletul domnului Ernest, cu următoarea scrisoare: Hîrtiuta alăturată vă va explica totul. Cu acest prilej vă pot spune că nu v-am recunoscut: totdeauna așa de grijulie,

t 61

cum de-ati putut pierde o hîrtie atît de importantă? (Bietul Lavretki pregătise și mîzgălise fraza asta vreme de cîteva ceasuri.) Eu nu vă mai pot vedea; presupun că nici dumneavoastră n-aveți motive să doriți o întîlnire cu mine. Vă fixez suma de 15000 de franci pe an; mai mult nu pot să vă dau. Comunicați-vă adresa biroului meu de la țară. Faceti ce doriți, trăiți unde vă place! Vă doresc fericire. Nu aștept răspuns. Lavretki îi scrisese soției sale că nu așteaptă răspuns..., dar de fapt el îl aștepta, și chiar cu înșetare, ca să afle explicația acestei fapte neînțelese, de neînchipuit. În aceeași zi, Varvara Pavlovna îi trimise o scrisoare lungă în limba franceză. Aceasta îi dădu lovitura de gratie: ultima îndoială i se spulberă - și se rusina că mai avusese îndoieli. Varvara Pavlovna nu încerca să se dezvinovătească; dorea doar să-l vadă și-l ruga să n-o condamne irevocabil. Scrisoarea era rece și fortată, desi pe alocuri se zăreau urme de lacrimi. Lavretki rîse cu amărăciune și dispuse să se comunice trimisului ei că totul era în ordine. Peste trei zile, nu se mai afla la Paris: nu plecă în Rusia, ci în Italia. De fapt, îi era totuna încotro pleca — numai să nu se ducă acasă. Trimise dispoziții vechilului său cu privire la pensia acordată soției, dîndu-i totodată ordin să preia neîntîrziat de la generalul Korobin toată conducerea mosiei, fără să mai aștepte întocmirea deconturilor, și să ia măsuri pentru plecarea excelentei-sale din Lavriki. El își închipui — ca și cum ar fi fost de față — fîstîceala și grandoarea inutilă a generalului izgonit și, cu tot necazul său, simți un fel de bucurie răutăcioasă. Totodată o rugă pe Glafira Petrovna, printr-o scrisoare, să se înapoieze la Lavriki și-i trimise o procură pe numele ei. Glafira Petrovna nu se mai întoarse la Lavriki, ba dădu anunțuri prin ziare că distrusese procura — ceea ce era cu totul inutil. Ascunzîndu-se într-un orășel din

62

t

Italia, Lavretki multă vreme nu se putu stăpîni să nu-și urmărească sotia. Din ziare descoperi că ea plecase din Paris, așa cum proiectase, la Baden-Baden. În curînd, numele ei apără într-un articol semnat de același monsieur Jules. Printre obisnuitele frivolități,

articolul lăsa să se străvadă un fel de compasiune prietenească. Citindu-l, Feodor Ivanici rămase dezgustat. Mai târziu află că i se născuse o fiică. Peste vreo două luni, primi comunicarea vechilului său că Varvara Pavlovna ceruse prima treime din pensie. Apoi începură să umble zvonuri din ce în ce mai urâte. În cele din urmă, toate jurnalele răspîndiră, cu iuteala fulgerului, o întîmplare tragicomică, în care sotia sa juca un rol de neînviat. Astfel se sfîrși totul: Varvara Pavlovna ajunse o „celebritate”. Lavretki încetă să mai fie preocupat de ea, dar îi mai trebui mult timp ca să se poată împăca cu sine însuși. Uneori îl prindea un dor atît de mare după sotia lui, încît i se părea că ar fi dat totul, ba chiar... ar fi iertat-o numai să-i audă iarăși glasul și să-i simtă mîna din nou între palmele sale. Cu toate acestea vremea trecea cu folos. Nu se născuse ca să fie martir; firea-i sănătoasă birui. Multe lucruri i se limpeziră în minte. Pînă la urmă, nici lovitura primită nu i se mai păru așa de neasteptată, își înțelese sotia; pe un om apropiat îl înțelege pe deplin de-abia după ce te desparti de dînsul. Lavretki se apucă iarăși să studieze, să lucreze, desi nu mai avea acelasi avînt: scepticismul, sădit într-însul de încercările vietii și de educatia lui, i se cuibări pentru totdeauna în suflet. Ajunse cît se poate de nepăsător față de toate. Trecură vreo patru ani și se simți în stare să se întoarcă în patrie și să se întîlnească cu ai săi. Fără a se opri nici la Petersburg, nici la Moscova, Lavretki sosi în orasul O... unde ne-am despărțit de dînsul și unde-l invităm pe binevoitorul cititor să revină acum, împreună cu noi.

t 63

Capitolul XVII

În dimineata care a urmat zilei descrise la început, pe la ceasurile zece, Lavretki urcă scările casei Kalitin. În întîm-pinare îi iese Liza, gătită cu pălărie și mînuși.

— Încotro? o întrebă el.

- La liturghie. Azi e duminică.

— Obisnuiti să mergeti la liturghie? Nedumerită, Liza îl privi în tăcere.

- Scuzati-mă, vă rog, zise Lavretki, eu... am vrut să spun altceva. Am venit să-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră, căci peste un ceas plec la țară.

— Undeva pe-aproape? îl cercetă Liza.

— La vreo douăzeci și cinci de verste.

În pragul usii se ivi Lenocika, însoțită de o cameristă.

— Să nu ne uitati, rosti Liza și coborî scările.

— Nici pe mine să nu mă uitati. O clipă, vă rog, mai adăugă el, tot mergeti la biserică, rugati-vă și pentru mine.

Liza se opri și se întoarse cu fata spre el.

- Bine, îi spuse, privindu-l drept în ochi. Am să mă rog și pentru dumneavoastră.

Haidem, Lenocika.

În salon, Lavretki o găsi numai pe Măria Dmitrievna. Mirosea a colonie și a mentă. După spusele sale, o duruse capul și petrecuse o noapte nelinistită, îl primi cu obisnuita-i amabilitate galesă și convorbirea se încheagă încet-încet.

— Nu-i așa, îl întrebă ea, că Vladimir Nikolaici e un tînăr plăcut?

— Dar cine-i Vladimir Nikolaici?

— Pansin, cel care-a fost aici ieri. I-ati plăcut foarte mult; am să vă spun în secret, mon cher cousin, el, nici mai mult, nici mai puțin, și-a pierdut capul după Liza mea. Ei, și?

Face parte dintr-o familie bună, are o slujbă admirabilă, e destept, apoi e și

Kammerjunker. Dacă o vrea Dumnezeu... din partea

t

mea, ca mamă, voi fi foarte bucuroasă. Desigur, am o mare răspundere; fericirea copiilor, bineînțeles, depinde de părinti; dar să mai spun și așa: pînă acum, de bine, de rău, mereu tot eu și eu, pretutindeni numai eu, după cum vezi; am crescut copiii, i-am educat, toate le-am făcut numai eu..., iată și acum, am cerut să-mi vină o guvernantă de la doamna Boulus...

Măria Dmitrievna se avîntă în descrierea grijilor, strădaniilor și sentimentelor sale materne. Lavretki o asculta în tăcere și-si învîrtea pălăria în mîini. Privirea lui rece, greoaie o scoase din fire pe această cucoană pusă pe flecăreală.

— Dar Liza cum vă place? îl întrebă ea.

— Lizaveta Mihailovna e o fată minunată, îi răspunse Lavretki; apoi se sculă salutînd-o și intră la Marfa Timofeevna. Măria Dmitrievna se uită în urma lui, nemulțumită, și se gîndi: „Ce stîngaci, ce tărănoi! Acum înțeleg de ce nevastă-sa nu i-a putut rămîne credincioasă.”

Marfa Timofeevna era în odaia sa, înconjurată de toată „suita” alcătuită din cinci fiinte, aproape la fel de dragi inimii sale: un botros dresat, cu gusa plină, pe care-l îndrăgise pentru că nu mai fluiera și nici nu împrósca apa, o cătelusă mică, foarte sperioasă și linistită, Roska, un motan supărăcios, Matros, o fetiță neastîmpărată și oachesă de vreo nouă ani, cu ochii cît roata carului și cu năsucul ascutit, căreia îi zicea surocika și, în sfîrșit, o femeie vîrstnică, de vreo cincizeci și cinci de ani, cu bonetă albă și o cataveică scurtă, cafenie, peste rochia de culoare închisă, cu numele Nastasia Karpovna Ogarkova. surocika era tîrgoveată, orfană de amîndoi părintii. Marfa Timofeevna o luase de milă, ca și pe Roska: atît cătelusa, cît și fetita fuseseră găsite pe stradă; și una, și alta erau slabe și flămînde, le uda deopotrivă ploaia de toamnă. Pe Roska n-o căutase nimeni; iar surocika fusese cedată cu dragă inimă Marfei Timofeevna de unchiul său, un pantofar betiv, care nici el n-avea ce mîncă, nici pe nepoată n-o

t

65

hrănea cum se cuvine, în schimb o bătea cu calapodul. Pe jsfastasia Karpovna, bătrîna o cunoscuse cu prilejul unui pelerinaj la o mănăstire. Se apropiase de ea fără s-o cunoască (îi plăcuse, după cum spunea însăși Marfa Timofeevna, pentru că se ruga frumos), intrase în vorbă cu ea și o poftise la o. cească de ceai. Din ziua aceea, nu se mai despărțiră.

Nastasia tCarpovna avea o fire foarte veselă și cît se poate de supusă. Era văduvă fără copii, se trăgea din nobili scăpătați; avea un cap rotund, încăruntit, mîinile albe și moi, o fată puhavă cu trăsături mari și blînde, cu nasul cîrn, puțin cam comic; o venera pe Marfa Timofeevna, iar aceasta o iubea foarte mult, desi o zeflemisea pentru inima-i foarte slabă; o atrăgeau totii bărbații tineri și rosea fără voie, ca o fetiță, la cea mai nevinovată glumă, întregul său capital era alcătuit din o mie două sute de ruble, în asignate; trăia pe socoteala Marfei Timofeevna, însă ele se aflau pe picior de egalitate; Marfa Timofeevna n-ar fi admis slugărnicia.

- A! Uite-l pe Fedea! exclamă Marfa Timofeevna, de cum îl văzu. Aseară nu mi-ai cunoscut familia: iat-o, admir-o acum. Ne-am adunat cu totii la ceai; acesta-i al doilea ceai, ca-n zilele de sărbătoare. Poti să-i mîngîi pe totii: numai surocika nu se va lăsa dezmiardată; iar motanul te va zgîria. Pleci chiar azi?

— Azi. Lavretki se așază pe un scăunel. Mi-am și luat rămas-bun de la Măria Dmitrievna. Am văzut-o și pe Liza vet a Mihailovna.

- Spune-i Liza, tăcută. Tu să-i spui Mihailovna?! și sezi binisor, c-ai să dărimi scăunelul suocikăi.

- Se ducea la liturghie, urmă Lavretki. E într-adevăr evlavioasă?

- Da, Fedea, foarte evlavioasă. Mai mult decât noi amîn-doi. ,

66

I.S. TURGHENIEV

— Parcă dumneavoastră nu sînteti evlavioasă? o întrebă Nastasia Karpovna, rostind peltic cuvintele. Azi la utrenie n-am mers, dar la liturghia de mai tîrziu ne vom duce.

— Ba nu, ai să te duci tu singură; eu m-am lenevit, maică, îi răspunse Marfa Timofeevna. Mie îmi place să mă răsfat cu ceai.

I se adresa Nastasiei Karpovna cu „tu”, desi se tineau pe picior de egalitate — vezi bine, nu degeaba era o Pestova: trei Pestovi figurau în pomelnicul lui Ivan Vasilievici Groznîi. Marfa Timofeevna stia lucrul acesta.

- Spuneti-mi, vă rog, începu iarăși Lavretki, Măria Dmitrievna mi-a vorbit acum de... cum naiba îi zice?... Pansin. Cine-i ăsta?

— Ce limbută, Doamne iartă-mă! mormăi Marfa Timofeevna. Pesemne ti-a spus în taină că iată, chipurile, ce mai mire s-a ivit. Mai bine-ar susoti cu feciorul de popă; dar se vede că acela nu i-i destul. și doar încă nu-i nimic, slavă Domnului! iar ea a și început să flecărească.

- și de ce slavă Domnului? întrebă Lavretki.

- Ia' de-aceea, că flăcăul ăsta nu-mi place; și nici n-ai de ce să te lauzi cu dînsul.

- Nu vă place?

— Nu, doar n-o să-i cucerească pe toti. I-o fi de ajuns că l-a îndrăgit Nastasia Karpovna. Biata văduvă se tulbură cu totul.

— Ce spui dumneata, Marfa Timofeevna, nu ti-i frică de Dumnezeu?! exclamă ea și pe loc o roseată îi acoperi fata și gîtul.

- și stie puslamaua, o întrerupse Marfa Timofeevna, stie cu ce s-o momească: i-a făcut cadou o tabacheră. Fedea, să-i ceri o priză de tabac: ai să vezi cît îi de frumoasă tabachera; are pe capac un husar călare. Ai face mai bine, maică, să nu te dezvinovătesti. Nastasia Karpovna se multumi numai să dea din mîini, în semn de protest.

t 67

- Bine, dar Lizei, întrebă Lavretki, îi place?

— Se pare că-i place. De altfel, Dumnezeu s-o înțeleagă! stii doar că sufletul altuia-i o pădure întunecoasă, iar cel de fecioară cu atît mai mult. Uite, sufletul suocikăi — pas de-1 înțelege! De ce se ascunde și totuși nu pleacă de cînd ai venit?

surocika pufni într-un rîs înăbusit și se repezi afară; iar Lavretki se sculă de la locul său.

- Da, rosti tărăgănat, e greu să înțelegi sufletul de fecioară.

Se apropiă să-si ia rămas-bun.

— Ei, te mai vedem curînd? îl întrebă Marfa Timofeevna.

- Cum s-o întîmpla, mătusico: doar nu stau departe.

- Da, că tu pleci la Vasilievskoe. Nu vrei să stai la Lavriki — ei bine, treaba ta! Numai să te duci și pe acolo, ca să te închini la mormîntul mamei tale, ba și la mormîntul bunicii.

Acolo, în străinătate, ai adunat tot felul de înțelepciuni și, cine stie, poate că din mormînt vor afla că ai venit la ele. Să nu uiti, Fedea! Fă un parastas și pentru Glafira Petrovna, uite, tine o rublă. Ia-o, ia-o, căci vreau eu să dau de-o slujbă pentru dînsa. În timpul vietii n-am iubit-o; dar, n-am ce zice, a fost o femeie de caracter. Era cuminte și nici pe tine nu

te-a obij-duit. Si acum, umblă sănătos, altfel ti s-ar urî cu mine.
si Marfa Timofeevna își îmbrătișa nepotul.

- Iar Liza n-are să-l ia pe Pansin. Să n-ai nici o grijă în privinta asta; nu-i ea pentru un bărbat ca ăsta.

— Dar n-am nici o grijă, răspunse Lavretki si plecă.

Capitolul XVIII

După vreo patru ore, Lavretki porni spre casă. Briscă lui gonea pe un drum nepietruit de tară. De vreo două săptămîni

68

t

era secetă. O pîclă subtire si alburie se întindea în văzduh si acoperea pădurile din depărtare, de unde venea iz de fum. O multime de nourasi întunecati, cu marginile nedeslusite, alunecau pe cerul albastru-palid. Un vînt uscat sufla destul de tare, ca un suvoi neconținut, fără să împrăstie zăpuseala. Cu capul aplecat pe pernă si cu bratele încrucisate pe piept, Lavretki privea ogoarele desfășurîndu-se în fugă ca un evantai, răchitele care se iveau si dispăreau domol, stăncutele si ciorile neroade, care se uitau costis, cu o neîncredere tîmpă, spre trăsura de pe drum, precum si haturile lungi năpădite de pelinarită, pelin si sorg de cîrnp, privea..., si această pustietate roditoare, această verdeată proaspătă a stepei, colinele line, rîpele cu tufisuri scunde de stejar, cătunele cenusii si mestecenii subtiri, toată această priveliste rusească, pe care n-o văzuse de multă vreme, îi umplea sufletul de un simțămînt cald si în acelasi timp aproape trist. O apăsare plăcută parcă îi strînse inima. Gîndurile-i rătăceau în voie; conturul lor era tot atît de fumuriu si nedeslusit ca si cel al nourasilor din tării, își aduse aminte de copilăria lui, de maică-sa, de moartea ei — cum fusese adus lingă dînsa si cum ea, apropiindu-i capul de sînul său, începuse să plîngă înăbusit, dar, văzînd-o pe Glafira Petrovna, tăcuse, își aduse aminte de tatăl său, la început viguros, nemultumit de toate, cu o voce metalică, apoi orb, plîngăcios, cu barba căruntă, neîngrijită... își aminti cum o dată, la masă, întrecînd măsura cu băutura si pătîndu-si servetul cu sos, fusese apucat de un rîs subit si începuse să povestească, rosind si clipind din ochii lipsiti de vedere, despre cuceririle sale. Lavretki își aduse aminte de Varvara Pavlovna si-si miji ochii fără să vrea, cum si-i mijeste omul săgetat de o durere lăuntrică fulgerătoare, scuturîndu-si capul. Apoi gîndurile i se opriră la Liza.

„Iată, se gîndi el, o fiintă tînără, care de-abia acum intră în viață. O fată simpatică; dar oare ce-o să iasă din ea? E si frumusică. Fata proaspătă, pală, ochii si buzele la fel de serioase,

t

69

privirea sinceră si curată. Păcat, pare-se că-i putin cam exaltată. Are o statură plăcută, umblă atît de usor si are o voce potolită, îmi place foarte mult cînd se opreste brusc, ascultă cu luare-aminte fără să zîmbească; apoi rămîne pe gînduri si-si aruncă părul peste cap. si mie-mi vine să cred că Pansin nu-i de ea. Totusi, care o fi fiind meteahna lui? La urma urmei, de ce să mă las pradă visării? O să pornească si ea pe aceeasi cărare pe care umblă toti. Mai bine să atipesc." si Lavretki închise ochii.

Dar nu putu adormi si se cufundă în obisnuita toropeală a drumului. Ca si mai înainte, icoane din trecut se iveau molcom, i se perindau în suflet, amestecîndu-se cu alte imagini. Cine stie de ce, Lavretki începu să se gîndească la Robert Peel..., la istoria Frantei..., la felul cum ar fi cîstigat o bătălie, dac-ar fi fost general; i se părea că aude împuscături si

strigăte... Capul îi alunecă într-o parte, deschise ochii... Aceleasi privelisti de stepă. Potcoavele tocite ale lăturasilor scînteiau, rînd pe rînd, prin praful vîlurit; cămasa galbenă a vizitiului, cu clini rosii la subsuori, se umfla de vînt... „Bine mă mai întorc în locurile pârintesti", îi trecu prin cap lui Lavretki si strigă: „Mînă, vizitiu!" Se înfășură în manta si se lăsă de-a binelea pe pernă. Trăsura îl hurduca: Lavretki se ridică în capul oaselor si deschise larg ochii, în fata lui, pe deal, se desfășura un sătuc; ceva mai departe se zărea o căsută boierească veche, cu obloanele trase si cu pridvorul strîmb. În curtea largă, începînd chiar de la poartă, crescuse urzica, verde si deasă, ca un pîlc de cînepă. Tot aici se afla un hambar din scînduri de stejar, încă trainic. Acesta era satul Vasilievskoe. Surugiul coti spre poartă si își opri caii. Feciorul lui Lavretki se sculă în picioare pe capră si, pregătindu-se să sară jos, strigă: „Hap, hap!" Se auzi un lătrat răgusit si slab; dar dinele nu catadicsi să se arate. Feciorul dădu iarăsi să sară si mai răcni o dată: „Hap, hap!" Lătratul vlăguit se repetă, iar

70

t

după cîteva clipe, nu se stie de unde, se ivi în curte un om în caftan de nanchin, cu crestetul alb ca zăpada. Se uită spre trăsura, punîndu-si palma streasină la ochi; se lovi deodată cu amîndouă mîinile peste solduri, o clipă se învîrte pe loc, apoi se repezi să deschidă poarta. Trăsura intră în curte hîrșîin-du-si rotile prin urzici si se opri în fata pridvorului. Bărbatul cu crestetul alb, foarte sprinten după aparente, stătea cu picioarele crăcănate, într-o pozitie sucită, pe ultima treaptă si descheia cu înfrigurare burduful de piele al trăsurii, apoi îl trase în sus, ajutînd boierului să coboare, si-i sărută mîna. — Bine te-am găsit, mosule, rosti Lavretki. Mi se pare că-ti zice Anton? O mai duci? Bătrînul făcu o plecăciune în tăcere si porni fuga după chei. Între timp, surugiul stătea nemiscat, aplecat într-o rînă si trăgînd cu coada ochiului la usa încuiată. Iar feciorul lui Lavretki, cum sări jos, asa si rămase, într-o poză pitorească, cu o mînă pe capră. Bătrînul aduse cheile si, fără să fie nevoie, se încovoie ca un sarpe, ridicînd coatele sus de tot, descuie usa, se feri într-o parte si din nou făcu o plecăciune pînă în pămînt. „Iată-mă-s acasă, iată că m-am întors", se gîndi Lavretki, intrînd în antreul micut, pe cînd obloanele se deschideau, trosnind si scîrțîind, unul după altul, iar lumina zilei pătrundea în încăperile pustii.

Capitolul XIX

Căsuta în care se instala Lavretki si în care, cu doi ani mai înainte, își dăduse sufletul Glafira Petrovna fusese durată în veacul trecut din lemn trainic de pin. Ca înfățisare, părea subredă; dar ar mai fi putut dăinui încă vreo cincizeci de ani, poate si mai mult. Lavretki străbătu toate odăile si, spre

t

71

rnarea nemulțumire a mustelor bătrîne si vlăguite, cu praf alb pe spate, care sedeau nemiscate pe tavan, porunci să se deschidă pretutîndeni ferestrele. De la moartea Glafirei petrovna nimeni nu le mai deschisese, în casă, toate rămăseseră asa cum fuseseră odinioară, în salon, canapelutele albe cu picioare subtiri, capitonate cu stofă lucioasă gri, ponosite si stricate, aminteau stăruitor de vremurile Ecaterinei. Tot în salon se afla jiltul preferat al stăpînei, cu speteaza înaltă si dreaptă, de care dînsa nici la bătrînete nu se sprijinea. Pe peretele din fată atîrna străvechiul portret al străbunicului lui Feodor, Andrei Lavretki. Fata-i înveninată si mohorîtă de-abia se distingea pe fondul înnegrit si scorojit. Ochii săi mici si răi priveau morocănos pe sub pleoapele-i căzute, umflate parcă. Părul

negru, nepudrat, stătea zburlit ca o perie deasupra unei frunți greoaie, brăzdate de zbîrcituri. De coltul portretului atîrna o cunună din siminoc prăfuit, „însăși Glafira Petrovna a binevoit s-o împletească”, îl încunostintă Anton, în dormitor trona un pat îngust și înalt, sub un polog făcut dintr-un material vîrgat, vechi și foarte trainic. Un maldăr de perne decolorate și o plapumă matlasată subțire se aflau pe pat; iar deasupra capului atîrna icoana înfățișînd intrarea Maicii Domnului în biserică, Icoana pe care această fată bătrînă, murind singură și uitată de toți, a dus-o, pentru cea din urmă oară, la buzele-i aproape reci. Măsuta de toaletă — de marche-tărie, cu mînere de aramă, avînd o oglinjoară strîmbă într-o ramă aurită înnegrită de vreme — se găsea lîngă fereastră. Alături de dormitor se afla un mic paraclis, cu peretii goi și, în colț, cu un iconostas masiv. Pe jos era asternut un covoras ros și picurat cu ceară, pe care Glafira Petrovna bătea mătânii pînă la pamînt. Anton plecă împreună cu feciorul lui Lavretki să descuiе grajdul și sopronul, în locul lui se înfățișă o bătrînică aproape de aceeași vîrstă cu dînsul, legată cu o basma pînă la sprîncene; îi tremura capul și privirea-i era năucă, dar exprima rîvnă - obiceiul vechi de a sluji cu smere-

72

t

nie — și în același timp un fel de compătimire respectuoasă. Sărută mîna lui Lavretki și se dădu îndărăt, oprindu-se lîngă ușă în așteptarea poruncilor. Lavretki nu-și aducea aminte în ruptul capului cum îi zicea și nici nu stia măcar dacă o mai văzuse vreodată. O chema Aprakseia. Cu vreo patruzeci de ani mai înainte, aceeași Glafira Petrovna o alungase de la curtea boierească și o pusese găinăreasă. De altfel, ea vorbea puțin, ca și cum ar fi dat în mintea copiilor, și în privirea ei nu aflai decît slugărnicie. Pe lîngă cei doi bătrîni și încă trei copii pîntecosi în cămesoae lungi, strănepotii lui Anton, la curtea boierească mai hălăduia un tîran ciung, scutit de bir; acesta bolborosea ca un gotcan și nu era bun de nimic. Nici cîinele neputincios care îl întîmpinase pe Lavretki la sosire cu lătratul său nu era cu mult mai folositor. Stătea legat de vreo zece ani cu un lant greu, cumpărat din porunca Glafirei Petrovna, și abia-abia dacă mai era în stare să se miste și să-și tîrască povara. După ce cercetă casa, Lavretki iese în grădină și rămase multumit de ea. Era năpădită toată de buruieni, brusturi, agrise și zmeură. Avea însă umbră multă, mulți tei bătrîni, care impresionau prin măreția lor și prin asezarea ciudată a ramurilor; fuseseră săditi prea des și cîndva — cu vreo sută de ani înainte — fuseseră tunși. Grădina se sflrsea cu un iaz luminos, împrejmuit de trestii înalte și roscate. Urmele vietii omenesti se sterg foarte repede: conacul Glafirei Petrovna nu avusese vreme să se sălbăticească, dar părea cufundat într-o picoteală tăcută, în care motăie toate cele pe pămînt, dacă nu se molipsească de neastîmpărul omului. Feodor Ivanîci trecu și prin sat; babele-l priveau din pragul caselor, sprijinindu-și obrazul cu mîna; tîranii se închinau de departe, copiii fugeau în lături, cîinii lătrau nepăsători, în sfîrșit, îl încercă foamea; slugile și bucătarul urmau să sosească însă abia pe seară. Carul cu provizii din Lavriki încă nu venise. Atunci Lavretki se văzu nevoit să ceară ajutorul lui Anton. Acesta se descurcă pe loc: prinse, tăie și jumuli o găină

t 73

bătrînă; Aprakseia o curăță și o spală multă vreme, frecînd-o ca pe o rufă, înainte de a o pune în oală. În sfîrșit, cînd găina era fiartă Anton asternu o fată de masă și așază tacîmurile. Puse o solnită argintată și înnegrită, pe trei picioruse, și o carafă slefuită, cu dop de sticlă rotund și cu gîtul îngust, în cele din urmă Anton îl vesti pe Lavretki, cu o

voce cîntătoare, cã masa era gata. Dupã aceea se postã în spatele scaunului, înfășurîndu-si pumnul drept cu un servet si împrãstiînd un iz tare, stãtut, asemãnãtor cu mirosul lemnului de chiparos. Lavretki gustã supa si scoase o bucatã de gãinã. Pielea ei era acoperitã cu un fel de buburuze mari; o vîinã groasã trecea prin fiecare picior; carnea mirosea a surcicã si a lesie. Isprãvind de mîncat, Lavretki spuse cã ar bea ceai, dacã... „Vi-l pregãtesc numaidecît!" îl îtrerupse mosul si se tinu de fãgãduialã. Se descoperi un pic de ceai, înfășurat într-un petic de hîrtie rosie, se gãsi un samovar mic, dar care fierse foarte repede si zgomotos; se descoperi si niste zahãr, bucãtele foarte mici, parcã topite. Lavretki bãu ceaiul dintr-o ceascã mare; o tinea minte încã din copilãrie: avea zugrãvite niste cãrți de joc, si cu ea erau ospãtati numai musafirii. Acum bea el din ea, întocmai ca un strãin. Spre searã sosirã slujitorii. Lavretki nu vru sã se culce în patul matusã-sii si porunci sã i se astearnã în sufragerie. Dupã ce stinse luminarea, multã vreme privi în juru-i si-l cuprinserã gîndurile triste, încerca sentimentul, cunoscut de orice om care a fost nevoit sã înnopteze pentru întîia datã într-o casã nelocuitã de mult. I se pãrea cã întunericul ce-l învãluia din toate pãrțile nu se putea obisnui cu noul locatar. Parcã si peretii casei erau uimiti, în sfîrsit, stãpînul oftã, își trase plapuma peste cap si adormi. Anton se culcã cel din urmã: susoti multã vreme cu Aprakseia, suspinã cu jumãtate de gurã si de vreo douã ori își fãcu semnul crucii. Nici unul din ei nu se astepta sã se statorniceascã la ei, în Vasilievskoe, cînd dincolo, la doi pasi, avea o mosie asa de frumoasã, cu un conac întemeiat atît de bine.

74

Nici nu le trecea prin cap cã tocmai de curtea aceea i se fãcuse lehamite lui Lavretki, conacul îi trezea amintiri dureroase. Anton susoti cît susoti; apoi luã un bãt, lovi cu el, dupã rînduiala paznicului, într-o scîndurã care amutise multã vreme, agãtatã de hambar, si pe datã atipi în ogradã fãrã sã-si acopere capu-i alb. Era o noapte linistitã si plãcutã de mai. Un somn dulce îl cuprinse pe mosneag.

Capitolul XX

A doua zi Lavretki se sculã mai devreme, stãtu de vorbã cu starostele, trecu pe la hambar, porunci sã fie slobozit din lant cîinele, care de-abia scoase un lãtrat slab, dar nici nu se urni de lîngã cusca lui. Apoi întorcîndu-se acasã, stãpînul se cufundã într-o toropealã linã, din care nu mai iese toatã ziua. „latã-mã dat la fund!" își spuse de mai multe ori. sedea la fereastrã, fãrã sã se miste, parcã ar fi ascultat curgerea vietii linistite care-l înconjura si zgomotele rare ale acestui colt rustic. Uite, undeva, dincolo de bãlãria urzicilor, se auzea un glas subtirel-subtirel; dincoace, un tîntar parcã îi tinea isonul. Glasul tãcu, dar tintarul tiui mai departe. Prin zumzetul unanim, trist si sîcîitor al mustelor rãzbãtea zbîrnîitul unui bãr-zãun gras, care nu avea altã treabã decît sã se izbeascã de tavan. Un cocos cîntã în drum, tãrãgãnînd rãgusit nota din urmã. Se auzi un car, în sat scîrtîi o poartã. „De ce?" rãsunã deodată un glas dogit de muiere. „Of, tu, îngerasure!" îi spuse Anton unei fetite de doi ani, pe care o legãna în brate. „Adu cvas", rosti acelasi glas de femeie si deodată se asternu o tãcere adîncã. Nu se auzea nici un zgomot, nici o adiere. Vîntul nu misca nici o frunzã. Rîndunelele zburau repede, fãrã tîpãt, una dupã alta, rãzînd pãmîntul; iar zborul lor tãcut îti strecura în suflet tristete. „latã-mã dat la fund! se gîndi

t

75

iarãsi Lavretki. Totdeauna, din toate timpurile, viata aici este linistitã si înceatã, își urmã el gîndul, cine intrã în cercul ei trebuie sã i se supunã: aici n-ai de ce sã te tulburi, sã te

răzvrătești; aici izbuteste numai cel ce-si croieste cărarea în tihnă, cum trage târanul brazda cu plugul. si câtă vigoare e în jur, câtă sănătate în această tăcere inertă! Uite aici, sub fereastră, un brusture vînjos își face drum prin iarba deasă. Deasupra, leusteanul își înaltă tulpina mustoasă, garofitele își aruncă si mai sus zulufuli trandafirii; iar acolo, mai departe, pe cîmpuri, luceste secara, dă în pîrg ovăzul si fiecare frunză de copac, fiecare fir de iarbă pe tulpina sa se întinde în voie, cît poate. Pentru o dragoste de femeie mi-am irosit anii cei mai frumoși, se gîndi mai departe Lavretki, fie ca plictiseala de aici să mă trezească, să-mi dea liniste si să mă învete să nu mă grăbesc, de orice treabă m-as apuca". si se cufundă din nou în ascultarea linistii fără să aștepte ceva si în acelasi timp parcă tot așteptînd neconținut: tăcerea îl cuprinse de pretutindeni, soarele aluneca lin pe cerul albastru si linistit, iar norii pluteau domol pe întinderile lui. Se pare că ei stiau încotro si de ce plutesc, în acelasi timp, în alte părți ale pămîntului, viata clocotea, se zorea, vuia. Aceeasi viață aici curgea neauzită, ca si apa printre ierburile mlastinii. si pînă seara tîrziu Lavretki nu se putu smulge din contemplarea acestei vieti trecătoare, ca apa care curge. Durerile trecutului se topeau în sufletu-i ca zăpezile primăvara si — lucru ciudat! - niciodată nu simți o iubire asa de adîncă si de puternică pentru pămîntul patriei sale.

Capitolul XXI

Timp de două săptămîni, Feodor Ivanîci făcu rînduială în casa Glafirei Petrovna, porunci să fie curățate curtea si grădi-

76

na. De la Lavriki se aduse mobilă comodă, din oras îi sosită vinuri, cărți, reviste; în grajd își făcură aparitia cai. Intr-un cuvînt, Feodor Ivanîci își înjghebă toate cele trebuitoare si începu să trăiască si ca boierii, si ca sihastrii. Zilele-i treceau monoton, totusi nu se plictisea, desi nu vedea pe nimeni. Se ocupa grijului si cu sîrg de gospodărie, umbla călare prin împrejurimi, citea. De altfel, citea puțin: îi plăcea mai mult să asculte povestile lui mos Anton. De obicei, Lavretki se aseza la fereastră, cu o pipă si cu o cească de ceai rece. Anton se oprea lîngă usă, cu mîinile la spate, si își începea tacticos povestirile din vremuri de demult, vremuri legendare, cînd ovăzul si secara nu se vindeau cu banita, ci cu sacul mare, două-trei copeici sacul. Pe-atunci, în toate părțile, chiar pînă-n coasta orasului, se întindeau pădurea de nepătruns si stepa nedespărțită. „Iar acuma, se jelea mosul, care împlinise vreo optzeci de ani, asa s-a tăiat si s-a arat totul, că nu mai ai pe unde merge." Anton mai povesti multe si mărunte despre stăpîna sa, Glafira Petrovna: cît de chibzuită si de chivernisită era si cum un oarecare domn, un vecin tînăr, căutase să-i placă si începuse s-o viziteze des si cum, de dragul acestuia, domnia sa binevoise să-si pună ca podoabă boneta de zile mari, cu panglici de culoare ros-închis, si rochia galbenă din frufu levantin. Dar după aceea s-a mîniat pe megiesul acela pentru o întrebare necuviincioasă: „Domnia voastră, cică, trebuie să aveti frumos capital?" si a dat poruncă să nu mai fie primit în casă si cum, tot atunci, a lăsat cu limbă de moarte ca totul, pînă la cea mai mică bucată de cîrpă, să fie înfățișat lui Feodor Ivanîci. si cu drept cuvînt, Lavretki găsi bulendrele mătusii neatînse, printre care si boneta de sărbătoare cu panglici rosii, si rochia galbenă din frufu levantin. Acte vechi si documente interesante, la care se aștepta Lavretki, nu se găsiră de nici un fel, în afară de o cărtulie învechită, în care bunicul său, Piotr Andreici, notase fie: „Sărbătorirea în orasul Sankt-Petersburg a păcii încheiate cu imperiul turcesc de

Luminăția sa, printul Aleksandr Aleksandrovici Prozo-rovski"; fie reteta unui decoct pentru piept, cu observatia: „Această prescripție a fost dată generăleseii Praskovia Feodorovna Saltıkova de protoprezviterul bisericii Sfintei Treimi dătătoare de viață, Feodor Avksentieievici"; fie noutăți politice de felul acesta: „Despre tigrii frantuzi parcă nu se mai vorbește nimic" — și alături de aceasta: „în Moskovskie vedo-mosti se scrie că a murit domnul premier-maior Mihail Petrovici Kolîcev. N-o fi fiul lui Piotr Vasilievici Kolîcev?" Lavretki mai găsi câteva calendare vechi, niste cărți care tâlmăceau visele și opera cu misterele domnului Ambodik. Multe amintiri îi răscoli cartea Simboluri și embleme, cunoscută, dar de mult uitată, în masa de toaletă a Glafirei Petrovna, Lavretki găsi un pachet mic, legat cu o panglică neagră, pecetluit cu ceară de aceeași culoare și băgat tocmai în fundul sertarului, în pachet se aflau, fată în fată, portretul în pastel al tatălui său, din tinerețe, cu bucle moi răsfirate pe frunte, cu ochii ca migdala, galesi, și cu gura întredeschisă, și portretul aproape sters al unei femei palide, în rochie albă și cu un trandafir alb în mână, mama lui. Cât despre Glafira Petrovna, aceasta nu îngăduise niciodată să i se facă portretul. „Eu, taică, Feodor Ivanîci, îi spuse Anton lui Lavretki, cu toate că pe atunci nu aveam locuință la conacul boieresc, totuși îl tin minte pe străbunul domniei voastre, Andrei Afanasievici, cum de nu: aveam șaptesprezece ani împliniți când domnia sa și-a dat duhul. O dată s-a întâmplat să-l întâl-nesc în grădină, de frică mi s-au tăiat picioarele; totuși nu mi-a făcut nimic, numai m-a întrebat cum îmi zice și m-a trimis în casă la dînsul să-i aduc batista. Era boier, nici vorbă - pe nimeni nu-l recunostea mai mare. Căci strămosul dumneavoastră, cum vă spun, avea un talisman minunat, dăruit de un călugăr de la Muntele Athos. și i-a spus călugărul cela: «Pentru bunăvoința ta, boierule, ti-l dăruiesc; poartă-l și să nu-ti fie teamă de Judecata de apoi». Doar pe atunci, taică, se

78

t

stie ce vremuri erau: boierul ce voia aceea și făcea. Iar dacă cumva vreunul dintre domni îndrăznea să i se pună împotrivă, el numai că-i arunca o căutătură și spunea: «Ești un om de nimic», asta era vorba domniei sale cea de toate zilele. și a trăit străbunul domniei voastre, fie-i tărîna usoară, în casa cea mică, durată din lemn. Dar ce de-a bogății n-a lăsat după dîn-sul, câtă argintărie, fel de fel de provizii - toate pivnitele erau pline vîrf. Era gospodar. Carafa ceea, pe care ati binevoit s-o lăudați, a domniei sale era: din ea bea votcă. Dar, iaca, bunicul domniei voastre, Piotr Andreici, și-a înălțat conac de piatră, avere însă n-a agonisit. Toate i-au mers anapoda. și a trăit mai rău decît babacu' și nici de plăceri n-a avut parte, iar banii totuși s-au irosit, de n-ai cu ce să-l pomenesti; o lingură de argint n-a lăsat. Doar Glafira Petrovna dacă le-a mai rînduit cît de cît." „Oare-i adevărat, îl întrerupse Lavretki, că oamenii îi ziceau «Hoasca cea bătrînă»"? „Ei, da' cine-i zicea!" răspunse Anton nemulțumit.

- D-apoi, taică, se hotărî într-o zi mosul să-l întrebe, cucoana noastră pe unde binevoieste să-și aibă sălasul?

— M-am despărțit de nevastă, rosti în silă Lavretki, și te rog să nu mă mai întrebi de ea.

— Am înțeles, îi răspunse trist bătrînul.

Cam după vreo trei săptămîni, Lavretki încalecă și plecă în orasul O..., la Kalitini, unde petrecu o seară. Era acolo și Lemm, care-i plăcu foarte mult lui Lavretki. Desi, din capriciul părintelui său, el nu stia să cînte la nici un instrument, totuși avea o adevărată pasiune pentru muzică, pentru muzica serioasă, clasică, în seara aceea, Pansin nu se afla

la Kalitini. Guvernatorul îl trimisese undeva, afară din oras. Liza cântă singură si foarte bine. Lemm se însufletea, se simti cuprins de elan, făcu o hîrtie sul si dirija cu ea, drept baghetă. Măria Dmitrievna la început se înveseli, văzîndu-l în vervă; apoi se duse la culcare. După ea, Beethoven îi punea nervii la grea încercare. Pe la miezul noptii, Lavretki îl petrecu pe Lemm

t 79

pînă acasă si mai stătu la el cam pînă la trei spre dimineată. Lemm vorbi mult; își îndreptă spinarea gîrbovită si își făcu niari ochii, care străluceau. Chiar si părul i se zburlise puțin deasupra fruntii. De atîta timp nimeni nu se interesase de el; iar Lavretki îi arăta o vădită atenție, punîndu-i întrebări, amabil si prevenitor. Bătrînul se simti miscat. La sfîrsit el îi prezentă oaspetelui lucrările proprii, se așază la pian, ba chiar cîntă cu o voce stinsă cîteva crîmpeie din compozitiile sale, printre care în întregime o baladă de Schiller, Fridolin, pusă de el pe note. Lavretki îl lăudă, îl rugă să repete unele bucăți, iar la plecare îl pofti să vină ca oaspete la mosia lui pentru cîteva zile. Lemm, care-l conduse pînă în stradă, primi invitatia numaidecît si îi strînse mîna cu căldură. Dar, după ce rămase singur, în aerul proaspăt si răcoros de afară, în fata zorilor care de-abia mijeau, își roti privirile, își micșoră ochii, se zgribuli, ca si cum s-ar fi simtit vinovat de ceva, si intră cu pas domol în cămăruța sa. „Ich bin wohl nicht klug" (Nu-s în toate mintile), sopti el, culcîndu-se în patu-i scurt si tare. Încercă să se prefacă bolnav cînd peste cîteva zile Lavretki veni să-l ia cu briscă. Dar Feodor Ivanîci intră în camera lui si-l convinse. Pe Lemm îl impresiona îndeosebi faptul că Lavretki adusese la tară anume pentru el un pian. Am îndoii se duseră la Kalitini si petrecură acolo seara, însă mai puțin plăcut decît ultima dată. Pansin era de fată si povesti multe despre călătoria lui, maimutărindu-i foarte nostim pe mosierii cu care se întîlnise. Lavretki rîse, însă Lemm stătu tăcut si nu iesi din coltul lui; se misca încetisor, ca un păianjen, cu tot trupul. Avea privirea posomorită, năucă si se învioră numai cînd Lavretki se ridică de plecare. Chiar si în călească, bătrînul stătu mai departe ursuz si zgribulit. Dar văzduhul linistit si cald, adierea usoară, umbrele domoale, mireasma ierbii si a mugurilor de mestecăn, sclipirea pasnică a cerului înstelat, fără lună, fornăitul si tropotul măsurat al cailor - tot farmecul călătoriei, al primăverii si al noptii se strecură în sufletul

80

t

bietului neamt si-l făcu să între cel dintîi în vorbă cu Lavretki.

Capitolul XXII

JN

Lemm vorbi despre muzică, despre Liza, apoi iarăsi despre muzică. Cînd pomenea de Liza, rostea cuvintele parcă mai rar. Lavretki aduse vorba despre compozitiile lui si, mai în glumă, mai în serios, îi propuse să scrie, pentru el, un libret.

- Hm, un libret, răspunse Lemm, nu, nu-i de mine; eu nu mai am vioiciunea, imaginatia vie pe care o cere opera; acum m-au părăsit puterile... si, dacă as mai putea face ceva, m-as multumi să scriu romante si, bineînțeles, as prefera cuvinte frumoase...

Tăcu si multă vreme stătu nemiscat, cu ochii ridicati spre cer.

— De exemplu, rosti el, în sfîrsit, cam asa ceva: „O, stele, voi stele neprihănite!"...

Lavretki se întoarse puțin cu fata către neamt si începu să-l privească.

- O, stele, voi stele neprihănite, repetă Lemm... priviti deopotrivă pe cei drepti si pe cei vinovati, dar numai cei cu inima curată, sau ceva în felul acesta... vă înțeleg, adică nu, vă

îndrăgesc. De altfel, nu-s poet, nu-i de mine! Dar ceva cam așa, ceva înălțător.

Lemm își sălță pălăria pe ceafă; în lumina de amurg a nopții înstelate, fata lui părea mai palidă, mai tânără.

— si voi, urmă cu glas tot mai scăzut, voi știți cine iubeste, cine știe să iubească, pentru că voi sînteti fără prihană si numai voi puteti aduce alinarea... Nu, nu e bine! Nu-s poet, roști el, dar ar trebui ceva asemănător...

t 81

— Regret că nici eu nu-s poet, spuse Lavretki.

- Vise desarte! grăi Lemm si se ghemui în colțul trăsurii, își închise ochii, ca si cum s-ar fi pregătit să adoarmă.

Trecură cîteva clipe... Lavretki ciuli urechile... „Stele, stele neprihănite, dragoste", soptea bătrînul.

„Dragoste", repetă pentru sine Lavretki. Căzu pe gânduri si o povară i se lăsă pe inimă.

— Ați scris o muzică minunată pentru Fridolin, Hristofor Fedorîci, roști Lavretki cu glas tare. Ce credeti, acest Fridolin, de îndată ce contele 1-a prezentat sotiei sale, a ajuns amantul ei, da?

- Asa vă închipuiti, răspunse Lemm, pentru că aveți pesemne experiență... Deodată tăcu si se întoarse încurcat. Lavretki zîmbi în silă; apoi si el își îndreptă privirea spre drum.

Stelele începură să pălească si cerul să bată în cenusiu cînd briscă se opri în fata pridvorului căsutei din Vasilievskoe. Lavretki își conduse oaspetele în odaia ce-i fusese rînduită, se întoarse în biroul său si se aseză la fereastră, în grădină, privighetoarea își zicea ultimul cîntec înainte de revărsatul zorilor. Lavretki își aminti că si în grădina Kalitinilor cîntase o privighetoare, își mai aduse aminte de miscarea domoală a ochilor Lizei, cînd, după cele dintii triluri, si-i întorsese spre fereastra întunecoasă. Prinse să se gîndească la ea si sufletul i se linisti, „Fată fără prihană, spuse cu jumătate de gură, stele neprihănite", adăugă zîmbind si se duse linistit la culcare.

Iar Lemm sezu multă vreme în patul lui cu caietul de note pe genunchi: era cuprins de înflăcărare, de emotie; se simtea înduiosat si-i presimtea fericita apropiere a inspiratiei..., dar îi lipsiră puterile ca s-o astepte...

- Nu-s poet si nici muzician! sopti în cele din urmă. si capul său obosit se lăsă greoi pe pernă.

82

t

Capitolul XXIII

A doua zi de dimineată gazda si oaspetele luară ceaiul în grădină sub un tei bătrîn.

- Maestre, îi spuse între altele Lavretki, în curînd va trebui să scrieti o cantată festivă.

- Cu ce prilej?

— Cu prilejul căsătoriei domnului Pansin cu Liza. N-ati băgat de seamă ieri cum îi făcea curte? Se pare că lucrurile sînt aproape puse la cale.

— Asta n-are să se întîmple! izbucni Lemm.

- De ce?

— Fiindcă nu-i cu putîntă. De altfel, adăugă el după o scurtă pauză, în lume totu-i posibil, îndeosebi aici, la dumneavoastră, în Rusia.

— Deocamdată să lăsăm Rusia în pace si spuneti-mi ce găsiți rău în căsătoria asta?

— Totul, de la început pînă la sfîrsit. Lizaveta Mihailovna e o fată cu sentimentul

dreptății, serioasă, are simțăminte superioare, iar el... el e un di-le-tant, într-un cuvânt.

- Totuși, ea-l iubeste? Lemm se sculă de pe bancă.

- Nu, ea nu-l iubeste; adică ea are o inimă foarte curată și nici nu știe ce înseamnă să iubești. Madam von Kalitin îi spune că el este un tânăr cumsecade; iar ea o ascultă pe madam von Kalitin, pentru că-i încă un copil, deși are nouăsprezece ani. Își face rugăciunea dimineata, se închină seara, pentru asta merită toată lauda; dar nu-l iubeste. Ea poate să iubească numai ceea ce-i frumos; iar el nu-i frumos, adică sufletul lui nu-i frumos.

t 83

Lemm vorbește pe nerăsuflăte și cu pasiune, făcând pași mărunți, încolo și înapoi, pe dinaintea masei de ceai, cu privirile risipite pe pământ.

- Scumpe maestre, exclamă deodată Lavretki, nu știu de ce-mi face impresia că v-ați îndrăgostit de verisoara mea.

Lemm se opri brusc.

— Vă rog, rosti cu vocea nesigură, nu vă bateti joc de mine în halul ăsta. Nu mi-am pierdut mintile: în fata mea se deschide mormântul și nu un viitor trandafiriu.

Lui Lavretki i se făcu milă de bătrîn; îi ceru iertare. După ceai, Lemm își execută la pian cantata, iar în timpul prînzului tot Lavretki îl ascultă cu luare-aminte și cu interes.

- Ce părere aveți, Hristofor Fedorici, îi spuse la urmă, se pare că acum toată gospodăria se află în bună rînduială, toată grădina-i în floare... N-ar fi bine s-o invităm aici pentru o zi, împreună cu maică-sa și cu bătrîna mea mătușă? Asta v-ar face plăcere?

Lemm își plecă fruntea deasupra farfuriei.

— Invitați-le, rosti de-abia auzit.

— Se cuvine să-l invit și pe Pansin?

— Deloc, răspunse bătrînul, cu un zîmbet aproape copilăresc. Peste două zile, Lavretki plecă în oras, la Kalitini.

Capitolul XXIV

Îi găsi pe toți acasă, dar nu-și mărturisii de îndată gîndul. Voia să vorbească mai întâi cu Liza. Întîmplarea îl ajută. Rămaseră amîndoi singuri în salon, începură să discute; Liza izbutise să se obișnuiască cu dînsul — de altfel, nu se sfia îndeobste de nimeni. El o asculta, o privea în fată și își repeta în minte cuvintele lui Lemm, cu care era de acord. Se întîm-

84

t

plă uneori ca doi oameni care se cunosc, dar nu sînt prieteni, să se apropie sufletește în cîteva clipe, iar această stare sufletească le-o cunosti dintr-o dată după priviri, după zîmbe-tul lor linistit și amical, după mișcări. Așa se întîmplă cu Lavretki și cu Liza. „Acum știu cine-i el”, se gîndi fata privind-l cu blîndete. „Acum știu cine-i ea”, își zise el. Iar mai tîrziu nu rămase surprins cînd ea îi destăinuie, ce-i drept cu o anumită greutate, că de mult îi stătea pe inimă să-i spună ceva, dar se temea să nu-l supere.

— Vorbeste fără teamă, îi răspunse Lavretki și se opri în fata ei.

Ochii limpezi ai Lizei se înălțară spre el.

— Sînteti așa de bun, începu ea și în același timp se gîndi: „Da, el are suflet bun...” Să mă iertati, nu s-ar cuveni să am îndrăzneala de a vă vorbi..., dar, cum de-ati putut..., de ce v-ați despărțit de sotia dumneavoastră?

Lavretki tresări, se uită la Liza și se așază mai aproape de ea.

— Copila mea, rosti el, te rog să nu te atingi de rana asta. Mîinile ti-s delicate, totusi mă va durea.

- stiu, urmă Liza, ca si cum nu l-ar fi auzit, ea-i vinovată si nu vreau s-o apăr; dar cum se poate desface ceea ce a legat Dumnezeu?

— In privinta asta, convingerile noastre se deosebesc foarte mult, Lizaveta Mihailovna, rosti Lavretki destul de apăsător, noi nu ne vom înțelege. Liza îngălbeni; tremura ușor din tot trupul, cu toate acestea nu se lăsă.

- Trebuie să iertati, spuse ea în șoaptă, dacă vreți să fiti iertat la rîndul dumneavoastră.

- Să iert! repetă Lavretki. Mai întîi ar trebui să stii pentru cine îți pui cuvîntul. S-o iert pe femeia asta, s-o primesc iarăsi în casă, pe dînsa, o ființă goală, lipsită de inimă! si cine ti-a spus că ea dorește să se întoarcă la mine? Nici vorbă, ea-i foarte multumită de situatia sa... Ce să mai discutăm! Nu

t 85

merită nici să-i pronunt numele. Esti prea curată, nici nu poti pricepe asemenea ființă.

— De ce o jigniti?! rosti Liza cu oarecare greutate. Mîinile îi tremurau vîdit. Doar dumneavoastră ati fost cel care a părăsit-o, Feodor Ivanîci.

— Dar ti-am mai spus, o înfruntă Lavretki, într-o izbucnire involuntară de nerăbdare, habar n-ai ce fel de creatură-i asta!

— Atunci de ce v-ati căsătorit cu ea? sopti Liza, plecîndu-si ochii în pămînt.

Lavretki sări îndată de pe scaun.

— De ce m-am căsătorit? Pe atunci eram tînăr si fără experiență. M-am înșelat, m-a atras înfățișarea ei frumoasă. Nu cunosteam femeile, nu stiam nimic. Să te ajute Dumnezeu să faci o căsătorie mai fericită! Dar, crede-mă, dinainte nu se poate garanta pentru nimic.

— si eu as putea să nu fiu fericită, spuse Liza (si glasul ei începu să tremure), dar atunci va trebui să mă supun. Eu nu stiu să vorbesc, dar dacă nu ne-am supune...

Lavretki își strînse pumnii si bătă din picior. - Nu vă supărați, iertati-mă, se grăbi să spună Liza. în aceeasi clipă intră Măria Dmitrievna. Liza se sculă si vru să plece.

— Mai stai, strigă pe neașteptate Lavretki, în urmă-i. Am o mare rugămintă față de Măria Dmitrievna si de dumneata. Vă rog să-mi faceti o vizită cu prilejul inaugurării conacului meu. stiti că mi-am făcut rost si de un pian, îl am pe Lemm ca musafir. Liliacul e-n floare. Veti respira aer proaspăt de țară si vă veti putea întoarce în aceeasi zi, primiti?

Liza se uită la maică-sa, care luă o înfățișare suferindă. Lavretki însă nici n-o lăsă să-si deschidă gura si-i sărută amîndouă mîinile. Cum Măria Dmitrievna era îndeobste sensibilă la mîngîieri, cu atît mai mult că nu se așteptase la atîta gingăsie din partea unui urs, se înduioșă si primi. Pe cînd ea

86

t

încă sovăia în ce privește alegerea zilei de plecare, Lavretki, tot tulburat, se apropie de Liza si-i sopti pe furis: „Multumesc, esti o fată bună; mă simt vinovat...” si fata ei palidă se îmbujoră de un zîmbet vesel si sfios; chiar si ochii îi zîmbiră, căci pînă în clipa aceea îi fusese teamă să nu-l fi supărat.

- Poate să vină si Vladimir Nikolaici cu noi? îl întrebă Măria Dmitrievna.

— Desigur, răspunse Lavretki. Dar oare n-ar fi mai bine să rămînem în cercul strict al familiei?

— Dar mi se pare..., începu Măria Dmitrievna. De altfel, cum doriti, adăugă ea. Hotărîtă să le ia si pe Lenocika si surocika, Marfa Timofeevna renunță la plimbare.

- Mi-e greu, sufletelule, îi spuse ea, să-mi rup oasele bătrîne; iar de dormit la tine, cred că nici nu-i unde; eu de altfel nici nu-s deprinsă să dorm în asternut străin. Las' să zburde tineretul.

Lavretki nu mai avu prilej să rămînă singur cu Liza. Dar privirile lui o făceau să se simtă bine, să-i fie un pic rusine și în același timp milă de el. Luîndu-si rămas-bun, el îi strînse mîna cu putere; Odată singură, ea căzu pe gînduri.

Capitolul XXV

Cînd se întoarse acasă, Lavretki găsi, în pragul salonului, un om înalt și slab, într-o redingotă albastră ponosită, cu fata numai zbîrcituri, dar vioaie. Avea favoriții cărunți zbîrliti, nasul drept și lung, ochii mici și inflamați. Era Mihalevici, fostul său coleg de universitate. La început Lavretki nu-l recunoscuse; dar de îndată ce-i spuse numele îl îmbrățișa cu căldură. Nu se văzuseră de la Moscova, începură să curgă exclamațiile și întrebările. Amintirile de mult adormite ieseau la lumina zilei. Fumînd de zor pipă după pipă, sorbind cîte o

t 87

înghitură de ceai și dînd mereu din mîinile-i lungi, jylhalevici îi povesti pătaniile sale. Ele nu cuprindeau nimic prea vesel, nu se putea lăuda cu izbînzi în ceea ce întreprindea, totuși rîdea neconținut cu un hohot nervos și suierător. Cu o lună în urmă căpătase o slujbă la biroul particular al unui otcupcic bogat, la vreo trei sute de verste de orasul O... și, aflînd de întoarcerea lui Lavretki din străinătate, cotise din drum ca să-si vadă vechiul prieten. Mihalevici vorbea tot așa de năvalnic ca și în tinerețe, era gălăgios și înflăcărat ca și altădată. Lavretki aduse în treacăt vorba de întîmplările sale; Mihalevici însă îl întrerupse, bîiguind în grabă: „Am auzit, frate, am auzit, cine s-ar fi putut aștepta?” și pe dată abătut discuta asupra unor teme generale.

— Eu, frate, începu el să spună, mîine trebuie să plec; dar astăzi, ai să mă ierti, ne vom culca tîrziu. Vreau să aflu, desigur, ce faci, care sînt părerile, convingerile tale, cu ce te ocupi, ce-ai învățat de la viață. (Mihalevici se mai tinea de frazeologia celui de-al patrulea deceniu.) Cît despre mine, m-am schimbat mult, frate: de pieptu-mi s-au spart valurile vietii, cine naiba a spus asta? desigur în ceea ce-i important, esențial, am rămas neschimbat; ca și altădată, cred în bine, în adevăr; dar nu numai atît, eu am acum o credință, da, am o credință, eu am o credință. Ascultă-mă, stii, scriu din cînd în cînd versuri; ele nu contin poezie, însă cuprind adevăruri. Am să-ti citesc ultima mea bucată; în ea mi-am exprimat convingerile cele mai intime. Ascultă!

Mihalevici se apucă să-si citească poezia; era destul de lungă și se isprăvea cu următoarele versuri:

în inimă am noi simțăminte rare,
Din suflet soarta pruncul nu mi-a smuls,
Mi-am ars icoanele din sanctuare,
Iar azi mă-nchin la tot ce-am ars demult.

88

t

Rostind cele două versuri de la sfîrșit, Mihalevici aproape izbucni în plîns. Un tremur ușor - semnul unui simțămînt puternic - îi flutură pe buzele groase, fata urîtă i se lumină. Lavretki îl asculta, îl tot asculta..., și deodată simți că se trezește în el spiritul de contradicție: dintotdeauna îl scosese din sărute entuziasmul năvalnic, în neconținut clocot al studentului moscovit. Nu trecu nici un sfert de ceas, și polemica se încinse, o polemică

fără sfîrșit, de care sînt capabili numai rusii. Chiar din senin, după o despărțire de ani de zile, petrecută în două lumi deosebite, fără să-si înțeleagă prea bine ideile proprii, nicidecum ale altuia, agățîndu-se de cuvinte și ripostînd cu simple cuvinte, amîndoi se pomeniră polemizînd asupra celor mai abstracte subiecte — și așa de tare se certară, de parcă era vorba de viața și de moartea amîndurora. Zbierară și vociferară atît de violent, încît se speriară totîntre cei din casă; iar bietul Lemm, care de la venirea lui Mihalevici se încuiase în camera sa, rămăsese nedumerit și-l cuprinse o teamă vagă.

— și, la urma urmei, ce -ai ajuns? Un dezamăgit? tipa Mihalevici pe la ora unu noaptea.
- Oare așa arată dezamăgitii? îi răspunse Lavretki. Aceia sînt palizi și bolnavi; iar eu, dacă vrei, te ridic într-o mîină!

— Bine, dacă nu ești un dezamăgit, ești un scheptic, deci și mai rău (felul de exprimare al lui Mihalevici îi trăda originea ucraineană). și cu ce drept poți fi scheptic? Nu ti-a mers în viață, să zicem; n-ai avut nici o vină: te-ai născut cu inimă pătimasă, iubitoare; dar cei din juru-ti te-au îndepărtat de femei cu de-a sila: prima femeie ce ti-a ieșit în cale trebuia să te înșele.

— Ea te-a înșelat și pe tine, observă posac Lavretki.

- Să zicem, să zicem: eu am fost în privința asta o armă a sortii, dar, de fapt, ce tot mint? Soarta doar nici nu există: e o veche deprindere de a folosi cuvinte improprii. Ce vrei să demonstrezi înșă cu asta?

t 89

- Că eu am fost scrîntit din copilărie.

- Atunci îndreaptă-te! De aceea ești om, bărbat. N-ai nevoie să împrumuti energie! Dar, oricum ar fi, este oare posibil, este oare admisibil să ridici la rangul de lege generală, de regulă imuabilă, un — cum să-i zic — un fapt particular?

— Ce regulă vezi aici? îl întrerupse Lavretki. Nu recunosc...

— Nu e regulă, e regula ta, îi tăie vorba la rîndul său Mihalevici.

— Ești un egoist, iată ce ești, tuna acelasi, peste o oră; ai urmărit autodesfătarea ta, ai dorit fericirea în viață, ai vrut să trăiești numai pentru tine...

— Ce-i aceea autodesfătare?

- și toate te-au înșelat; toate s-au năruit sub picioarele tale.

— Ce-i aceea autodesfătare, te-ntreb?

— și ele au trebuit să se năruie: fiindcă ai căutat reazem acolo unde nu-l poți afla, fiindcă ti-ai construit casa pe nisip mișcător...

— Vorbeste mai clar, fără comparații, fiindcă nu te-nteleg.

— Fiindcă, poftim, rîzi, fiindcă ești lipsit de credință, ești lipsit de căldură sufletească; ai minte, dar numai de-o para... ești un voltairian jalnic, înapoiat — iată ce ești!

— Cine, eu, voltairian?

— Da, la fel ca și tatăl tău. și nici nu bănuiești.

— După toate acestea, izbucni Lavretki, sînt îndreptățit să-ti spun că ești un fanatic!

— Păcat! exclamă Mihalevici deznădăjduit. Din nefericire, n-am meritat pînă în clipa de față cu nimic o apreciere atît de înaltă...

- Acum am găsit cum să-ti spun, strigă Mihalevici pe la ceasurile trei din noapte, nu ești scheptic, nu ești dezamăgit, nu ești voltairian, ești un trîntor și încă un trîntor înrăit, un trîntor constient, nu un oarecare trîntor naiv. Trîntorii naivi stau tolăniți pe cuptor și nu fac nimic, pentru că nici nu știu

t

să facă vreo treabă; ei nici nu gîndesc; pe cînd tu esti un om care gîndeste - si totusi stai tolănit; ai putea să faci ceva - si nu faci nimic; te-ai tolănit sătul cu burta în sus si spui: asa se si cuvine, să stau tolănit, pentru că tot ceea ce fac oamenii -totul e o absurditate de sus pînă jos si o prostie ce nu duce la nimic.

— si de unde ai scos-o că eu stau tolănit? repeta mereu Lavretki. Cum de-mi atribui asemenea idei?

— Iar pe deasupra, voi toti, frătia voastră întreagă, urmă neobositul Mihalevici, sînteti niste trîntori culti. Voi stiti de care picior schioapătă neamtul; stiti ce-i rău la englezi si la francezi; iar jalnica voastră stiintă vă serveste drept sprijin, vă justifică lenea nerusinată, inactivitatea asta josnică. Altul se si mîndreste, cică, uite că-s destept - stau tolănit; iar ceilalti, prostii, aleargă încoace si încolo. Da! Dar mai avem si domni de-aceia — de altfel, n-o spun pe socoteala ta — care-si petrec toată viața într-un fel de extaz al plictiselii, se obisnuiesc cu ea, se cufundă în ea ca o ciupercă-n smîntînă, continuă Mihalevici si începu să rîdă de propria-i comparatie. Uf, uf! acest extaz al plictiselii este pieirea rusilor! Trîndavul dezgustător se pregătește un veac întreg ca să se apuce de treabă...

— si de ce ocărăști?! râcni la rîndul său Lavretki. Să lucrezi... să faci... Spune mai bine ce să fac si nu înjura, Demostene de la Poltava!

- Ia te uită, ce vrea dumnealui! Asta n-am să ti-o spun, frate; fiecare trebuie să stie ce are de făcut, îi răspunse ironic Demostene. Mosier, nobil — si nu stie ce are de făcut! N-ai credință, căci altfel ai sti; n-ai nici credință, nici revelatie.

- Lasă-mă să mă odihnesc cel puțin, drace; lasă-mă să mă dumiresc, se rugă Lavretki.

- Nici un minut de odihnă, nici o secundă! răspunse Mihalevici, cu un gest imperativ al mîinii. Nici o secundă! Moartea nu asteaptă, nici viața nu trebuie să aștepte.

t 91

— Dar cînd si unde s-au gîndit oamenii să trîndăvească? strigă acelasi pe la ceasurile patru dimineata, de data aceasta cu glasul puțin cam răgusit. La noi! Acum! În Rusia! Cînd pe fiecare om în parte îl apasă datoria, marea răspundere față de Dumnezeu, față de popor, față de sine însusi! Noi dormim, iar timpul trece; noi dormim...

- îngăduie-mi să-ti atrag atentia, vorbi Lavretki, că acum în nici un caz nu dormim, mai curînd îi împiedicăm pe altii să doarmă. Ca niste cocosi zbierăm, de ne rupem gîtlejul. Ascultă, nu cumva sîntem pe la cîntători?

Această iesire îl înveseli si-l liniști pe Mihalevici. „Pe mîine", spuse cu zîmbetul pe buze si-si înfundă pipa în chisea. „Pe mîine", repetă Lavretki. Prietenii mai discutară însă mai bine de un ceas... De data asta fără să mai ridice vocea; discutia lor a fost linistită, tristă, o discutie blîndă.

A doua zi, Mihalevici plecă, desi Lavretki se strădui în fel si chip să-l retină. Feodor Ivanici nu izbuti să-l convingă să mai rămînă, de discutat discutară după pofta inimii. Află că Mihalevici nu avea un chior, încă din ajun Lavretki observase cu compătimire la el toate semnele si deprinderile sărăciei lucii: cizmele îi erau scîlciate, surtucului îi lipsea, la spate, un nasture; mîinile sale nu cunoscuseră mînusa; avea puf în păr. Cînd sosi, nici nu se gîndi să se spele. Mîncă la masă ca un rechin, carnea o rupea cu degetele si rontăia zgomotos oasele cu dintii săi negri si puternici. De asemenea, reiesi că nici slujba nu-i priise, că își pusese toate sperantele în acel otcupcic, dar acesta îl luase numai ca să aibă „un om cult" în biroul său. Cu toate acestea, Mihalevici nu se descuraja si trăia ca un

cinic, ca un idealist, ca un poet, fiind sincer îngrijorat si consumându-se pentru soarta omenirii, pentru propria-i vocatie, interesându-l prea puțin dacă va muri de foame. Mihalevici nu era căsătorit, dar fusese îndrăgostit de nenumărate ori si scrisese versuri tuturor iubitelor sale. Cu deosebită înflăcărare a cîntat o misterioasă panna cu bucle

92

I.S. TURGHENIEV

negre... Este adevărat, umblau zvonuri cum că această panna fusese o oarecare evreică, bine cunoscută multor ofîteri de cavalerie..., dar, dacă stai să te gîndesti, parcă nu-i totuna?

Cu Lemm, Mihalevici nu se înțelesese deloc: neobisnuit, neamtul se sperie de felu-i zgomotos de a vorbi, de manierele lui grosolane... îndeobste, nenorociti se înțeleg numaidecît între dînsii. Dar, spre bătrînete, rar se întîmplă ca ei să se apropie, si nici nu-i de mirare: nu mai au ce să-si împărtășească — nici măcar sperantele.

Înainte de plecare, Mihalevici discută mult cu Lavretki, îi proroci pieirea, dacă nu-si va veni în fire, implorîndu-l să se ocupe serios de traiul tăranilor săi, dîndu-se ca exemplu si spunînd că el s-a purificat în vîpaia nenorocirilor — de cîteva ori repetă că se consideră un om fericit si se compară cu păsările si cu crinul vîlcelor...

— Oricum, un crin negru, remarcă Lavretki.

— Eh, frate, nu face pe aristocratul, îi răspunse Mihalevici, cu glas blînd, mai bine multumeste lui Dumnezeu că si în vinele tale curge sînge curat de plebeu. Văd însă că tu ai nevoie acum de o fiintă neprihănită, nepămînteană, care să te scoată din lîncezeală...

— Îți multumesc, frate, rosti Lavretki, m-am săturat de aceste fiinte nepămîntene.

— Taci, chinicule! exclamă Mihalevici.

— „Cinic”, nu „chinic”, îl corectă Lavretki.

— Ba chiar chinic, repetă Mihalevici fără sfială.

Nici cînd sedea în briscă, unde fusese urcat geamantanul lui turtit, galben si nefiresc de usor, el nu conteni să vorbească, înfășurat într-un fel de manta spaniolă, cu gulerul decolorat si cu labe de leu în loc de copci, el își expunea mai departe opiniile în legătură cu soarta Rusiei si gesticula cu mîna-i bronzată, ca si cum ar fi împrăștiat sămînta fericirii viitoare. Căii porniră în sfîrsit...

t 93

— Adu-ti aminte de ultimele mele trei cuvinte, strigă el, aplecîndu-se cu tot trupul din trăsură, aproape să cadă: religia, progresul, umanitatea!... Rămîi cu bine! Capul său, cu sapca trasă pe ochi, se mistui.

Lavretki rămase singur în pridvor, privind tintă în lungul drumului, pînă cînd trăsura i se sterse din vedere. „Să stii că are dreptate, se gîndi el intrînd în casă, probabil că-s un trîntor.” Multe din cuvintele lui Mihalevici îi intraseră fără doar si poate în suflet, desi polemizase si nu se împăcase cu el. Ajunge doar atît: să fie omul bun, atunci nimeni nu-i poate tine piept.

Capitolul XXVI

Peste două zile, tinîndu-si fîgăduiala, Măria Dmitrievna sosi la Vasilievskoe, cu tot tineretul. Fetele alergară numai-decît în grădină, iar Măria Dmitrievna trecu, privind alene, prin toate încăperile si lăudă duios totul. Vizita pe care o făcea lui Lavretki era socotită de dînsa ca un semn de mare indulgentă, aproape ca o faptă bună. Ea zîmbi prietenos cînd Anton si Aprakseia îi sărutară mîna, după vechiul obicei al serbilor, si le ceru, cu voce molatică si vorbind pe nas, să-i aducă ceaiul. Spre marele necaz al lui

Anton, care-si pusese mânusi albe împletite, nu el, ci feciorul tocmit de Lavretki si care, după spusa bătrînului slujitor, nu cunostea nici o boabă de etichetă, servi ceaiul cucoanei de curînd sosite, în schimb, în timpul prînzului, Anton își luă revansa; își înfîpse bine picioarele în dusumea la spatele jiltului Măriei Dmitrievna si nu cedă nimănui locul său. Faptul că Vasilievskoe nu văzuse de multă vreme oaspeti avu darul să-l tulbure si în acelasi timp să-l bucure pe mos Anton, îi făcea plăcere să vadă că boierul său avea legături cu lumea bună. De altfel, n-a fost el

94

t

singura persoană emotionată în ziua aceea: si Lemm era stăpînit de tulburare. Se îmbrăcase într-un frac scurt, cu coadă ascutită, de culoarea tabacului, si-si legase strîns băs-măluta la gît. Tusea mereu si se da la o parte cu o expresie plăcută, prietenoasă. Lavretki observă cu satisfacție că apropierea dintre dînsul si Liza stăruie. De cum intră, ea îi întinse mîna cu prietenie. După-masă, Lemm scoase din buzunarul de la spate al fracului, în care își tot băga mîna, un sul nu prea mare de hîrtie cu note si, tuguindu-si buzele, îl aseză în tăcere pe pian. Era o romantă compusă în ajun, cu niste cuvinte nemtesti demodate, în care se pomenea despre stele. De îndată, Liza se aseză la pian si descifra romantă.. Dar vai! muzica era încîlciată si neplăcut de încordată. Se vedea că Lemm se silise să exprime ceva pătîmas, profund, dar nu izbutise. Strădania rămăsese numai strădanie. Amîndoi, si Lavretki, si Liza, își dădură seama de asta — înțelese si Lemm. Fără să spună un cuvînt, el își vîrî romantă la loc în buzunar; iar ca răspuns la propunerea Lizei de a o cînta încă o dată, se multumi să dea din cap si să spună cu tîlc: „si cu asta — basta!”, apoi se încovoie, se zgribuli si se îndepărtă. Către seară, toată societatea se duse la pescuit, în iazul de dincolo de parc se găseau multi carasi si plevuscă. Pe Măria Dmitrievna o asezară la umbră pe malul apei, într-un fotoliu, îi asternură un covor sub picioare si îi dădură undita cea mai bună. Anton îi oferî serviciile sale de pescar bătrîn si iscusit. Punea cu osîrdie rîme în cîrlig, le plesnea cu palma, le scuipa si arunca singur undita, înclinîndu-si cu gratie tot trupul înainte, în aceeasi zi, Măria Dmitrievna îl caracteriza fată de Feodor Ivanîci cu următoarea frază, rostită într-o franceză de pension: „// n 'y a plus maintenant de ces gens comme aut re fois.” Lemm si cele două fetite plecară mai departe, tocmai la zăgaz. Lavretki se aseză aproape de Liza. Pestele trăgea la

t

95

adă neconținut. Carasii prinsî selipeau mereu prin aer cu solzii lor aurii sau argintii. Exclamațiile de bucurie ale fetitelor nu mai conțineau; însăsi Măria Dmitrievna scoase niste tipete ascutite de vreo două ori, pe un ton delicat. Pestele trăgea mai rar la Lavretki si la Liza. Pesemne unde ei, spre deosebire de ceilalti, dădeau pescuitului mai puțină importantă si-si lăsau plutele să fie aduse de unde pînă la mal. Stufărisul înalt si rosiatic fremăta încetisor în jurul lor, apa linistită lucea domol si convorbirea li se depăna în tihnă. Liza se asezase pe un mic ponton, iar Lavretki sedea pe un trunchi de răchită aplecat. Liza era îmbrăcată într-o rochie albă, strîn-să în talie cu o panglică lată, tot albă; pălăria de pai îi atîrna pe un brat. Cu cealaltă mînă ținea, cam anevoie, nuiaua mlădioasă a unditei. Lavretki se uita la profilul ei pur, puțin cam sever, la păru-i dat după urechi, la obraji gingasi, îmbujorati ca la copii, si se gîndea: „O, cît de drăgălasă esti pe malul rîmnicului meu!” Liza nu se întorcea spre dînsul, ci privea în apă si părea fie că-si mijeste ochii, fie că zîmbeste. Umbra teiului din apropiere îi acoperea pe amîndoi.

— stii, grăi Lavretki, m-am gândit mult la discutia noastră de deunăzi și am ajuns la concluzia că esti o persoană neobisnuit de bună.

— Nu cu intenția aceasta am..., începu Liza și se fîstîci.

— Esti bună, repetă Lavretki. Eu sînt un om din topor, dar simt că totu trebuie să te iubească. Iată-1, de pildă, pe Lemm: e pur și simplu îndrăgostit de dumneata.

Sprîncenele Lizei nu se încrunță, ci numai tresăriră; așa i se întîmpla totdeauna cînd auzea ceva neplăcut.

— Azi mi-a fost tare milă de dînsul, reluă Lavretki, pentru romanta sa neizbutită. Să fii tînăr și să nu poți face ceva — mai merge; dar să îmbătrînesti și să nu te mai ajute puterile, e greu. și-i păcat că nici nu simți cînd te părăsesc forțele. Bătrînului îi vine greu să îndure asemenea lovituri!... Fii cu

96

t

luare-aminte, la dumneata peștele muscă nada... Se spune, adăugă Lavretki, după un scurt răstimp, că Vladirnik Nikolaici a scris o romântă foarte drăgută.

— Da, răspunse Liza, o bagatelă, dar acceptabilă.

— Ce părere ai, o întrebă Lavretki, e un bun muzician?

— îmi face impresia că are o deosebită înclinație pentru muzică, dar pînă în prezent nu s-a ocupat de ea cum se cuvine.

— Bine! Dar, ca om, e bun?

Liza izbucni în rîs și-i aruncă o privire fugară lui Lavretki.

— Ce întrebare stranie! exclamă ea și, ridicînd undita, o aruncă din nou mai departe.

— De ce stranie? Eu te întreb despre dînsul ca un om nu demult sosit aici, ca o rudă.

— Ca rudă?

— Da! Căci mi se pare că-ti sînt unchi?

- Vladirnik Nikolaici are suflet bun, rosti Liza, e destept; mama îl iubeste foarte mult.

— Dar dumneata îl iubești?

— E un om bun; de ce să i-l iubesc?

- Aha! spuse Lavretki și tăcu. Pe față-i trecu o expresie pe jumătate tristă, pe jumătate ironică. Privirea lui stăruitoare o încurca pe 'Liza, totuși ea zîmbea mai departe. Ei, să le dea Domnul noroc! bîigui Lavretki într-un tîrziu, ca pentru sine, și-si întoarse capul.

Liza roși.

— Gresiti, Feodor Ivanîci, zise ea, degeaba vă gânditi... Oare Vladirnik Nikolaici nu vă place? îl întrebă deodată.

— Nu-m i place.

- De ce?

— îmi face impresie că n-are inimă. Surîsul se sterse de pe fata Lizei.

t

97

- V-ati obisnuit să judecati oamenii aspru, rosti ea după o tăcere prelungă.

- Eu? Nu cred. Iată-mă, dar ce drept am să-i judec aspru pe alții, cînd eu însumi am nevoie de indulgență? Sau ai uitat că de mine doar cei nepăsători nu rîd. Dar, adăugă, te-ai tinut de făgăduială?

- Care anume?

— Să te rogi pentru mine.

— Da, m-am rugat pentru dumneavoastră și mă închin în fiecare zi. Vă rog însă să nu vorbiți cu usurință despre asta.

Lavretki încercă s-o convingă pe Liza că nici nu se gîndea la așa ceva, că avea un respect adînc față de orice convingeri; apoi se apucă să vorbească despre religie, despre însemnătatea ei pentru istoria omenirii, despre importanta creștinismului...

— Trebuie să fii creștin, începu Liza, după oarecare sovăire, și nu pentru a cunoaște cele cerești... sau... cele pămîntene, ci pentru că fiecare om este dator cu o moarte.

Cu o nedumerire involuntară, Lavretki își ridică ochii spre Liza și-i întîlni privirea.

- Ce cuvînt ai rostit! îi spuse.

— Cuvîntul acesta nu-i al meu, îi răspunse ea.

- Nu-i al dumitale... Dar de ce vorbești despre moarte?

— Nu știu. Adeseori mă gîndesc la ea.

— Adesea?

- Da.

— N-ai spune, privindu-te acum; ai un chip atît de vesel, de luminos, surîzi...

— Da, acum mă simt foarte veselă, răspunse Liza cu naivitate.

Lui Lavretki îi venea să-i cuprindă amîndouă mîinile și să i le strîngă cu putere.

— Liza, Liza, strigă Măria Dmitrievna, vino aici, uită-te ce caras am prins.

98

t

— Numaidecît, mămă, răspunse Liza și se duse la ea; iar Lavretki rămăsese pe rîchită.

„Vorbesc cu ea parcă n-ai fi un om care și-a trăit traiul”, se gîndi. Plecînd, Liza își agăță pălăria pe o crenguță; cu un sentiment straniu, aproape delicat, Lavretki privi pălăria, panglicile ei lungi, putintel sifonate. Liza se întoarse repede și se așază iarăși pe ponton.

- De ce vi se pare că Vladimir Nikolaici n-are suflet? îl întrebă ea, cîteva clipe mai tîrziu.

— Am mai spus, poate gresesc; timpul însă va limpezi totul. Liza căzu pe gînduri.

Lavretki deschise vorba despre viața lui la Vasilievskoe, despre Mihalevici, despre Anton. Simtea nevoia să vorbească cu Liza, să-i spună tot ce-i trecea prin gînd. Ea îl asculta cu atîta blîndete, cu atîta luare-aminte, observațiile și răspunsurile ei rare i se păreau așa de simple și de înțelepte... La urmă îi spuse și acest lucru.

Liza se miră.

— Să fie adevărat? îl întrebă. Credeam că eu, ca și camerista mea Nastia, sîntem lipsite de cuvinte proprii. Odinioară, ea-i spunea logodnicului său așa:

„peșemne te plictisești cu mine; tu-mi spui tot lucruri frumoase, iar mie-mi lipsesc cuvintele proprii”.

„și slavă Domnului că-i așa”, se gîndi Lavretki.

Capitolul XXVII

între timp se înserase, iar Măria Dmitrievna își arăta dorința să plece acasă. Fetitele, cu greu desprinse de la rîmnic, fură îmbrăcate. Lavretki spuse că-și va petrece oaspetii pînă la jumătatea drumului și porunci să-i înșueze calul. Așezînd-o pe Măria Dmitrievna în cupeu, el își aduse aminte de Lemm; dar bătrînul nu putu fi găsit nicăieri, dispăruse îndată ce se sfîrșise pescuitul. Anton închise portiera, cu o

t

99

putere de invidiat pentru anii săi, și strigă aspru: „Mîină, vizitiu!”. Cupeul se urni din loc.

în spate sedeau Măria Dmitrievna și Liza, iar în față fetitele și camerista. Era o seară

caldă și linistită. Lăsaseră geamurile în jos de amîndouă părțile cupeului. Lavretki

călărea, alături de cupeu, pe partea Lizei, care sedea cu mîna pusă la portieră. El lăsa

slobod frîul pe gîtul calului, mergînd în trap ușor, — și din cînd în cînd schimba două-trei

cuvinte cu fata. Amurgul se mistui; se lăsă noaptea; totusi aerul parcă se mai încălzi. Măria Dmitrievna atipi în curînd; la fel adormiră fetitele si camerista. Cupeul mergea repede si lin. Liza sedea aplecată înainte. Luna de-abia răsărită îi lumina fata, zefirul aromat al noptii îi mîngîia ochii si obraji. Se simtea bine. Mîna ei sta sprijinită pe portiera cupeului, alături de mîna lui Lavretki. Acesta se simtea bine si el: călărea prin căldura plăcută a noptii linistite, fără să-si ia ochii de pe chipul blajin si tînăr al fetei, ascultîndu-i glasul proaspăt, care suna în soaptă si-i spunea lucruri simple si plăcute. Nici nu băgă de seamă că făcuse jumătate de cale. Lavretki nu vru s-o trezească pe Măria Dmitrievna, strînse usor mîna Lizei si-i spuse: „Doar sîntem prieteni acum, nu-i asa?" Ea dădu din cap, el opri calul. Cupeul își urmă drumul, legănîndu-se usor. Lavretki porni la pas spre casă. Farmecul noptii de vară îl cuprinse; totul în jur părea neobisnuit de straniu si în acelasi timp afît de cunoscut si de plăcut. Totul dormea, aproape si în depărtare; se vedea pînă hăt, încolo, cu toate că ochiul nu deslusea cele văzute; si chiar în această liniste se simtea viata tînără, în floare. Calul lui Lavretki păsea vioi, legănîndu-se cadentat la dreapta si la stînga; umbra lui mare si neagră mergea alături, îti făcea o plăcere tainică tropotul copitelor. Era ceva vesel si minunat în chemarea răsunătoare a prepelitelor. Stelele se pierdură într-un fel de pîclă luminoasă; craiul nou sticlea cu o strălucire neclintită; lumina lui se revărsa într-un suvoi albastru peste cer si cădea ca o pată de aur fumuriu pe norii subtili ce-i treceau pe-aproape;

100

t

prospetimea văzduhului lăsa o urmă usoară de umezeală pe ochi, pătrundea blînd în toate mădulele si se revărsa în piept ca un suvoi fără zăgaz. Lavretki se lăsă în voia plăcerii pe care o gusta. „Ei, om mai trăi, se gîndi, nu ne-a răpus de tot... " El nu-si lămuri cine sau ce nu-l răpusese... Apoi începu să se gîndească la Liza; pesemne ea nu-l iubeste pe Pansin. Dacă ar fi întîlnit-o în alte împrejurări, cine stie ce s-ar fi putut întîmpla! îl înțelegea pe Lemm, desi ea-i lipsită de cuvinte „proprii". Ba nici nu-i adevărat: ea are cuvinte proprii... „Să nu vorbiti cu usurintă despre asta", își aduse aminte Lavretki. Mai merse o bucată bună de drum cu capul plecat; apoi se îndreptă si rosti încet:

Mi-am ars icoanele din sanctuare,

Iar azi mă-nchin la tot ce-am ars demult...

dar numaidecît își lovi calul cu cravasa si galopă pînă acasă. Descălecînd, Lavretki își roti privirile pentru cea din urmă oară, cu un zîmbet de multumire. Noaptea tăcută, blîndă, se revărsase pe coline si în văi; din depărtare, din adîncul înmiresmat al noptii, cine stie de unde — din cer sau din pămînt - adia o căldură linistită si molatică. Lavretki îi trimise Lizei o ultimă salutare si, cu pas sprinten, urcă în pridvor. Ziua următoare trecu destul de anodin. De dimineată plouă; Lemm se uita pe sub sprîncene si-si strîngea buzele, din ce în ce mai tare, parcă si-ar fi pus în gînd să nu le mai desfacă niciodată. Mergînd la culcare, Lavretki își luă în pat un maldăr întreg de reviste frantuzesti, care zăceau nedesfăcute pe masa lui de mai bine de două săptămîni. Începu să rupă plicurile fără interes si să-si plimbe ochii peste coloanele ziarelor, care de altfel nu cuprindeau nimic nou. Era gata să se lase, cînd deodată sări din pat, ca muscat de sarpe. Foiletonul dintr-o revistă, semnat de bine cunoscutul mon-sieur Jules, aducea la cunostinta cititorilor săi „o noutate tristă": admirabila si fermecătoarea moscovită, scria el, una

t

101

dintre reginele modei, podoaba saloanelor pariziene, Madame de Lavretzki, a încetat din

viată aproape subit, și vestea aceasta, din nenorocire prea adevărată, de-abia atunci a ajuns la dînsul, la domnul Jules. Se poate spune, urma autorul, că el fusese un prieten al defunctei...

Lavretki se îmbracă, iese în grădină și pînă dimineata se plimbă înapoi și încolo pe o singură alee.

Capitolul XXVIII

În dimineata următoare, la ceai, Lemm îl rugă pe Lavretki să dea poruncă să fie puși caii la trăsură, ca să se întoarcă în oraș.

— E timpul să mă apuc de lucru, adică de lectii, spuse bătrînul, căci aici îmi pierd vremea degeaba.

Lavretki nu-i răspunse îndată: părea distrat, însă în cele din urmă zise:

— Atunci plecăm împreună.

Fără să fie ajutat de vreo slugă, gîfîind și mîniindu-se, Lemm își pregăti micul geamantan; apoi rupse și arse cîteva foi de note. Trăsura trase la scară. Iesind din birou, Lavretki băgă în buzunar numărul din ajun al ziarului. Tot drumul atît Lemm, cît și Lavretki vorbiră puțin: fiecare căzuse pe gînduri și era bucuros că celălalt nu-l supăra deloc. Se despărțiră destul de rece — ceea ce, de altfel, se întîmplă deseori în Rusia între prieteni. Lavretki îl duse pînă la căsuta lui pe bătrîn, care coborî, își luă geamantanul și, fără să întindă mîna prietenului său (tinea geamantanul cu amîndouă mîinile, în fața pieptului) și nearuncîndu-i cel puțin o căutătură, îi spuse în rusește: „Rămas-bun!”. „Rămas-bun!” repetă Lavretki și porunci vizitiului să-l ducă la locuința sa. Închiriasse, pentru orice eventualitate, o locuință în orașul O... După ce isprăvi

102

t

cîteva scrisori și mîncă în fugă, Lavretki se duse la Kalitini. În salon îl găsi pe Pansin, care-i aduse la cunoștință că Măria Dmitrievna vine neîntîrziat și intră în vorbă cu cea mai cordială amabilitate. Pînă atunci Pansin i se adresa lui Lavretki dacă nu de sus, dar cu indulgentă; Liza însă, împărtășindu-i lui Pansin impresiile sale din călătoria făcută, îl prezentă pe Lavretki ca pe un om minunat și destept; atîta i-a fost de ajuns: trebuia să-l cucerească pe acest om „minunat”. Pansin începu cu complimente la adresa lui Lavretki, descrise entuziasmul cu care, după spusele sale, toată familia Măriei Dmitrievna lăudase Vasilievskoe și pe urmă, ca de obicei, trecu cu iscusință la propria-i persoană și începu să vorbească despre preocupările și concepțiile sale asupra vieții, a lumii și a slujbei. Spuse vreo două cuvinte despre viitorul Rusiei și cum trebuie ținuti în frîu guvernatorii. Tot atunci făcu o glumă pe socoteala sa și adăugă că la Petersburg, între altele, i se încredințase misiunea de popularizare a ideii de cadastru. Vorbi destul de mult, rezolvînd, cu un dispreț înfumurat, toate greutățile și, ca un scamator care se joacă cu bile, jongla cu cele mai însemnate probleme administrative și politice. Expresii ca: „Iată ce-as face, dacă as fi în locul guvernatorului” sau „Dumneavoastră, ca un om cu judecată, veți fi de acord cu mine”, nu mai conțineau. Lavretki asculta cu răceală flecăreala lui Pansin: nu-i plăcea omul acesta frumos, destept, de o elegantă firească, cu zîmbet senin, voce respectuoasă și ochi cercetători. Pansin pricepu curînd, datorită intuiției fulgerătoare cu care descifra sentimentele altora, că nu-i face nici o plăcere deosebită interlocutorului său și, sub un pretext rezonabil, se făcu nevăzut, hotărînd în sine că Lavretki o fi el un om minunat, dar nu-i deloc simpatic, ci aigri și, en somme, cam caraghios. Măria Dmitrievna apărui însoțită de Ghedeonovski; apoi veniră Marfa Timofeevna și Liza. După ele sosiră și

ceilalti ai casei; mai târziu își făcu apariția și melomana Belenitîna, o doamnă mică și uscățivă, cu

t 103

o fată frumoasă și obosită, aproape copilărească, într-o rochie neagră fosnitoare, cu un evantai pestrit și brățări groase de aur. Sosi și sotul ei, un om rotofei, cu obraji roșii, care avea rîni și picioare mari, gene albe și un zîmbet încremenit pe buzele-i groase, în vizită soția lui nu vorbea cu el niciodată; iar acasă, în clipele de tandrețe, îl numea „purcelușul” ei. Pansin se întoarse. Camerele se umplură de animație și de zgomot. Această mulțime de oameni nu era pe placul lui Lavretki; îl sîcîia mai ales Belenitîna, care îl tot privea prin lorgnon. Ar fi plecat numaidecît, dacă n-ar fi fost Liza la mijloc; voia să-i spună cîteva cuvinte între patru ochi, dar multă vreme nu putu prinde un moment prielnic și se multumi să o urmărească din priviri cu o multumire ascunsă. Niciodată figura ei nu i se păruse mai nobilă și mai drăgălasă. Vecinătatea Belenitînei o făcea să cîstige foarte mult. Aceasta se misca neconținut pe scaun, da din umerii săi înguști, rîdea cu un rîs alintat și apoi fie că închidea, fie că deschidea larg ochii pe neașteptate. Liza sedea linistită, privea drept înainte și nu rîdea. Gazda se așază la cîrți cu Marfa Timofeevna, Belenitîna și Ghedeonovski, care juca foarte încet, greșea neconținut, clipea din ochi și-și ștergea fata cu batista. Pansin luă o înfățișare melancolică; se exprima scurt, trist, cu subînțeleșuri, aidoma unui pictor nerecunoscut. Dar, cu toate rugămintele Belenitînei, care cocheta cu el asiduă, nu acceptă să-și cînte romanta: îl stînjenea prezenta lui Lavretki. Nici Feodor Ivanîci nu vorbi mult, expresia fetei lui o uimi pe Liza de cum intră în cameră: ea își dădu seama numaidecît că are să-i spună ceva; dar, inexplicabil, îi era teamă să-l întrebe, în sfîrșit, trecînd în sufragerie să toarne ceai, fără să vrea, întoarse capul în partea lui. El o urmă imediat.

— Ce-i cu dumneavoastră? îl întrebă ea, punînd ceainicul cu esență pe samovar.

- Ai observat ceva? răspunse acesta.

— Astăzi sînteti altfel ca de obicei.

104

t

Lavretki se aplecă peste masă.

— Voiam, începu el, să-ti comunic o veste; dar acum nu-i posibil. De altfel, citește ceea ce-i notat cu creionul în acest foileton, adăugă, întinzîndu-i exemplarul de ziar pe care-l luase cu sine. Te rog să-l păstrezi în secret; eu am să trec mîine dimineată.

Liza rămase surprinsă... Pansin se arătă în pragul usii: ea vîrî ziarul în buzunar.

— Ati citit Obermann, Lizaveta Mihailovna? o întrebă îngîndurat Pansin.

Liza îi răspunse ceva în treacăt și iese din sală urcînd la etaj. Lavretki se întoarse în salon și se apropie de masa de joc. Marfa Timofeevna, cu fata roșie și cu panglicile de la bonetă desfăcute, porni să i se plîngă de partenerul său Ghedeonovski care, după spusa ei, nu stia să joace.

— Să joci cîrți, spuse ea, se vede că nu-i tot atît de ușor ca a plăsmui minciuni.

Ghedeonovski continuă să clipească și să-și steargă fata. Liza intră în salon și se așază într-un colț. Lavretki se uită la dînsa; ea îl privi pe Lavretki. Amîndoi se simțiră cuprinși de un sentiment asemănător cu groaza, Lavretki citi pe fata ei o nedumerire și un fel de muștrare ascunsă. Oricît ar fi vrut, nu putea să-i vorbească. Să rămînă cu ea în aceeași cameră, ca musafir printre ceilalti oaspeti, i-ar fi fost greu. De aceea se hotărî să plece. Luîndu-și rămas-bun de la ea, izbuti să repete că va veni a doua zi, adăugînd că se bizuie

pe prietenia ei.

- Pofitiți! îi răspunse Liza, cu aceeași nedumerire zugrăvită pe chip.

După plecarea lui Lavretki, Pansin se învioră; începu să-i dea sfaturi lui Ghedeonovski, iar Belenitînei îi adresă galanterii ironice și, în sfîrșit, își cîntă romanta. Pe Liza însă o privea și-i vorbea ca și mai înainte: cu subînțeleșuri și oarecum întristat.

;

t 105

Lavretki nu dormi iarăși toată noaptea. Nu era cuprins de tristete, nici de tulburare, îl stăpînea o liniste desăvîrșită; însă nu putea dormi. și nici amintirile trecutului nu-l tulburau, ci pur și simplu își întorcea privirile spre viața-i trecută. Inima îi bătea greu și măsurat, orele zburau; iar el nici nu se gîndea la somn. Din cînd în cînd, îi trecea prin cap un singur gînd: „Peste puțin, prostii!” și se oprea, își lăsa capul în piept și-si întorcea din nou privirile spre viața-i trecută.

Capitolul XXIX

Măria Dmitrievna nu-l primi pe Lavretki cu prea multă amabilitate cînd acesta se înfățișă a doua zi. „Iar te uită, s-a și înnădit!” se gîndi ea. Lavretki și așa nu-i era tocmai pe plac; de altfel și Pansin, sub a căruia influență se afla, îl lăudase în ajun cu cuvinte viclene și disprețuitoare. Ea nu-l socotea drept oaspete și nici nu credea de cuviință să se ocupe de o rudă, aproape un om al casei. Nu trecu nici o jumătate de oră, și Lavretki se plimba alături de Liza pe o alee din grădină. La cîtiva pași de ei, Lenocika și surocika alergau printre straturile de flori.

Ca de obicei, Liza era linistită, dar ceva mai palidă. Ea scoase din buzunar și îi întinse lui Lavretki foaia de ziar împăturită de mai multe ori.

- E groaznic, rosti. Lavretki nu răspunse nimic.

— Poate că nici nu-i adevărat, adăugă Liza.

— De aceea te-am și rugat să nu vorbești cu nimeni despre asta.

Liza făcu cîtiva pași.

- Spuneti-mi, începu ea, nu sînteti mîhnit? Nicidecum?

— Nici nu știu ce simt, îi răspunse Lavretki.

106

t

— Dar ati iubit-o odinioară?

- Am iubit-o.

- Mult?

- Mult.

- și moartea ei nu v-a întristat?

— Pentru mine ea murise demult.

— E păcat ceea ce spuneti... Vă rog să nu vă supărați. Mă socotiti prietenă și o prietenă poate spune ce gîndeste. Pe mine zău mă apucă groaza... Ieri arătați așa de rău... Vă amintiti că nu demult v-ati plîns de dînsa? Iar ea, atunci, poate nici nu mai era pe lumea asta. E groaznic! Asta parcă v-a fost sortit drept pedeapsă.

Lavretki surîse cu amărăciune.

- Esti convinsă? Cel puțin sînt liber acum. Liza tresări ușor.

- Destul! Nu mai vorbiti așa. La ce vă e bună libertatea? E momentul să vă gînditi la iertare și nu la așa ceva...

- De mult am iertat-o, o întrerupse Lavretki, făcînd un gest cu mîna în a.

— Nu-i așa, îi răspunse Liza, rosind. Nu m-ati înțeles. Trebuie să vă gânditi la iertarea dumneavoastră...

— Cine să mă ierte?

— Cum cine? Dumnezeu. Căci cine poate să ne ierte în afară de Dumnezeu?

Lavretki o apucă de mână.

- Ah, Lizaveta Mihailovna, crede-mă, exclamă el, și așa am fost îndeajuns de pedepsit. Am și ispășit totul, crede-mă.

— Asta nu o puteți ști, spuse Liza cu jumătate de gură. Ați uitat că, nu demult, când ați vorbit cu mine, n-ați vrut s-o iertați.

Amîndoi, tăcînd, făcînd cîțiva pași pe alee.

— Dar ce-i cu fiica dumneavoastră? îl întrebă deodată Liza și se opri.

Lavretki tresări.

t 107

- O, n-avea nici o grijă! Am și trimis scrisori unde se cuvenea. Viitorul fiicei mele, cum ai... după cum ai spus... este asigurat! Fii liniștită.

Liza zîmbi cu tristete.

- Ai dreptate, urmă Lavretki, ce pot face cu libertatea mea? La ce-mi folosește?

— Când ați primit ziarul? întrebă Liza, fără să răspundă la întrebarea lui.

- A doua zi după vizita pe care mi-ați făcut-o.

- Oare..., oare nici n-ați plîns cel puțin?

- Nu. Am rămas uluit; dar de unde ar fi putut izvorî lacrimile? Să plîng trecutul? Pentru mine el se prefăcuse în scrum. Fapta ei nu mi-a sfărînat fericirea, ci mi-a arătat numai că ea nici nu existase vreodată. Ce-as fi avut să plîng? De altfel, cine știe? Poate că as fi fost mai mîhnit dacă as fi primit vestea asta cu două săptămîni mai înainte.

- Cu două săptămîni? se miră Liza. Dar ce s-a întîmplat în aceste două săptămîni?

Lavretki nu răspunse nimic, iar Liza roși deodată și mai tare decît înainte.

- Da, da, ai ghicit, continuă pe neașteptate Lavretki, în aceste două săptămîni am cunoscut ce înseamnă un suflet curat de femeie; iar trecutul meu s-a îndepărtat și mai mult de mine.

Liza se tulbură și pîși încetisor în grădina de flori, spre Lenocika și surocika.

— Sînt mulțumit că ti-am arătat și duminică foaia de ziar, spuse Lavretki, mergînd în urma ei. M-am obișnuit să nu-ti ascund nimic și nădăjduiesc că mă vei răsplăti cu aceeași încredere.

- Așa vă închipuiți? rosti Liza și se opri. Atunci ar trebui să... Dar, nu! Nu se poate.

- Ce anume? Spune, spune!

108

t

— Zău, mi se pare că n-ar trebui... Ei, dar de fapt, adăugă Liza și se întoarse zîmbind spre Lavretki, nu există jumătate de sinceritate! stiti, azi am primit o scrisoare.

— De la Pansin?

- Da, de la el. De unde stiti?

— Te cere în căsătorie?

- Da, adevărat Liza și se uită drept și serios în ochii lui Lavretki.

Lavretki, la rîndul său, o privi cu seriozitate.

— Ei bine, și ce i-ai răspuns? o întrebă el în cele din urmă.

— Nu știu ce să-i răspund, zise Liza și lăsă în jos mîinile pînă atunci încrucisate.

— Adică cum vine asta? Doar îl iubesti!
— Da, îmi place; pare un om cumsecade.
— Acelasi lucru mi-ai spus, si cu aceleasi cuvinte, acum patru zile. Vreau să stiu dacă-l iubesti cu sentimentul acela puternic, pe care ne-am obisnuit să-l numim dragoste?
— După felul cum înțelegeți dumneavoastră — nu!
- Nu esti îndrăgostită de dînsul?
— Nu. Dar parcă e nevoie?
- Cum?
- E pe placul mamei, urmă Liza, are suflet bun; n-am nimic împotriva lui.
— Cu toate acestea stai în cumpănă?
- Da... si poate că dumneavoastră... cuvintele pe care le-ati spus sînt pricina. Vă amintiti ce-ati spus acum cîteva zile? Dar asta-i o slăbiciune...
— O, copila mea, exclamă deodată Lavretki si glasul îi tremură, nu complica lucrurile, nu numi slăbiciune strigătul inimii care nu vrea să se dăruiască fără dragoste. Nu-ti lua o răspundere atît de covîrsitoare fată de omul pe care nu-l iubesti si căruia vrei să-i apartii...
— Vă ascult, nu iau nimic asupra mea..., dădu să spună Liza.

t 109

- Urmează-ti îndemnul inimii, numai ea îți va spune adevărul, o întrerupse Lavretki... Experienta, ratiunea - totu-i desertăciunea desertăciunilor! Nu te lipsi de ceea ce-i mai bun, de singura fericire pe pămînt.
- Tocmai dumneavoastră o spuneti, Feodor Ivanîci? Doar v-ati căsătorit din dragoste — si ati fost fericit?

Lavretki plesni din palme.

— Ah, nu mai vorbi de mine! Nici nu poti înțelege ce este în stare să socotească drept dragoste un tînăr lipsit de experientă si cu o educatie gresită!... si, la urma urmei, de ce să mă defăimez? Chiar acum ti-am spus că n-am cunoscut fericirea..., nu-i adevărat! Am fost fericit!

— Feodor Ivanîci, rosti Liza cu glasul coborît (cînd nu era de acord cu interlocutorul său, totdeauna își cobora vocea; pe deasupra se simtea cuprinsă de o mare emotie), mi se părea că fericirea pe pămînt nu depinde de noi...

— De noi, de noi, crede-mă (el o apucă de amîndouă mîinile; Liza se făcu palidă si-l privea aproape cu spaimă, dar cu lua-re-aminte), numai să nu ne stricăm noi singuri viata. Pentru alti oameni căsătoria din dragoste poate fi o nenorocire; dar nu pentru dumneata, cu firea dumitale echilibrată, cu sufletul dumitale senin! Te implor să nu te căsătoresti fără dragoste, dintr-un sentiment de datorie, poate de renuntare... Ar fi o lipsă de credință, tot un calcul - si poate ceva încă si mai rău. Crede-mă, am dreptul să vorbesc asa, căci am plătit scump dreptul acesta. si dacă Dumnezeu dumitale...

în aceeasi clipă Lavretki observă că Lenocika si surocika veniseră lîngă Liza si, cu o nedumerire mută, își atintiseră ochii asupra lui. El lăsă mîinile Lizei, spuse în pripă:

— Iartă-mă, te rog. Apoi plecă spre casă.

- Un singur lucru te rog, rosti Lavretki, întorcîndu-se spre Liza, să nu iei imediat o hotărîre, mai asteaptă, gîdeste-te la cele ce ti-am spus. Chiar dacă nu m-ai crede, chiar dacă te-ai hotărî la o căsătorie din ratiune, nici în acest caz nu trebuie să

110

t

te căsătorești cu domnul Pansin; el nu-ti poate fi sot. Îmi promiti să nu te grăbesti? Liza vru să-i răspundă, dar nu pronunță nici un cuvânt și nu pentru că s-ar fi hotărât să se „grăbească”, ci pentru că inima-i bătea cu putere și un sentiment asemănător cu spaima o sugruma.

Capitolul XXX

Plecând de la Kalitini, Lavretki se întâlnește cu Pansin; se salută cu răceală.

Lavretki se duse acasă și se încuie. Era stăpânit de sentimente pe care poate nici nu le încercase vreodată. Oare e mult de când se afla în starea de „amortire linistită”? Oare-i mult de când s-a simțit, după cum spunea, dat la fund? și ce anume îi schimbase această stare? Ce l-a scos afară, la suprafață? Întâmplarea cea mai obisnuită, inevitabilă, deși totdeauna neașteptată: moartea? Da; el însă nu se gândea atât la moartea soției și la libertatea sa, cât la răspunsul pe care Liza i-l va da lui Pansin! Lavretki înțelese că, în ultimele zile, începuse să-o privească cu alți ochi; își aminti cum, întorcându-se acasă și gândindu-se la ea, în liniștea nopții, își spusese: „Dacă!...” Acest „dacă”, pe care-l atribuia trecutului, imposibilului, se adevăra, deși altfel de cum își închipuise —, dar nu-i era de ajuns numai libertatea. „Ea o va asculta pe măică-sa, se gândi el, se va căsători cu Pansin; chiar dacă-l va refuza, oare pentru mine nu va fi totuna?” Trecând prin fața oglinzii, își privi în fugă chipul și ridică din umeri.

Ziua se scurse repede pentru el, preocupat de aceste gânduri; se însera. Lavretki porni spre Kalitini. Mergea grăbit, însă, apropiindu-se de casa lor, își domoli pașii, în fața scării se afla drosca lui Pansin. „Ei bine, își zise Lavretki, n-am

t 111

sa fiu egoist”, și intră în casă. Nu întâlnește pe nimeni, în salon era liniște; deschise ușa și o văzu pe Măria Dmitrievna jucând pichet cu Pansin, care îl salută în tăcere; iar stăpîna casei izbucni: „Ce surpriză!” încruntînd ușor din sprîncene. Lavretki se așază lângă dînsa și începu să se uite la cărțile ei.

— Stiti să jucați pichet? îl întrebă ea cu un fel de necaz ascuns și numaidecît declară că s-a depus.

Pansin număra nouăzeci de puncte și începu să strîngă levatele, politicos și liniștit, dar în același timp cu o expresie severă și demnă. Așa joacă diplomatiei; pesemne și el jucase, la Petersburg, cu vreun mare dregător, căruia urmărise să-i insufle o părere favorabilă asupra seriozității și maturității sale. „O sută unu, o sută doi, cupe, o sută trei”, i se auzea ritmic glasul, iar Lavretki nu putea pricepe tonul: suna a reproș sau a mulțumire de sine.

— Pot să-o văd pe Marfa Timofeevna? întrebă Lavretki, observînd că Pansin se apucă să amestece cărțile cu și mai multă demnitate. Pe chipul lui nu se mai citea nici o urmă din firea-i de artist.

- Cred că se poate. E sus, în camera ei, răspunse Măria Dmitrievna, întrebati!

Lavretki urcă scările. Pe Marfa Timofeevna o găsi tot la cărți: juca popa prostu' cu Nastasia Karpovna. Roska îl întâmpină lătrînd, dar cele două bătrîne îl primiră cu căldură; mai cu seamă Marfa Timofeevna părea bine dispusă.

— A, Fedea! Poftim, rosti ea, ia loc, măică. Numaidecît isprăvim jocul. Doresti dulceață? surocika, ia un borcan cu căpsuni. Nu vrei? Ei bine, atunci stai așa; dar de fumat să nu fumezi: nu pot să sufăr mirosul de tutun, de altfel și motanul Matros strănută din pricina fumului.

Lavretki se grăbi să-o asigure că nici nu dorește să fumeze.

— Ai fost jos? urmă bătrîna. Pe cine-ai văzut acolo? Pansin e tot acolo? Cu Liza te-ai

întîlnit? Nu? Ea voia să vină aici... Dar iat-o c-a și sosit. Vorbesti de lup și lupul la ușă...

t

Liza intră în cameră și, văzîndu-l pe Lavretki, se înroși.

— Am venit pentru un minut, Marfa Timofeevna, începu ea...

— De ce numai pentru un minut? îi răspunse bătrîna. Cum se face că voi, fetele tinere, nu puteti sedea locului? Vezi că am un oaspete: mai stai la taifas cu el, mai distrează-l. Liza se așază pe marginea scaunului, ridică ochii spre Lavretki și își dădu seama că nu era cu putîntă să nu-i spună cum se isprăvisse întîlnirea ei cu Pansin. Dar cum să-i spună? îi era rusine, și jenă. Parcă de mult l-a cunoscut ea pe omul acesta, care merge rar la biserică și suportă cu atîta nepăsare moartea sotiei sale — și iată că-i împărtășeste secretele sale. Ce-i drept, el se interesează de soarta ei; ea însăși se încrede într-însul și se simte atrasă de persoana lui; totuși o cuprinsese rusinea: parcă un străin ar fi intrat în camera ei curată, de fecioară.

Marfa Timofeevna îi veni în ajutor.

— Dacă nici tu n-ai să-l distrezi, grăi ea, cine să-l distreze, sărmanul? Eu îs prea bătrîna pentru dînsul; el îi prea destept pentru mine, iar pentru Nastasia Karpovna prea bătrîn: ei să-i prezinti tot tineri.

— Oare cu ce pot să-l distrez pe Feodor Ivanîci? spuse Liza. Dacă vrea, mai bine i-as cînta ceva la pian, adăugă cu glas nehotărît.

- Foarte bine; tu esti fata mea cea cuminte, zise Marfa Timofeevna. Duceti-vă, dragii mei, jos; după ce-o să isprăviti, poftiti aici. Iată c-am rămas popa prostu', mi-i necaz, vreau să-m i iau revansa.

Liza se ridică în picioare. Lavretki o urmă. Coborînd scările, Liza se opri.

— Au dreptate, începu ea, cei ce spun că inima omului este alcătuită din contradicții. Exemplul dumneavoastră ar fi trebuit să mă sperie, să-mi insufle neîncredere față de căsătoriile din dragoste, pe cînd eu...

— L-ai refuzat? o întrebă Lavretki.

t

113

— Nu; dar nici n-am fost de acord. I-am spus totul, tot ce-am simțit, și l-am rugat să aștepte. Sînteti multumit? mai adăugă ea cu un zîmbet fugar și alergă pe scară în jos, atingînd ușor balustrada cu mîna.

— Ce să vă cînt? îl întrebă Liza, ridicînd capacul pianului.

- Ce doresti, îi răspunse Lavretki și se așază așa ca s-o poată vedea.

Liza se apucă să cînte și multă vreme nu-si ridică privirea de la degete, în sfîrșit, se uită la Lavretki și se opri. Cît de minunat și de bizar i se păru chipul lui.

— Ce-i cu dumneavoastră? îl întrebă.

— Nimic, îi răspunse, mă simt foarte bine; mă bucur pentru dumneata, mă bucur că te văd. Continuă.

- Cred, rosti Liza cîteva clipe mai tîrziu, că, dacă m-ar fi iubit cu adevărat, el n-ar fi alcătuit această scrisoare; ar fi trebuit să-si dea seama că nu pot să-i răspund acum.

— Asta n-are importantă, spuse Lavretki, important este că nu-l iubesti.

— încetati, ce înseamnă asta! Mi-e gîndul la sotia dumneavoastră decedată și mă înspăimîntati.

- Nu-i așa, Woldemar, că Lizeta mea cîntă frumos? îi spunea, în acest timp, Măria Dmitrievna lui Pansin.

- Da, încuviință Pansin, foarte frumos.

Măria Dmitrievna se uită cu tandrete la tînărul ei partener; acesta însă luă o înfățișare mai plină de importanță și mai preocupată și își anunță cele paisprezece rigi.

Capitolul XXXI

Lavretki nu mai era un bărbat tînăr; el nu se putea însela prea multă vreme asupra sentimentului pe care i-l inspirase Liza; în aceeași zi se convinse definitiv că o îndrăgise.

114

I.S. TURGHENIEV

Această convingere însă nu-l bucură prea mult. „Oare, se gîndi el, n-am altceva de făcut, la treizeci și cinci de ani, decît să-mi dau din nou inima în mîinile unei femei? Liza nu se compară însă cu cealaltă: ea nu mi-ar cere jertfe umilitoare, nu m-ar distrage de la ocupațiile mele, ci m-ar însufleti la o muncă sobră, cinstită, și amîndoi am merge înainte, spre un tel frumos. Da, își încheie el cugetările, toate-s bune, rău îi doar atîta: că n-o să vrea, în nici un caz, să mă urmeze. Nu degeaba mi-a spus c-o înspăimînt. Dar nici pe Pansin nu-l iubeste... Slabă mîngîiere!”

Lavretki plecă la Vasilievskoe; dar nu putu sta acolo nici patru zile — atît i se păru de plictisitor locul, îl mai chinuia și așteptarea: vestea dată de domnul Jules cerea să fie confirmată, iar el nu primea nici un fel de scrisori. Lavretki se întoarse la oras și își petrecu seara la Kalitini. Nu-i fu greu să bage de seamă că Măria Dmitrievna era pornită împotriva lui; izbuti însă s-o mai îmbuneze, lăsînd-o să cîştige vreo cincisprezece ruble la pichet, și să stea de vorbă cu Liza aproape singuri, cam o jumătate de ceas, cu toate că maică-să o sfătuisese încă din ajun să nu se poarte prea familiar cu un om qui a un și grand ridicule. El o găsi schimbată: parcă mai îngîn-durată; ea îi impută că nu se arătase timp de cîteva zile și-l întrebă dacă nu merge, a doua zi, la liturghie (a doua zi era duminică).

— Să mergeti, îi spuse, înainte de a-l lăsa să răspundă, ne vom ruga împreună pentru sufletul ei. Apoi adăugă că nu stie ce să facă, și anume: dacă are dreptul să-i impună lui Pansin să mai aștepte hotărîrea ei.

— și de ce? o întrebă Lavretki.

— Pentru că, îi răspunse ea, încep să întrevăd de pe acum hotărîrea pe care o voi lua. Spunînd c-o doare capul, îi întinse nehotărîtă lui Lavretki vîrfurile degetelor; apoi porni sus, spre camera ei.

t 115

A doua zi Lavretki se duse la liturghie. Cînd intră în biserică, Liza era acolo. Ea îl observă, desi nu se întoarse spre dînsul. Se ruga cu rîvnă: ochii ei licăreau molcom, capul i se înclina și se ridica domol. Lavretki își dădu seama că se ruga și pentru dînsul, și o înduiosare caldă îi umplu inima. Se simtea bine și în același timp era puțin cam rusinat. Norodul care sta cuviincios, chipurile familiare, cîntarea armonioasă, mirosul de tămîie, razele piezise și lungi ale soarelui, pătrun-zînd prin ferestre, însăși întunecimea peretilor și a boltilor — totul găsea răsunset în inima lui. De mult nu mai fusese la biserică; de mult nu se rugase. Nici de data asta nu rosti vreun cuvînt de rugăciune, nu se ruga nici fără cuvinte, totuși se prosternă, pentru o clipă, dacă nu cu trupul, cel puțin cu tot cugetul său care se pleca smerit pînă la pămînt. își aminti de copilărie, cum se ruga totdeauna în biserică pînă cînd simtea pe frunte parcă o atingere răcoroasă a cuiva. Pe atunci se gîndea că îngerul păzitor îl lua sub ocrotirea lui și-i puneă pecetea celor alesi, își întoarse privirea spre Liza... „M-ai adus aici, își zise Lavretki, atunci atinge-te de mine, atinge-te de sufletul meu.” Ea se ruga tot atît de linistit; lui i se păru că fata ei exprimă bucurie și

iarăși se simți cuprins de înduioșare: implora pace pentru un alt suflet, iar pentru sufletul lui, iertare...

Se întâlneau în pridvorul bisericii; ea îl salută cu un aer vesel și blând. Soarele lumina puternic iarba fragedă din ograda bisericii, ca și basmalele și rochiile peștrite ale femeilor. Clopotele bisericilor învecinate vuiau în înălțimi; vrâbiile ciripeau pe gardurile de nuiele. Lavretki stătea cu capul descoperit și zâmbea. O adiere ușoară stârnea părul lui și capetele panglicilor de la pălăria Lizei. Le petrecu pe Liza și pe Lenocika, care o însoțea, până la cupeu, împărți cersetorilor toți banii din buzunar și porni încet spre casă.

116

t

Capitolul XXXII

Veniră zile grele pentru Feodor Ivanîci. Era întruna scuturat de friguri, în fiecare dimineață se ducea la poștă, desfăcea tulburat scrisorile, ziarele; dar nicăieri nu găsea nimic ce-ar fi putut confirma sau dezminți stirea fatală. Uneori era dezgustat de sine însuși: „S-ar părea, se gândea el, că aștept ca o pasăre de pradă vestea că soția mea a murit cu adevărat!” Pe Kalitini îi vizita în fiecare zi; dar nici acolo nu-i mergea mai bine: stăpîna casei se bosumfla vădit văzîndu-l, îl primea din condescendență; Pansin îl trata cu o politete exagerată; Lemm luase o figură de mizantrop și de-abia dacă-l mai saluta; dar mai ales însăși Liza parcă se ferea de el. Cînd i se întîmpla să rămîină singură cu Lavretki, în locul încrederii de odinioară, se vedea descumpănirea și ea nu stia ce să-i spună. și el se simtea stînjinit. În cîteva zile, Liza nu mai era de recunoscut: în mișcările sale, în glas, ba chiar și în rîsul ei apăruse o tainică neliniste, o nervozitate, altădată necunoscută. Măria Dmitrievna, ca o adevărată egoistă, nu bănuia nimic; însă Marfa Timofeevna începu să-si observe odorul. Lavretki își imputa de multe ori că-i arătase Lizei ziarul primit. Nu putea să nu recunoască că starea lui sufletească avea ceva care poate indigna orice simțire curată. Lavretki mai presupunea că schimbarea petrecută în Liza se datora luptei dintre nedumeririle sale sufletești: ce răspuns să-i dea lui Pansin? Într-o zi, ea îi înapoie o carte, un roman de Walter Scott, pe care ea i-l ceruse.

— Ai citit cartea? o întrebă Lavretki.

- Nu; acum nu-mi arde de cărți, îi răspunse Liza și dădu să plece.

— Stai un minut; de mult n-am mai rămas singuri. Parcă te-ai teme de mine.

-Da.

•,;,-;

&

t

117

— și de ce, mă rog?

— Nu știu.

Lavretki tăcu un răstimp.

— Spune-mi, o cercetă el, încă nu te-ai hotărît?

— Ce voiti să spunei? exclamă Liza, fără să-si ridice ochii.

— stii prea bine... Deodată Liza izbucni.

— Să nu mă mai întrebați, rosti energic, nu știu nimic; nu mă mai cunosc nici pe mine însămi...

și îndată se îndepărtă.

În ziua următoare, Lavretki sosi la Kalitini după-amiază și-i găsi cu pregătirile făcute pentru vecernie, într-un colt al sufrageriei, pe o masă dreptunghiulară, acoperită cu o fată curată, se aflau rezemate de perete cîteva icoane mici, ferecate în aur și cu mici diamante

fără strălucire pe nimburile sfintilor. Un servitor bătrîn, în livrea cenusie și cu ghete, trecu fără grabă prin toată camera, fără să bocănească deloc. Așeză dinaintea icoanelor două luminări de ceară în niste sfesnice subtiri; își făcu cruce, se închină și iese în liniste. Salonul neluminat era pustiu. Lavretki se plimbă prin sufragerie și întreabă dacă n-o fi poate vreo onomastică. I se răspunse în șoaptă că nu era nici o onomastică și că vecernia fusese comandată după dorinta Lizavetei Mihailovna și a Marfei Timofeevna; că ele voiseră să aducă și o icoană făcătoare de minuni, dar aceasta fusese dusă la un bolnav, cale de vreo treizeci de verste, în curînd, însoțit de dascăli, sosi preotul, un om trecut de tinerețe, cu o chelie mare și care tusi puternic în antru. De îndată cucoanele iese în sir din salonaș și se apropiară de preot ca să le binecuvînteze. Lavretki le salută în tăcere; ele îi răspunseră tot în tăcere. Preotul mai stătu puțin, tusi încă o dată și întreabă încet, cu vocea-i de bas:

- Sînteti de părere să începem?

- începeti, părinte, îi răspunse Măria Dmitrievna.

118

I.S. TURGHENIEV

Acesta își puse atunci odăjdiile; dascălul îmbrăcat în stihar ceru cu smerenie niste cărbuni aprinsi, îndată se răspîndi mirosul de tămîie. Din antru se iviră cameristele și feciorii, care se opriră grămadă lîngă ușă. Deodată Roska, care niciodată nu cobora de sus, apărură în sufragerie, și totuși se năpustiră s-o alunge. Ea se sperie, prinse să se învîrtă și se așeză jos; un fecior o luă în brate și o scoase afară. Vecernia începu. Lavretki se retrase într-un colț; era cuprins de simțăminte stranie, aproape triste; nici el însuși nu-și dădea seama prea bine de starea lui sufletească. Măria Dmitrievna se afla în fruntea tuturor, în fata fotoliilor; își făcea cruce alene, boiereste — ba își rotea privirile, ba si le îndrepta deodată în sus: era plictisită. Marfa Timofeevna părea îngrijorată; Nastasia Karpovna bătea mătânii și se ridica iscînd un fel de zgomot ușor și discret; Liza, de cum se așeză, nu se clinti din loc, nu făcu nici cea mai mică mișcare; după înfățișarea reculeasă a chipului său se putea presupune că se ruga cu căldură și osîrdie. Sărutînd crucea, după sfîrșitul vecerniei, ea sărută și mîna roșie și mare a preotului, pe care Măria Dmitrievna îl pofti să ia o ceașcă de ceai. Preotul își scoase patrafirul, luă o înfățișare oarecum mai lumească și trecu în salon împreună cu doamnele. Discuțiile începură fără prea multă însufletire. Preotul bău patru cesti de ceai, stergîndu-și neobosit chelia cu batista; povesti, între altele, că negustorul Avosnikov dăruise șapte sute de ruble pentru aurirea „cupolei” bisericii și dădu un leac sigur împotriva pîstruilor. Lavretki se așeză lîngă Liza; ea însă rămase smerită, aproape aspră, și nu-l învrednici nici măcar cu o privire. Făcea impresia că intenționat nu-l observă; era cuprinsă de un fel de exaltare rece, solemnă... Lui Lavretki, nu se stie de ce, îi tot venea să zîmbească și să spună ceva vesel; dar în inimă simtea o tulburare și la urmă plecă nedumerit... își dădea

t 119

seama că în sufletul Lizei se petrecea ceva, nu putea însă înțelege ce anume.

Altă dată, stînd în salon și ascultînd trîncăneala insinuantă, dar greoaie, a lui Ghedeonovski, Lavretki se întoarse pe neașteptate, fără să stie de ce, și surprinse în ochii Lizei o privire adîncă, atentă, întrebătoare... Această privire enigmatică era atîntită asupra lui. Mai tîrziu, o noapte întreagă se gîndi la ea. El o iubea, dar nu ca un băietas; nu i-ar fi stat bine să ofteze și să sufere de dor, nici Liza nu inspira sentimente de acest fel; la orice vîrstă însă dragostea își are suferințele sale — și el le încerca din plin.

Capitolul XXXIII

Intr-un rînd, ca de obicei, Lavretki se afla la Kalitini. După o zi călduroasă si obositoare, se lăsă o seară atît de minunată, că Măria Dmitrievna, trecînd peste aversiunea sa fată de curent, porunci să se deschidă toate ferestrele si usile spre grădină si declară că nu va juca pichet, că pe o asemenea vreme e păcat să bati cărțile, cînd poti să te bucuri de farmecul naturii. Dintre oaspeti se afla numai Pansin. Bine dispus de splendoarea serii si nevoind să cînte în fata lui Lavretki, simtindu-se totusi coplesit de sentimentele artistice, el se lansă în poezie: recită frumos; desi prea constiincios si cu subtilități inutile, cîteva din poeziile lui Lermontov (pe atunci Puskin încă nu izbutise să ajungă iarăsi la modă) — si deodată, de parcă i s-ar fi făcut rusine de efuziunile sale, se apucă să mustre si să dojenească noua generatie, în spiritul cunoscutei poezii Meditatie. De altfel nu pierdu prilejul să demonstreze cum ar întoarce el toate rînduielile după voia lui, dacă ar avea puterea în mîină.

120

t

— Rusia, spuse Pansin, a rămas în urma Europei; ea trebuie împinsă ca s-o ajungă. Se afirmă că sîntem tineri, e o absurditate; si apoi sîntem lipsiti de ingeniozitate; însusi Homiakov recunoaste că n-am inventat nici măcar capcana de prins soareci. Prin urmare, sîntem nevoiti să împrumutăm de la altii. Sîntem bolnavi, spune Lermontov, si sînt de acord cu el; noi însă sîntem bolnavi pentru că sîntem numai pe jumătate europeni; leacul nostru să-l căutăm în ceea ce ne-a adus vătămarea. (Le cadastre, își zise Lavretki.) La noi, urmă Pansin, capetele cele mai luminate — *Ies meilleures têtes* — sînt convinse de mult de aceasta. În fond, toate popoarele sînt la fel. Introduceți doar institutii bune — si cu asta, basta! Desigur, ele pot fi adaptate la obiceiurile locale existente, asta-i o treabă a noastră, o treabă a... slujbasilor (aproape că a spus: a oamenilor de stat); iar în caz de nevoie, fîti pe pace, institutiile însesi vor transforma aceste obiceiuri.

Măria Dmitrievna, înduiosată, îl tot aproba pe Pansin. „Ia te uită, se gîndea ea, ce om destept își expune părerile în casa mea.” Liza tăcea, rezemată de fereastră; tăcea si Lavretki; Marfa Timofeevna, care, într-un colt, juca cărți cu prietena sa, mormăia ceva în legea ei. Pansin se plimba prin cameră si vorbea frumos, dar cu o îndîrjire ascunsă; făcea impresia că nu ponegrește toată generatia, ci numai pe cîtiva oameni, pe care-i cunostea, în grădina Kalitinilor, într-o tufă mare de liliac, își făcuse cuib o privighetoare; primele sale triluri de seară au putut fi auzite în pauzele înflăcărătului logos; cele dintîi stele se aprinseră pe cerul trandafiriu, pe deasupra creștetelor încremenite ale teilor. Lavretki se ridică si începu să-l contrazică pe Pansin; polemica se încinse. Lavretki apăra tineretea si independenta Rusiei; era gata să se sacrifice, el si generatia sa, dar lua apărarea oamenilor noi, apăra convingerile si aspiratiile acestora; Pansin răspunse pe un ton iritat si tăios; declară că oamenii destepti ar trebui să schimbe totul si, în sfîrsit, într-atît se înfumura, că, uitînd de titlul său de

t

121

Kammerjunker si de cariera-i functionărească, îl numi pe Lavretki conservator înapoiat si schită chiar o aluzie — ce-i drept, foarte pe departe — la situatia echivocă a acestuia în societate. Lavretki nu se supără, nu ridică tonul (își aminti că si Mihalevici îl botezase înapoiat, dar voltairian) si, cu calm, îl făcu praf pe Pansin, pe toată linia, îi demonstra că nu sînt posibile salturile si transformările trufase de sus, din cancelarii, transformări ce nu-s justificate nici de cunoasterea pămîntului natal, nici de o credință reală într-un ideal,

chiar dacă acesta ar fi negativ. Dădu ca exemplu propria-i educație, ceru să se recunoască, în primul rând, dreptatea poporului și aceasta să fie recunoscută cu umilintă, cu acea umilintă fără de care nici cutezanta împotriva minciunii nu este posibilă. Nu se dădu în lături, pînă la urmă, nici de reproșul, binemeritat după părerea sa, că-si risipește timpul și puterile fără chibzuintă.

— Toate-s foarte bune! exclamă, în cele din urmă, Pansin, înciudat. Iată, v-ati întors în Rusia, și mai departe ce vreți să faceți?

— Să ar pămîntul, îi răspunse Lavretki, și să mă străduiesc s-o fac cît mai bine.

— Foarte lăudabil, fără discuție, răspunse Pansin, am auzit că ati și făcut mari progrese în privința asta; vedeți însă că nu toți oamenii sînt capabili de asemenea îndeletniciri.

— Une natwe poetique, intră în vorbă Măria Dmitrievna, desigur că nu se poate ocupa cu aratul... et puis, Vladimir Nikolaici, aveți chemarea să faceți totul en grand.

Aceasta fu prea de tot chiar și pentru Pansin: el se fîstîci și schimbă discuția. Căută să aducă vorba despre frumusețea cerului înstelat, despre muzica lui Schubert, dar conversația nu se lega deloc. La urmă el îi propuse Măriei Dmitrievna să joace împreună un pichet. „Cum?! Intr-o seară ca asta?” îi răspunse ea surprinsă; totuși, porunci să se aducă un pachet de cărți.

122

I.S. TURGHENIEV

Pansin desfăcu zgomotos noul pachet; iar Liza și Lavretki, ca și cum s-ar fi înțeles, se sculară amîndoi și se așezară lîngă Marfa Timofeevna. Se simțiră, deodată, atît de bine unul lîngă altul, încît însuși gîndul de a rămîne în doi îi sperie, își dădură totodată seama că stînjeneala pe care o simțiseră în zilele din urmă dispăruse și nu se va mai întoarce niciodată. Bătrînica îl bătu, în taină, pe Lavretki peste obraz, își miji ochii cu siretenie și clătină de cîteva ori din cap, spunînd în șoaptă: „L-ai făcut de două parale pe deșteptul cela, îți mulțumesc.” Linistea cuprinse toată camera. Se auzeau doar luminările de ceară trosnind ușor, din cînd în cîhd, sau uneori o mînă lovind în masă, o exclamație ori numărutul punctelor; iar pe fereastră se revărsau în valuri largi, o dată cu răcoarea înrourată, trilurile puternice, răsunătoare pînă la cutezantă, biruitoare, ale privighetorii.

Capitolul XXXIV

Liza nu scoase nici un cuvînt în timpul polemicii dintre Lavretki și Pansin; o urmări însă cu atenție, fiind cu totul de partea lui Lavretki. Politica o interesa prea puțin. Dar tonul încrezut al acestui funcționar monden (niciodată nu-l auzise vorbind astfel) îi inspirase dezgust. Disprețul lui față de Rusia o jigni. Lizei nici nu-i trecu prin minte că-i patriotă; era însă cu toată inima alături de ruși; o încînta mentalitatea rusă; îi plăcea să stea de vorbă fără nici un fel de moft, ceasuri întregi, cu starostele satului de pe mosia maică-sii, cînd acesta venea la oras și vorbea cu el ca de la egal la egal, fără ifose de boieroaică. De toate acestea Lavretki își dădu seama. Nu s-ar fi apucat să-l contrazică exclusiv pe Pansin; el vorbea doar pentru Liza. Amîndoi nu comunicaseră unul cu altul în cursul discuției, nici privirile nu li se întîlniseră decît rar, dar

t 123

ei înțeleseseră că s-au legat strîns în seara aceea. Pricepu seră că aveau aceleași simpatii și antipatii. Un singur lucru îi deosebea: Liza încă nădăjduia, în taină, să-l aducă pe calea spre Dumnezeu. sedeau lîngă Marfa Timofeevna, urmărind parcă jocul, care într-adevăr îi interesa. Dar în acelasi timp fiecăruia îi creștea inima în piept și nu-i scăpa nimic din vedere. Pentru ei cînta privighetoarea, pentru ei scînteiau stelele și susoteau copacii în

tihnă, legănati de somnolentă și de căldură, ca și de huzurul verii. Lavretki se lăsă cu totul în voia valului ce-l legăna. Se simtea cuprins de o mare bucurie. Cuvântul nu poate exprima ceea ce se petrecea în sufletul curat al fetei: rămînea o taină chiar și pentru ea — să rămîna atunci o taină pentru toți. De altfel, nimeni nu știe, n-a zărit și nu va vedea niciodată cum se împlineste și se maturizează sămînta chemată la viață și la înflorire din sînul pămîntului.

Bătu ora zece. Marfa Timofeevna se retrase la ea, sus, împreună cu Nastasia Karpovna. Lavretki și Liza făcură cîți-va pași prin cameră, se opriră în dreptul usii deschise spre grădină, se uitară la nemărginirea cufundată în întuneric, apoi unul la altul, și își zîmbiră. Parcă s-ar fi apucat de mîini și ar fi stat de vorbă pe-ndelete. Se întoarseră la Măria Dmitrievna și la Pansin, care jucau mai departe pichet, în sfîrșit, iese ultima „rigă”. Stăpîna se sculă, gîfîind și oftînd, de pe fotoliul garnisit cu perne. Pansin își luă pălăria, sărută mîna Măriei Dmitrievna, remarcînd acum că nimic nu-i împiedică pe alți oameni fericiți să doarmă sau să se bucure de feeria nopții, pe cînd el va fi nevoit să stea, pînă dimineata, aplecat deasupra unor hîrtoage neroade. O salută apoi pe Liza cu răceală (nu se așteptase ca, răspunzînd la propunerea sa de căsătorie, ea să-l roage să mai aștepte, și de aceea era bosumflat) și plecă. Lavretki porni în urmă-i. Se despărțiră la poartă. Pansin își trezi vizitiul, îmboldindu-l în ceafă cu vîrful bastonului, se așază în droscă și porni. Lui Lavretki nu-i venea să meargă acasă, ci iese din oras în cîmp. Era o noapte linistită și

124

t

limpede, desi fără lună. Hoinări mult prin iarba înrourată; nimeri pe o cărăruie îngustă și o urmă. Aceasta îl duse pe lîngă un gard lung, la o portită; încercă s-o împingă, fără să știe de ce. Portita scîrțîi ușor și se deschise, ca și cum ar fi așteptat atingerea mîinii sale. Lavretki se trezi într-o grădină, făcu cîtiva pași pe o alee de tei și deodată se opri nedumerit: recunoscu grădina Kalitinilor.

Intră numaidecît într-o pată neagră de umbră, făcută de o tufă deasă de alun, și rămase nemiscat multă vreme, mirîndu-se și ridicînd din umeri.

„întîmplarea asta trebuie să aibă un sens”, își zise Lavretki.

Linistea stăruia de jur împrejur; dinspre casă nu venea nici un zvon. Lavretki porni cu grijă înainte. și iată că, la o cotitură a aleii, toată casa se ivi deodată, cu fatada-i întunecoasă. Numai la două ferestre de sus licărea o lumină: la Liza ardea o lumînare, dincolo de perdeaua albă, iar la Marfa Timo-feeovna, în dormitor, pîlpîia înaintea icoanei luminata rosie a candeliei, reflectîndu-si aureola uniformă pe montura de aur. Jos, usa balconului sta larg căscată, cu canaturile date de perete. Lavretki se așază pe o bancă de lemn, își sprijini bărbia de podul palmei și lăsă să-i lunece privirile la usa balconului și la fereastra Lizei. Un ornic din oras bătu miezul nopții. În casă, ceasul cel mic de perete sună firav de douăsprezece ori. Un paznic ciocăni toaca. Lavretki nu se gîndea la nimic, nu dorea nimic; îi făcea plăcere să se știe aproape de Liza, să sadă pe banca din grădina ei, pe care și ea stătuse de multe ori... Lumina din odaia Lizei pieri.

„Noapte bună, fata mea scumpă”, sopti Lavretki, rămînînd mai departe nemiscat, fără să-și ia privirea de la fereastra care se întunecase.

Deodată se ivi o lumină la o fereastră de la parter, se mută la a doua fereastră, apoi la a treia... Cineva, cu o lumînare în mînă, trecea prin odăi. „Nu cumva o fi Liza”? Peste

t

putintă!”... Lavretki se ridică în vîrful picioarelor... zări chipul cunoscut, în salon intrase

Liza. In rochie albă, cu cositele împletite lăsate pe umeri, ea se apropie linistită de masă, se aplecă deasupra ei, aseză luminarea si căută ceva. După aceea, întoarsă cu fata spre grădină, se apropie de usa deschisă si se opri în prag - albă, diafană, zveltă... Un fior trecu prin pieptul lui Lavretki.

- Liza! zbură abia deslăsat de pe buzele lui.

Ea tresări si scrută întunericul.

— Liza! repetă Lavretki si mai tare si iese din umbra aleii, înspăimântată, Liza își întinse capul înainte si făcu un pas

înapoi: îl recunoscuse pe Lavretki. El îi rosti numele pentru a treia oară si întinse mâinile spre ea. Liza se desprinsese din cadrul usii si păși în grădină.

— Dumneavoastră? exclamă ea. Aici?

— Eu... eu... ascultă-mă, sopti Lavretki si, apucînd-o de mînă, o conduse pînă la bancă. Ea îl urmă fără nici o împotrivire. Fata palidă, ochii nemiscati, toate mișcările sale vădeau o uimire nespūsă. Lavretki o aseză pe bancă, iar el se opri în fata ei.

— Nici nu m-am gîndit să vin aici, începu, m-au călăuzit pasii fără să știu... Eu... eu... eu te iubesc, exclamă cu o spaimă involuntară.

Liza își ridică încet ochii spre el. Părea că de-abia în clipa aceea înțelese unde se afla si ce era cu ea. Vru să se ridice, dar nu putu si-si acoperi fata cu mînile.

— Liza, izbucni Lavretki, Liza, repetă si căzu în genunchi la picioarele fetei.

Umerii ei începură să tresalte ușor, iar degetele mînilor palide strîngeau si mai tare fata.

— Ce-i cu dumneata? o întrebă Lavretki si auzi hohote domoale de plîns. Inima îi înghetă... înțelese ce însemnau lacrimile acestea. Oare într-adevăr mă iubești? sopti si-i atinse genunchii.

126

t

— Ridică-te, se auzi glasul ei, ridică-te, Feodor Ivanîci. Ce-i cu noi? Ce facem?

Lavretki se ridică si se aseză lîngă ea pe bancă. Fata nu mai plîngea, ci îl privea atent, cu ochii săi umezi.

- Mi-e groază; ce facem? repetă Liza.

- Te iubesc, exclamă Lavretki iarăși, sînt gata să-mi dau viata pentru dumneata.

Liza tresări din nou, de parc-ar fi întepat-o ceva, si-si ridică ochii spre cer.

— Toate-s în puterea Domnului, rosti.

- Dar dumneata mă iubești, Liza? Vom fi oare fericiți? Ea își plecă ochii; încetisor,

Lavretki o atrase spre sine, iar

capul fetei îi căzu pe umăr... El își întoarse ușor capul si-i atinse buzele palide.

După o jumătate de ceas, Lavretki ajunse în fata portitei din grădină. O găsi încuiată si se văzu nevoit să sară gardul. Se întoarse în oras si umblă mult pe străzile adormite.

Sentimentul unei bucurii mari si neașteptate îi umplea sufletul; toate îndoielile i se spulberaseră.

„Piei, trecutul, năluca întunecată, se gîdea Lavretki, ea mă iubeste, va fi a mea."

Deodată i se păru că din aer, de deasupra capului său, se cerneau niste sunete minunate, solemne. Se opri: sunetele răsunau din ce în ce mai maiestuos; ele se revărsau într-un suvoi puternic, armonios, parcă vorbea si cînta prin ele întreaga-i fericire. Lavretki își roti privirea: sunetele răzbăteau prin două ferestre de la etajul unei case mici.

— Lemm! exclamă Lavretki si alergă spre casa aceea. Lemm! Lemm! repetă el cu voce tare.

Muzica încetă, iar figura bătrînului în halat de casă, cu pieptul dezgolit și cu părul vîlvoi, se ivi la fereastră.

— Aha! rosti acesta cu demnitate. Dumneavoastră sînteti?

t 127

- Hristofor Fedorîci, ce muzică minunată! Pentru Dumnezeu, lăsați-mă să intru.

Fără să spună vreun cuvînt, cu un gest măret al mîinii, bătrînul aruncă pe fereastră, în stradă, cheia de la ușă. Cu pași vioi, Lavretki urcă scările, intră în cameră și vru să se arunce entuziasmat în bratele lui Lemm; acesta însă, cu un gest poruncitor, îi arătă scaunul, îi spuse în rusește, sacadat: „Luati loc și ascultați”; iar el se așeză la pian, aruncă în jur o privire mîndră și severă și începu să cînte. De mult nu mai auzise Lavretki ceva asemănător: de la primul sunet, o melodie dulce și pătimasă îi învîlui inima; muzica era plină de strălucire și inspirație, de fericire și frumusețe. Ea creștea și se topea; exprima tot ce putea fi mai scump, mai tainic și sfînt pe pămînt. Respira o tristete eternă și se înălța să moară în ceruri. Lavretki se sculă în picioare, înfiorat și palid de extaz. Sunetele pătrundeau în sufletul-i de curînd tulburat de fericirea dragostei; ele erau parcă învăpăiate de dragoste. „Repetati”, șopti Lavretki, de îndată ce se isprăvi cel din urmă acord. Bătrînul îi aruncă o căutătură de vultur, se bătu cu pumnul în piept și rosti răspicat în limba-i maternă: „Eu am compus-o, fiindcă-s un mare muzician”, apoi cîntă din nou minunata-i compoziție, în cameră nu erau lumînări; lumina lunii cădea piezis prin fereastră; văzduhul fremăta plin de vibrații; odaia mică și sărăcăcioasă părea un sanctuar; iar capul bătrînului se înălța semet și inspirat în semiîntunericul argintiu. Lavretki se apropie de dînsul și-l îmbrățișa. La început, Lemm nu-i răspunse la îmbrățișare, ba se feri de el cu cotul; multă vreme stătu așa, fără să se miste, cu aceeași privire severă, aproape brutală și numai de vreo două ori mîrîi: „aha!” în sfîrșit, fata-i transfigurată se liniști, își reveni la normal și, ca răspuns la felicitările fierbînti ale lui Lavretki, omul întîi zîmbi ușor, apoi se porni pe un plîns cu sughaturi înăbusite, ca un copil.

— E uimitor, îi spuse Lemm, că tocmai acum ati venit; dar eu știu, știu totul.

128

I.S. TURGHENIEV

- stiti totul? rosti încurcat Lavretki.

— M-ati auzit bine, îi răspunse Lemm. Oare n-ati înțeles că știu totul?

Lavretki nu putu adormi pînă dimineata. Toată noaptea stătu pe marginea patului. Nici Liza nu dormi: se rugă.

Capitolul XXXV

Cititorul știe cum crescuse și cum fusese educat Lavretki. Să spunem cîteva cuvinte și despre educația Lizei, împlinise zece ani la moartea tatălui său. El însă se ocupase prea puțin de fetiță. Copleșit de treburi, preocupat neconștient să-și sporească averea, artăgos, brutal, nerăbdător, nu se zgîrcea să dea bani pe profesori, preceptori, pentru îmbrăcăminte și alte nevoi ale copiilor. Dar nu putea suferi, după propria-i expresie, „să dădăcească hărmălaia de copii.” și nici n-avea timp de dădăceală: robotea, se ținea de afaceri, dormea puțin, rar de tot juca cărți și iarăși trudea. Avea obiceiul să se asemuiească singur cu un cal înhămat la o mașină de treierat. „Viata mea a trecut în fugă”, rosti el pe patul de moarte, cu un zîmbet amar pe buzele-i uscate. Măria Dmitrievna, în fond, nu se ocupase de Liza mai mult decît sotul său, cu toate că se lăuda fată de Lavretki că singură își crescuse copiii. O purta îmbrăcată ca o păpușă. În prezenta oaspetilor o mîngîia pe cap și-i spunea: fetiță cuminte și sufletel; dar numai atît: pe cucoana cea

lenesă o obosea orice grijă permanentă, în timpul cât trăise tatăl său, Liza fusese dată pe mâinile unei guvernante, domnisoara Moreau din Paris; iar după moartea lui, intrase sub oblăduirea Marfei Timofeevna. Cititorul o cunoaste pe Marfa Timofeevna; iar domnisoara Moreau era o făptură mărunță, zbîrcită, cu apucături și minte de pasăre. În tinerețe dusese o viață foarte dezordonată; iar la bătrînețe îi

t 129

rămaseră numai două pasiuni — lăcomia și cărțile de joc. Cînd era sătulă, nu juca cărți și nici nu pâlăvrăgea, de îndată fata îi lua o expresie de mort: stătea, privea, respira — dar vedeai de departe că nu-i trecea prin cap nici urmă de gînd. Nici nu puteai spune că-i bună: doar bunătatea nu sâlăsluieste în păsări. Poate că din pricina tinereții sale usurate sau a atmosferei Parisului, pe care o respirase în copilărie, se cuibărise în ea un fel de scepticism universal, ieftin, exprimat prin obisnuitele-i cuvinte: „Tout ça c'est des betises”. Vorbea stîlcit, dar într-un jargon pur parizian, nu clevea și nu făcea mofturi. Ce se putea cere mai mult de la o guvernantă? Asupra Lizei n-a avut aproape nici o influență; cu atît mai mult a influențat-o, în schimb, dădaca ei, Agafia Vlasievna. Neobisnuită a fost soarta acestei femei. Se trăgea dintr-o familie de țărani; la sașsprezece ani fusese cununată cu un satean; se deosebea însă foarte mult de suratele sale, tărâncile. Tatăl său, vreme de douăzeci de ani, fusese staroste, făcuse multi bani și o răsfatase. Era de o rară frumusețe, cea mai cochetă din toată împrejurimea, cuminte, guralivă, îndrăzneată... Boierul ei, Dmitri Pestov, tatăl Măriei Dmitrievna, un om modest și linistit, o văzuse o dată la treierat, intrase în vorbă cu ea și o îndrăgise cu patimă, în curînd a rămas văduvă; deși era căsătorit, Pestov a luat-o la el în casă și a îmbrăcat-o ca la curte. Agafia s-a obisnuit foarte repede cu noua sa stare, parcă niciodată n-ar fi trăit altfel. I s-a albit fata, s-a îngrășat, purta mîneci de muselină din care ieseau mîinile sale albe ca jimbla... cum au negustoresele. Samovarul nu-i lipsea nicicînd de pe masă. În afară de mătase și de catifea, altceva nu voia să poarte, dormea pe saltele de puf. Această viață fericită a durat cam cinci ani. Însă Dmitri Pestov muri. Văduva lui, o cucoană cu inimă bună, din respect față de memoria defunctului, n-a vrut deocamdată să se poarte nedemn cu rivala sa, cu atît mai mult cu cît Agafia nu se obrăznicise niciodată în fata ei. Cu toate acestea, stăpîna

130

I.S. TURGHENIEV

a măritat-o mai pe urmă cu un vâcar și a alungat-o din fata ochilor. Au trecut cam trei ani. Nu știu cum, odată, într-o caldă zi de vară, cucoana a trecut pe la ocolul de vite. Agafia a ospătat-o cu o frisca rece, minunată; s-a purtat așa de modest și s-a înfățișat atît de curătică, de veselă și multumită de toate, încît cucoana i-a spus că o iartă și i-a dat voie să vină la curte. Iar după vreo sase luni într-atît s-a legat de ea, încît a făcut-o menajeră și i-a dat în seamă întreaga gospodărie. Agafia a ajuns iarăși la putere; s-a îngrășat din nou și s-a făcut mai albă la față. Cucoana îi arăta toată încrederea. Așa au trecut încă vreo cinci ani. Pentru a doua oară însă nenorocirea s-a abătut pe capul Agafiei. Sotul său, pe care ea îl făcuse lacheu, a căzut în patima betiei, a început să lipsească de acasă și a sfîrșit prin a fura sase lingurite boieresti, pe care le-a ascuns — pînă una-alta — în lada nevestii. Fapta a fost descoperită. Pe dînsul l-au făcut iarăși vâcar; iar Agafia, a fost degradată din menajeră în lenjereasă și i s-a poruncit să poarte pe cap basma în loc de bonetă. Spre uimirea tuturor, Agafia a îndurat lovitura cu o supusă umilintă. Pe atunci, trecuse de treizeci de ani; toți copiii îi muriseră și nici bărbatul nu i-a mai trăit mult. I-a venit timpul

să se dumirească și s-a dumirit. A ajuns foarte tăcută și evlavioasă, nu lăsa să-i treacă nici o utrenie, nici o liturghie; și-a dăruit toate rochiile bune. A petrecut cincisprezece ani în liniste, smerită, așezată, fără să se certe cu cineva, cedînd tuturor. Dacă vreunul îi vorbea necuviincios, ea se înclina doar și multimea pentru povată. Cucoana de mult o iertase și o scutise de urgisire. I-a dăruit și boneta ei. Dar ea n-a vrut să-si lepede basmaua și umbla tot în rochiile întunecate; iar după moartea cucoanei s-a făcut și mai linistită, și mai supusă. Rusul e sfios și se împrietenește ușor; dar cu greu îi câștigă respectul: acesta nu se capătă repede și nici de oricine. Pe Agafia toată casa o respecta foarte mult; nimeni nu-si amintea de păcatele trecutului,

t 131

parc-ar fi fost înmormîntate în pămînt, o dată cu boierul cel bătrîn.

Ajungînd sotul Măriei Dmitrievna, Kalitin voise să-i încredințeze Agafiei gospodăria casei; dar ea n-a primit, „ca să nu cadă în ispită”. Acesta a ridicat glasul la dînsa; ea s-a înclinat supusă și a ieșit din casă. Kalitin era un om destept și cunostea oamenii. Pe Agafia a înțeles-o și n-a uitat-o. După ce s-a mutat la oras, cu consimțămîntul ei, boierul a făcut-o dădaca Lizei, care de-abia împlinise patru ani.

La început, Liza s-a speriat de chipul serios și sever al noii sale dădace; dar în curînd s-a obișnuit cu dînsa și a îndrăgit-o foarte mult. Însăși Liza era un copil serios; trăsăturile sale aminteau profilul aspru și regulat al lui Kalitin. Numai ochii nu-i mostenise de la tatăl său; ei luminau linistit, plini de luare-aminte și de bunătate — ceea ce la copii se întîmplă rar. Nu-i plăcea să se joace cu păpusile, nu rîdea zgomotos și nici îndelung, se purta cuviincios. Rareori cădea pe gânduri, dar aproape totdeauna cu temei, îndeobște, după o scurtă tăcere, ea sfîrșea prin a se adresa cuiva mai în vîrstă cu o întrebare, din care se vedea că o impresie nouă îi preocupa mintea. Foarte curînd a încetat să mai stîlcească vreun cuvînt și la nici patru ani vorbea absolut corect. De tatăl său îi era frică. Fată de maică-sa avea un sentiment nedeslusit. Nu se temea, dar nici nu se alina în fața ei. De altfel, nici pe lîngă Agafia nu se răsfața, desi numai pe dînsa o iubea. Agafia nu se despărțea de Liza. Părea ciudat să le vezi împreună. Uneori Agafia, în negru din creștet pînă la picioare, cu basma pe cap, cu fata trasă, străvezie ca ceara, totuși încă frumoasă și expresivă, stătea dreaptă și împletea la ciorap. La picioarele sale, pe un scăunel, sedea Liza și de asemenea lucra ceva sau, ndicînd cu gravitate ochisorii săi limpezi, asculta ce-i povestea Agafia, care nu-i spunea basme, ci cu glas cadentat și egal îi istorisea din viața preacuratei Fecioare, din traiul

132

t

sihastrilor, preacuviosilor și al sfințelor mucenite. Îi spunea Lizei cum trăiseră sfinții în pustiu, cum si-au ispășit greselile, cum au îndurat foamea și lipsurile și nu s-au temut de împărați; au împărtășit credința lui Hristos. Păsările cerului le aduceau hrană și fiarele sălbatice le dădeau ascultare. Iar în locul unde picura sîngele lor, creșteau flori.

„Micsunele galbene?” a întreat-o o dată Liza, care iubea florile foarte mult... Agafia îi vorbea Lizei grav și smerit, parcă si-ar fi dat seama că nu era vrednică să rostească asemenea cuvinte înalte și sfințe. Liza o asculta - și chipul lui Dumnezeu atotștiutor și omniprezent pătrundea în sufletu-i cu un fel de putere dulce și o umplea de o teamă curată și pioasă; iar Hristos îi apărea ca un cunoscut, un prieten, aproape ca o rudă. Agafia a învățat-o, de asemenea, să se roage. Uneori, o trezea în revărsatul zorilor, o îmbrăca în grabă și o ducea tainic la utrenie. Liza o urma în vîrful picioarelor, de-abia

respirînd; frigul si semiîntunericul diminetii, răcoarea si pustietatea bisericii, însusi misterul acestor plecări neasteptate, întoarcerea pe ascuns acasă, în pătuc, tot amestecul acesta de lucruri oprite, ciudate, sfinte a zguduit sufletul fetei si a pătruns în adîncul fiintei sale. Niciodată Agafia n-a vorbit de rău pe cineva si nici pe Liza n-a dojenit-o pentru vreo pozna. Dacă era nemulțumită de ceva, avea obiceiul să tacă; si Liza îi înțelegea tăcerea; cu agerimea de minte a copilului, ea înțelegea tot atît de bine cînd nemulțumirile Agafiei veneau de la altii — fie din partea Măriei Dmitrievna, fie chiar de la Kalitin. Trei ani si ceva a îngrijit-o Agafia pe Liza; apoi a fost înlocuită cu domnisoara Moreau. Însă frantuzoaica usuratică, cu apucăturile sale seci si cu exclamatiile „Tout ta c'est betises" - n-a putut goni din sufletul Lizei iubirea pentru dădacă: semintele aruncate au prins rădăcini foarte adînci. De altfel, desi Agafia nu o mai avea în grijă pe Liza, ea a

t 133

rămas în casă si o vedea deseori; iar Liza, ca si altădată, avea toată încrederea într-însa. Totusi, Agafia nu s-a putut împăca cu Marfa Timofeevna, cînd aceasta s-a mutat în casa Kalitiniilor. Gravitatea severă a fostei „tiitoare" nu era pe placul bătrînei pline de neastîmpăr si samavolnicie. Agafia a cerut încuviintarea să meargă în pelerinaj si nu s-a mai întors. Au umblat zvonuri nedeslusite că s-ar fi aciuat într-un schit. Dar urma lăsată de dădacă în sufletul Lizei nu s-a sters. Ca si altădată, Liza se ducea la liturghie ca la o sărbătoare; se ruga cu plăcere, cu un fel de avînt stăpînit si sfios — lucru care de multe ori a mirat-o, în ascuns, pe Măria Dmitrievna. Însăsi Marfa Timofeevna, desi n-o stingherea pe Liza cu nimic, căuta totusi să-i domolească elanul acesta si nu-i îngăduia să bată mătănii de prisos: cîcă n-ar intra în obiceiul nobililor. Liza a învățat bine, adică a fost silitoare. Dumnezeu n-a dăruit-o cu însusiri prea strălucite, cu o minte aleasă; nu prindea usor, fără muncă. Cînta bine la pian; dar numai Lemm stia cu ce pret. Citea putin; nu întrebuinta „cuvinte proprii", dar avea idei proprii si mergea pe drumul ei. Semăna doar cu taică-său: nici el nu întreba pe altii ce să facă. Asa a crescut Liza — linistit, domol; asa a ajuns la vîrsta de nouăsprezece ani. Era foarte drăgălasă - ceea ce, de altfel, nu stia. Fiecare miscare a ei trăda o gingășie firească, oarecum stîngace: glasu-i suna ca argintul tineretii sale fără pată. Cea mai neînsemnată senzație de plăcere îi aducea pe buze un zîmbet fermecător; iar ochii săi luminosi căpătau o strălucire adîncă si un fel de tainică duiosie. Pătrunsă pe de-a-ntregul de simțul datoriei, de teama de a nu jigni pe cineva, avînd o inimă blîndă si supusă, ea-i iubea pe toti; dar pe nimeni în mod deosebit. Numai pe Dumnezeu îl iubea cu exaltare, smerit si delicat. Lavretki a fost primul bărbat care i-a tulburat linistita viață sufletească.

Asa era Liza.

134

t

Capitolul XXXVI

A doua zi, pe la douăsprezece, Lavretki se îndreptă spre Kalitini. În drum se întîlni cu Pansin, care trecu călare pe lîngă el, cu pălăria trasă pe sprîncene. La Kalitini, Lavretki nu fu primit - pentru întîia oară de cînd îi cunostea. „Măria Dmitrievna se odihnestă, îi spuse lacheul, o doare capul." Marfa Timofeevna si Lizaveta Mihailovna nu erau acasă. Lavretki se plimbă în jurul grădinii, nutrind o nădejde vagă că poate o va întîlni pe Liza, dar nu văzu pe nimeni. Se întoarse după două ceasuri si căpătă acelasi răspuns. Pe deasupra, lacheul îl privi cam chiorîs. Lavretki socoti că nu era cuviincios să vină a treia oară în aceeasi zi si se hotărî să plece la Vasilevskoe, unde si asa avea unele treburi. Pe

drum își făcu fel de fel de planuri, unul mai frumos decât altul, în cătunul mamei sale însă îl apucă tristetea; intră în vorbă cu Anton. Ca înadins, mosului îi treceau prin cap numai gânduri triste, îi povesti lui Lavretki că Glafira Petrovna, înainte de a muri, s-a muscat singură de mină; și după o scurtă tăcere, adăugă oftând: „Fistecărui om, boierule taică, îi e dat să se mănince el însuși”. Era târziu când Lavretki făcu cale întoarsă spre oras. îl urmăreau melodiile de ieri; chipul Lizei se înălta în sufletul său cu toată seninătatea-i sfioasă. Gândul că ea-l iubește îl înduioșă; și se opri linistit și fericit în fata locuintei lui orășenesti.

Primul lucru care-l izbi când intră în antreu fu un miros de paciuli extrem de nesuferit; tot aici se aflau niste lăzi înalte și cuferi mici. Fata valetului, care iese grăbit să-l întâmpine, i se păru ciudată. Fără să-și dea seama de impresiile care-l năpădiră, trecu pragul salonului... În întâmpinare-i se ridică de pe canapea o doamnă în rochie neagră de mătase cu volane și, ducându-și batista fină la fata-i palidă, făcu câțiva pași.

t 135

plecându-și adânc capul parfumat și coafat, îi căzu la picioare... De-abia atunci o recunoscu: doamna era soția lui. Lui Lavretki i se tăie răsuflarea. Se sprijini de perete.

— Theodore, să nu mă alungi! rosti ea în frantuzeste; iar glasul acela i se înfipse în inimă ca un jungher.

O privea zăpăcit și totuși, în acelasi timp, observă fără voie că încăruntise și se îngrășase.

— Theodore! urmă aceasta, ridicându-și ochii din când în când și frîngîndu-și discret degetele-i minunat de frumoase, cu unghiile roz. Theodore, sînt vinovată față de dumneata, foarte vinovată, ba mai mult, sînt o criminală. Dar, ascultă-mă, mă chinuie căinta; am ajuns o povară pentru mine însămi, nu pot să mai îndur situația mea; de câte ori nu m-am gândit să mă adresez dumitale, dar mi-a fost teamă că-ti trezesc mînia. Am hotărît să rup orice legături cu trecutul... puls, j 'ai ete și malade, am fost așa de bolnavă, adăugă ea, trecîndu-și mîna pe frunte și pe obraz, am folosit vestea răspîndită în legătură cu moartea mea și am părăsit totul. M-am grăbit, zi și noapte fără oprire, să vin încoace. Multă vreme am sovăit să mă înfățișez înaintea dumitale, judecătorul meu - paraître devant vous, mon juge. În sfîrșit, amintindu-mi de bunătatea dumitale dintotdeauna, m-am hotărît să vin aici. Adresa am aflat-o la Moscova. Crede-mă, continuă ea, ridicîndu-se cu încetul și așezîndu-se pe marginea unui fotoliu, de multe ori m-am gândit la moarte și as fi găsit în mine destulă bărbăție să mă lipsesc de viață — ah, acum viața mi-e o povară nesuferită! -m-a oprit însă gândul la fiica mea, la Adocika mea; ea-i aici, sărmana copilă! doarme în camera de alături. A obosit - vei vedea-o: ea cel puțin nu-i vinovată cu nimic, iar eu sînt atît de nefericită, atît de nefericită! exclamă doamna Lavretkaia și izbucni în hohote de plîns.

În sfîrșit, Lavretki își veni în fire; se îndepărtă de perete și dădu să plece.

136

t

— Pleci? rosti deznădăjduită soția lui. O, e cumplit! Fără să-mi spui nici un cuvînt, nici măcar o mustrare... Disprețul dumitale mă omoară, e înspăimîntător!

Lavretki se opri.

— Ce-ai dori să auzi de la mine? rosti cu vocea sugrumată.

— Nimic, nimic, adăugă ea cu vioiciune, știu că n-am dreptul să cer nimic; nu-s nebună, crede-mă; nu am nici o nădejde, nu îndrăznesc să sper a câpăta iertare, îndrăznesc doar să te rog: poruncește-mi ce să fac, unde să trăiesc? Ca o roabă am să îndeplinesc porunca,

oricare ar fi.

— N-am ce să-ti poruncesc, îi răspunse Lavretki, cu acelasi glas, stii bine că între noi totul s-a sfîrşit..., iar acum mai mult decît oricînd. Poti trăi unde-ti place; si dacă pensia nu-ti ajunge...

- Ah, nu rosti asemenea cuvinte înspăimîntătoare, îl întrerupse Varvara Pavlovna, crută-mă, cel putin..., cel putin de dragul acestui înger... si spunînd aceste cuvinte, Varvara Pavlovna fugi grăbită în cealaltă cameră si se întoarse numaidecît cu o fetită în brate, îmbrăcată foarte elegant. Buclele blonde, mari, îi cădeau peste obrăjorul rumen si frumusel, peste ochii negri, mari si somnorosi; în acelasi timp, ea zîmbea, mijeia ochii la foc si îsi sprijinea mînuta durdulie de gîtul maniei sale.

- Ada, vois, c'est ton pere, spuse Varvara Pavlovna, înde-părtîndu-i buclele de pe ochi si sărutînd-o cu căldură, prie-le avec moi.

— C'est ga, papa, gînguri fetita.

— Oui, mon enfant, n 'est-cepas que tu l'aimes? Dar Lavretki nu se mai putu stăpîni.

- în ce melodramă am văzut o scenă asemănătoare? bîgui el si iese din cameră.

Varvara Pavlovna rămase cîtva timp pe loc, ridică usor din umeri, duse fetita în odaia de alături, o dezbracă si o

t 137

culcă. Apoi scoase o carte, se aseză lîngă lampă, asteptă vreo oră si în sfîrşit se culcă si ea.

— Eh bien, madame? o întrebă servitoarea frantuzoaică, adusă de ea de la Paris, în timp ce-i desfăcea corsetul.

- Eh bien, Justine, îi răspunse aceasta, el a îmbătrînit foarte mult, dar mi se pare că-i tot atît de bun. Dă-mi mînusile de noapte; pentru mîine să-mi pregătesti rochia gri, închisă pînă sus; si să nu uiti cotletele de miel pentru Ada... E drept că aici se găsesc greu; ar trebui să te străduiesti.

— A la guerre comme à la guerre, răspunse Justine si stinse luminarea.

Capitolul XXXVII

Mai bine de două ceasuri rătăci Lavretki pe străzile orasului, îsi aminti de noaptea petrecută în împrejurimile Parisului. Inima i se frîngea de durere; iar în capu-i pustiit, buimac parcă, se învîrtejeau mereu aceleasi gînduri, obscure, absurde, înversunate.

„Trăieste, e aici", soptea cu o uluire mereu reînnoită, îsi dădea seama că a pierdut-o pe Liza si se înăbusea de amărăciune. Prea pe neasteptate îi venise lovitura. Cum se putuse încrede asa de usor în pâlăvrăgeala desuheată a foiletonului, într-un petic de hîrtie? „si dacă nu i-as fi dat crezare, îsi spuse Lavretki, parc-ar fi fost altfel? N-as fi stiut că Liza mă iubeste; si nici ea însăsi n-ar fi stiut-o." Nu-si putea alunga din minte chipul, glasul, privirile sotiei sale... si se blestema pe sine; blestema totul pe lume.

Istovit, Lavretki ajunse spre dimineată la Lemm. Bătu îndelung în usă. în sfîrşit, se ivi la fereastră, acoperit de o scufie, capul bătrînului, cu fata-i acră, zbîrcită. Nu semăna nici pe departe cu chipul sever si inspirat care, de la înăltimea

138

t

măretiei sale artistice, se uitase maiestuos spre Lavretki, cu douăzeci si patru de ceasuri înainte.

— Ce doriti? îl întrebă Lemm. Nu pot să cînt în fiecare noapte; am luat un decoct.

Dar se vede că fata lui Lavretki arăta prea stranie: bătrînul îsi puse mîna streasină la ochi,

îl privi atent pe vizitatorul său nocturn și-l lăsă să intre.

Lavretki păși în cameră și se prăbusi pe un scaun; bătrînul se opri în fața lui și își petrecu una peste alta poalele halatului său pestrit și învechit, zgribulind u-se și molfăind din buze.

- A sosit sotia mea, spuse Lavretki, își săltă capul și deodată, fără voie, pufni într-un rîs amar.

Fata lui Lemm exprimă uimire; cu toate acestea nu zîmbi, ci se înfășură și mai strîns în halat.

— Nici nu stiti, urmă Lavretki, eu mi-am închipuit... am citit în ziar că ea numai e pe lumea asta.

— O-o, și de curînd ati citit asta? îl întrebă Lemm.

— De curînd.

— O-o, repetă bătrînul, înălțîndu-și sprîncenele. și a venit?

— A venit. Acum e la mine, iar eu... eu sînt un om nefericit. și Lavretki izbucni iarăși în rîs.

— Sînteti un om nefericit, repetă rar Lemm.

— Hristofor Fedorîci, începu iarăși Lavretki, primiti să duceti un bilet?

— Hm! Pot să stiu cui?

— Lizav...

— A, da, da, înteleg. și cînd va trebui să-l duc?

— Mîine, cît se poate de devreme.

— Hm! Pot s-o trimit pe Katrin, bucătăreasa mea. Nu, am să merg singur.

- și-o să-mi aduceti răspunsul?

— Am să aduc răspunsul. Lemm oftă.

- Da, bietul meu prieten; exact, sînteti un tînăr nefericit.

t 139

Lavretki îi scrisese Lizei cîteva cuvinte: îi aducea la cunostință venirea nevastei sale și o ruga să-i fixeze o întîlnire; apoi se aruncă pe o canapea îngustă, cu fata la perete; iar bătrînul se culcă în pat și se foi îndelung, tusind și luînd cîte o înghitură din decoct. Cînd se luminează de ziuă, amîndoi se sculară. Se uitară curios unul la altul, în clipa aceea lui Lavretki îi venea să-si pună capăt zilelor. Bucătăreasa Katrin le aduse o cafea degustătoare. Bătură ceasurile opt. Lemm își puse pălăria pe cap și plecă, spunînd că la Kalitini dă lectii îndeobste la ora zece, dar că va găsi un pretext potrivit pentru a merge mai devreme. Lavretki se aruncă din nou pe canapelută, iar în fundul sufletului i se dezlăntui din nou un rîs jalnic. Se gîn-dea că prezenta sotiei sale îl alungase din casă. își închipuia în ce situație se află Liza, închidea ochii și-si punea mîinile sub cap. În sfîrșit, Lemm se întoarse și îi aduse un petec de hîrtie, pe care Liza scrisese cu creionul următoarele cuvinte: „Astăzi nu ne putem vedea; poate mîine seară. Cu bine.” Lavretki îi multumi sec și absent lui Lemm și plecă acasă.

O găsi pe sotia sa la micul dejun. Ada, toată numai bucle, într-o rochiță albă cu funde albastre, mîncă un cotlet de miel. Varvara Pavlovna se sculă în picioare de îndată ce Lavretki intră în cameră și, cu o înfățișare smerită, se apropie de el. Lavretki o rugă să-l urmeze în birou, închise în urmă-i usa și începu să se plimbe de colo pînă colo. Ea se așază, își puse modest o mîină peste cealaltă și prinse să-l urmărească cu ochii săi minunati, desi un pic trasi cu creionul.

Mult timp Lavretki nu putu vorbi; își dădea seama că nu-i stăpîn pe sine; vedea foarte

bine că Varvara Pavlovna n-avea nici o teamă de el, dar se prefăcea că-i gata să lesine pe loc.

— Ascultă-mă, doamnă, începu el în sfîrșit, respirînd greu și încleștîndu-și dinții din cînd în cînd, n-avem de ce să ne prefacem unul fată de altul; nu cred în pocăinta dumitale, 140

t

chiar dac-ar fi sinceră, mi-e peste putintă să mă împac, să trăiesc cu dumneata.

Varvara Pavlovna își strînse buzele și își miji ochii, „Asta-i dezgust, se gîndi ea, totul s-a terminat! Pentru el nu mai sînt nici cel puțin femeie.”

- Mi-e peste putintă, repetă Lavretki și își încheie totîntregii la haină pînă sus. Nu știu ce te-a făcut să vii aici: pesemne ti s-au isprăvit banii.

— Vai! mă insulti, sopti Varvara Pavlovna.

— Oricum ar fi, totuși, cu regret, esti sotia mea. Nu pot să te alung... și iată ce-ti propun. Poti pleca chiar astăzi, dacă doresti, la Lavriki, să locuiești acolo; știi că acolo-i o casă bună; vei primi toate cele de trebuință, pe lîngă pensie... Esti de acord?

Varvara Pavlovna duse batista-i brodată la obraz.

— ti-am mai spus, izbucni ea, cu un tremur nervos pe buze, că voi consimți la orice vei binevoi să faci cu mine; de data asta nu-mi rămîne decît să te întreb dacă-mi permiti cel puțin să-ti multumesc pentru mîrînimie?

— Te rog, fără multumiri, așa-i mai bine, se grăbi să răspundă Lavretki. Cu alte cuvinte, adăugă el, apropiindu-se de usă, pot nădăjdui că...

- Chiar de mîine voi fi la Lavriki, rosti Varvara Pavlovna, ridicîndu-se respectuos. Dar, Feodor Ivanîci (nu-i mai spuse Theodore)...

- Ce doresti?

- știu că încă n-am meritat cu nimic iertarea; as putea cel puțin spera, cu timpul...

— Eh, Varvara Pavlovna, o întrerupse Lavretki, esti o femeie desteaptă și nici eu nu-s un prost; știu că nici n-ai nevoie de iertarea mea. Iar eu de mult te-am iertat; între noi însă a existat întotdeauna o prăpastie.

— Voi ști să mă resemnez, răspunse Varvara Pavlovna și-si înclină capul. Nu mi-am uitat vina; nu m-ar fi mirat dacă as fi

t

t 141

aflat că vestea morții mele te-a bucurat, încheie sfîșos, abia indicînd cu mîna ziarul pe care Lavretki îl uitase pe masă.

Feodor Ivanîci tresări; foiletonul era încercuit cu creionul. Varvara Pavlovna îl privi cu o și mai mare umilintă, în clipa aceea era foarte frumoasă. Rochia gri, cusută la Paris, îi cuprindea armonios talia mlădioasă, aproape ca la șaptesprezece ani, gîtul ei subțire și delicat, înconjurat de un guler alb, pieptu-i cu respirația egală, mîinile fără brățări și inele — întreaga făptură, de la părul lucios pînă la vîrful ghetei, abia zărit, era atît de gratioasă...

Lavretki îi aruncă o căutătură mînioasă, mai-mai să izbucnească: „Bravo!"; îi venea s-o lovească cu pumnul în creștetul capului, dar se stăpîni și iese. Peste o oră, el plecă la Vasilievskoe; iar după două ceasuri, Varvara Pavlovna porunci să fie tocmită cea mai frumoasă caretă din oras, își puse o pălărie simplă de pai cu voal negru și o mantilă modestă, o încredință pe Ada Iustinei și plecă la Kalitini: din informațiile strînse de servitoarea ei, aflase că sotul său îi vizita în fiecare zi.

Capitolul XXXVIII

Ziua în care sotia lui Lavretki sosi în orasul O..., zi tristă pentru dînsul, a fost si pentru Liza o zi apăsătoare. De-abia coborî si dădu ziua bună mamei sale, cînd pe sub ferestre se auzi tropot de cal si, cu spaimă în suflet, îl văzu pe Pansin intrînd călare în curte. „Se prezintă asa de devreme pentru explicatii definitive", îsi zise Liza si nu gresi. După ce se învîrți prin salon, el îi propuse să meargă împreună în grădină si îi ceru să-i împărtășească hotărîrea luată cu privire la soarta lui. Liza îsi luă inima în dinti si îi declară că nu-i poate fi sotie. El o ascultă pînă la capăt, stînd piezis, cu pălăria trasă

142

t

pe frunte. Politicos, dar cu glasul schimbat, o întrebă dacă acesta-i ultimul ei cuvînt si dacă el fusese cumva cel care prilejuise asemenea schimbare în gîndurile sale. Apoi îsi apăsă ochii cu mîna, oftă scurt si sacadat si-si smuci mîna de la față.

— N-am vrut să merg pe un drum banal, rosti cu vocea înăbusită, am vrut să-mi găsesc o tovarăsă după imboldul inimii; pesemne nu mi-a fost sortit să fie asa. Adio, vis! O salută pe Liza cu o plecăciune adîncă si intră în casă.

Liza credea că Pansin va pleca de îndată; dar el se duse în iatacul Măriei Dmitrievna si stătu cu ea aproape un ceas. Plecînd, îi spuse Lizei: „Votre mere vous appeUe; adieu â jamais...!" încalecă si porni în goana mare, chiar de la scară. Liza se duse la Măria Dmitrievna si o găsi înlăcrimată. Pansin o pusese la curent cu nefericirea sa.

— De ce m-ai omorît? De ce m-ai omorît? astfel îsi începu vâicărelile amărîta văduvă. Cine-ti mai trebuie? El de ce nu ti-o fi bun ca sot? Kammerjunker! Dezinteresat! S-ar putea căsători, la Petersburg, cu orice domnisoară de onoare de la curte. si eu, eu care am sperat! De cînd oare te-ai schimbat față de dînsul? Ce vînt o fi adus norul ăsta, că n-a venit de la sine! N-o fi cumva prostălăul cela? ti-ai si găsit sfătuitor! si drăgutul de el, continuă Măria Dmitrievna, cît este de respectuos, chiar si la supărare cît este de atent! A făgăduit că nu mă va părăsi. Ah, n-am să pot îndura una ca asta. Ah, îngrozitor mă mai doare capul! Trimite-mi-o pe Palaska. Tu ai să mă omori, dacă n-ai să te răzgîndesti, auzi? si, făcînd-o pe Liza de vreo două ori nerecunoscătoare, Măria Dmitrievna îi porunci să dispară dinaintea ei.

Liza se duse în camera ei. Dar nu apucă să-si tragă bine sufletul, după explicatiile avute cu Pansin si cu maică-sa, cînd o altă furtună se abătu pe capul ei si tocmai de acolo de unde se astepta cel mai puțin, în odaia ei intră Marfa Timofeevna si

t

143

îndată trînti usa în urmă-i. Fata bătrînei era palidă, boneta îi sta într-o parte, ochii îi străluceau, mîinile si buzele îi tremurau. Liza rămase uimită: niciodată n-o văzuse în starea asta pe mătusă-sa, atît de înțeleaptă si de chibzuită.

— Strasnic, domnită, izbucni Marfa Timofeevna într-o soaptă tremurîndă si întretăiată, strasnic! Numai că nu stiu de la cine ai învățat asa ceva, maică..., dă-mi apă; nu pot să vorbesc.

- Linisteste-te, mătusico, ce-i cu dumneata? spuse Liza, întinzîndu-i un pahar cu apă. Mi se pare că nici dumneata nu-l vedeai cu ochi buni pe domnul Pansin.

Marfa Timofeevna dădu paharul deoparte.

— Nu pot să beau: o să-mi prăpădesc si ultimii dinti. Da de unde Pansin? Ce caută aici Pansin? Mai bine spune-mi cine

jte-a învățat să-ti dai întîikiiri noaptea, ai, maică? Liza se făcu palidă.

- Te rog, nu te gîndi să-mi umbli cu fofîrluca, urmă Marfa Timofeevna. surocika a văzut

totul cu ochii ei si mi-a spus. Eu am oprit-o să pâlăvrăgească, dar ea nu minte.

— Nici nu mă gîndesc la asa ceva, mătusico, rosti Liza abia deslusit.

— Aha! Halal, maică! îi dai întîlniri acestui crai bătrîn, care-o face pe smeritul?

-Nu.

....

— Cum asa?

— Eu am coborît în salon, după o carte: el se afla în grădină si m-a chemat.

— si te-ai dus? Minunat. Nu cumva îl iubesti?

— îl iubesc, răspunse Liza cu glas scăzut.

— Doamne, Dumnezeule! îl iubeste! Marfa Timofeevna își smulse boneta de pe cap.

Iubeste un bărbat căsătorit! Ai? îl iubeste!

- El mi-a povestit..., începu Liza.

144

t

— Ce ti-a povestit soimuleanul ăsta, ce-e?

— Mi-a povestit că sotia lui a murit. Marfa Timofeevna își făcu cruce.

— Fie-i tărîna usoară! sopti aceasta. A fost o muieruscă usuratică, să n-o vorbesc de rău. Halal, va să zică-i văduv. si văd că-i mester la toate. I-a murit o nevastă si acum hai, după alta. Ce mai om spăsit! Numai că uite ce-am să-ti spun, nepoato: pe vremea mea, pe cînd eram tînără, fetele o păteau rău pentru asemenea pozne. Pe mine să nu te superi, maică; numai pe prosti îi supără adevărul. Astăzi am dat poruncă să nu mai fie primit la mine. îl iubesc, dar fapta asta n-am să i-o iert niciodată. Ia te uită, văduvoiul! Dă-mi apă! Că i-ai scurtat nasul lui Pansin, pentru asta te laud; numai să nu stai noptile cu tapii ăstia de bărbați; să n-o mai amărăști pe-o bătrînă ca mine. Căci eu stiu să mîngîi, dar stiu si să musc... Auzi, văduvoiul!

Marfa Timofeevna plecă, iar Liza se aseză într-un colt si, simtind o grozavă amărăciune în suflet, începu să plîngă. Nu merita asemenea umilintă. Dragostea nu i se arăta ca o bucurie: plîngea pentru a doua oară, de aseară. De-abia i se născuse în inimă sentimentul acesta nou, neasteptat, si cît de scump îl plătea. Cu cîtă brutalitate îi atingeau aceste mîini străine taina inimii! O cuprinseră rusinea, necazul si durerea, dar n-o încercă nici îndoiala, nici spaima, iar Lavretki îi era încă si mai drag. sovăise înainte de a-si fi dat seama de ceea ce se petrecea cu ea; dar, după întîlnirea aceea, după acea sărutare, nu mai putea sovăi; acum stia că iubeste, că iubeste sincer, cu adevărat, că se legase cu toată puterea si pe toată viața — si nu se temea de amenintări; stia că nici constrîngerea nu va fi în stare să desfacă legătura asta.

t

145

Capitolul XXXIX

Măria Dmitrievna se nelinisti peste măsură cînd fu anuntată că sosise Varvara Pavlovna Lavretkaia; nici nu stia dacă trebuie s-o primească ori nu: se temea să nu-l jignească pe Feodor Ivanîci. Pînă la urmă învinse curiozitatea. „Ei bine, își zise ea, si ea mi-e rudă". si, asezîndu-se în fotoliu, îi spuse lacheului: „Pofteste-o!" Trecură cîteva clipe; usa se deschise. Cu pasi grăbiti, abia călcînd, Varvara Pavlovna se apropie de Măria Dmitrievna si, nelăsînd-o să se ridice din fotoliu, aproape își plecă genunchii în fata ei.

— Vă multumesc, mătusica, rosti ea în ruseste, cu vocea tulburată si scăzută, vă multumesc; nici n-am sperat atîta indulgență din partea domniei voastre. Sînteti bună ca un înger.

Pronunțînd aceste cuvinte, Varvara Pavlovna puse pe neasteptate stăpînire pe o mîină a Măriei Dmitrievna și, strîngînd-o ușor în mîinile-i cu mînusi după ultima modă, de-un liliachiu-palid, o duse slugarnic la buzele sale cîrnoase yși trandafirii. Măria Dmitrievna se pierdu cu totul, vîzînd o femeie așa frumoasă, îmbrăcată elegant, aproape la picioarele île. Nici nu stia ce să facă. Ar fi vrut să-si tragă mîna înapoi în același timp s-o poftască să stea jos, ca să-i spună ceva îlacut. Sfîrși prin a se ridica și a o îmbrătisa pe Varvara Pavlovna, sărutîndu-i fruntea netedă și parfumată. Această sărutare o făcu pe Varvara Pavlovna să-si piardă cu totul ' capul.

- Ziua bună, bonjour, spuse Măria Dmitrievna, desigur că nu mi-am închipuit..., de altfel, eu, desigur, mă bucur că vă vîd. Mă-ntelegeți, draga mea, nu mi-e dat să fiu arbitru între sot și sotie...

- Bărbatul meu are dreptate întru totul, o întrerupse Varvara Pavlovna, numai eu sînt vinovată.

146

t

- E un sentiment foarte lăudabil, încuviîntă Măria Dmitrievna, foarte lăudabil. Ați sosit de mult? L-ați vîzut? Dar luați loc, vă rog.

— Am sosit ieri, răspunse Varvara Pavlovna, așezîndu-se smerită pe scaun, l-am vîzut pe Feodor Ivanîci și am vorbit cu dînsul.

— A! și ce spune?

- Mă temeam că sosirea mea neasteptată îl va înfuria, urmă Varvara Pavlovna, el însă nu m-a lipsit de prezenta sa.

- Adică nu v-a... Da, da, înțeleg, rosti Măria Dmitrievna. Numai aparent e cam grosolan, dar are o inimă blindă.

— Feodor Ivanîci nu m-a iertat; n-a vrut să mă asculte... Dar a fost atît de bun și a hotărît să locuiesc la Lavriki.

— A! O mosie minunată!

- Chiar mîine plec într-acolo în întîmpinarea dorinței sale; dar am socotit de datoria mea în primul rînd să vă vizitez.

— Vă sînt foarte, foarte recunoscătoare, draga mea. Niciodată nu se cuvine să-ți uiti rudele. Dar, stiti, sînt uimită cît de bine vorbiti rusește. C'est etonnant!

Varvara Pavlovna suspină.

— Am stat prea mult în străinătate, Măria Dmitrievna, știu bine; cu inima însă am fost totdeauna rusoaică și nu mi-am uitat patria.

— Da, da; asta-i foarte bine. Totuși, Feodor Ivanîci nici nu s-a așteptat să vă vadă... Da, bizuiți-vă pe experiența mea: La patrie avînt tout. Ah, ce mantilă superbă purtați, voiti să mi-o arătați?

— Vă place? Varvara Pavlovna se grăbi s-o scoată de pe umeri. E foarte simplută, de la madame Baudran.

— Se vede numaidecît. De la madame Baudran... Cît este de drăgută și cît gust! Sînt convinsă că ați adus o sumedenie de lucruri încîntătoare. As fi curioasă cel puțin să le vîd.

- întreaga mea garderobă vă stă la dispoziție, prea nobila mea matusica. Dacă încuviîntați, as putea să-i arăt cîte ceva

t 147

cameristei dumneavoastră. Am adus cu mine o slujnică din Paris - e o croitoreasă

extraordinară.

— Sînteti prea bună, draga mea. Cu toate acestea, mi-e oarecum rusine.

— Rusine..., repetă pe un ton de mustrare Varvara Pavlovna. Dacă voiti să mă fericiți — vă rog să dispuneti de mine ca de un bun al domniei voastre.

Măria Dmitrievna nu mai putea de încîntare.

— Vous eîes charmante! exclamă ea. Dar de ce nu vă scoateti pălăria, mînusile?

- Cum? încuviintati? o întrebă Varvara Pavlovna si-si încrucisa usor bratele, chipurile înduiosată.

- Bineînteles; sper că veti lua masa cu noi. Eu... eu am să vă fac cunostintă cu fiica mea. Măria Dmitrievna se cam încurcă. „Hai! Treacă-meargă!” își zise în sinea ei. Azi nu se simte tocmai bine.

— O, mă tante, cît de bună sînteti! izbucni Varvara Pavlovna si-si duse batista la ochi.

Feciorul anuntă sosirea lui Ghedeonovski. Bătrînul flecar intră făcînd temeneli si zîmbind încîntat. Măria Dmitrievna îl prezentă musafirei sale. La început Ghedeonovski se fistîci; dar Varvara Pavlovna îl trată cu atîta cochetărie si consideratie, încît acestuia i se aprinseră urechile; iar născocirile, bîr-felile si amabilitățile începură să se reverse ca mierea de pe buzele sale. Varvara Pavlovna îl asculta, zîmbea si încet-încet intră si ea în vorbă. Povesti cu modestie despre Paris, despre călătoriile sale, despre Baden. De vreo două ori o făcu pe Măria Dmitrievna să izbucnească în rîs si de fiecare dată după aceea ofta usor; parcă s-ar fi dojenit singură în gînd pentru veselia-i nelalocul ei. Căpătă prin rugăminti încuviintarea s-o aducă pe Ada. Scotîndu-si mînusile, ea arătă, cu mîinile-i netede, spălate cu sâpun a la guimauve, cum si unde se poartă volanele, volănosele încretite, dantelele si funda înfoiată. Făgădui să aducă un flacon cu noul parfum engle-

148

t

zesc Victoria's Essence si se bucură ca un copil cînd Măria Dmitrievna acceptă să-l primească drept cadou. Vărsă cîteva lacrimi amintindu-si ce sentiment a încercat cînd a auzit pentru întîia dată clopotele rusesti: „Cît de adînc mi-a pătruns în inimă dangătul lor”, zise ea.

în clipa aceea intră Liza.

De dimineată, din momentul, cînd, înghetată de spaimă, citi biletul lui Lavretki, Liza se pregăti sufletește pentru întîl-nirea cu sotia lui. Avea presimtirea că o va vedea. Se hotărî să no ocolească, drept pedeapsă pentru sperantele sale, cum le numea ea, criminale.

Schimbarea neasteptată a sortii sale o cutremură pînă-n adîncul sufletului, în vreo două ceasuri, fata îi slăbi; dar nu vărsă nici o lacrimă. „Asa-mi trebuie!” își spuse, înăbusind în suflet, anevoie si cu neliniste, pornirile amare si înversunate care o înspăimîntau. „Ei bine, trebuie să merg!” se gîndi cum află de sosirea doamnei Lavretkaia si coborî... Stătu multă vreme în fata usii salonului, înainte de a se hotărî s-o deschidă. Urmărită de gîndul „fată de dînsa sînt vinovată”, trecu pragul si se sili s-o privească, se sili să zîm-bească. Varvara Pavlovna îi iese în întîmpinare, cum o zări, si o salută, înclinîndu-se usor, totusi respectuos.

- Îngăduiti-mi să mă prezint, i se adresă cu o voce atrăgătoare, mama domniei voastre e atît de indulgentă cu mine, încît sper că si dumneavoastră veti fi... bună. Expresia Varvarei Pavlovna cînd rosti ultimul cuvînt, zîmbetul ei viclean, privirea-i rece si în acelasi timp blîndă, miscarea mîinilor si a umerilor săi, însăsi rochia ei, întreaga-i fiintă

dezlântui în Liza o repulsie atât de puternică, încît nu-i putu răspunde nici un cuvînt și în silă îi întinse mîna. „Acestei domnisoare i-e silă de mine”, se gîndi Varvara Pavlovna, strîngînd cu putere degetele reci ale Lizei și, întorcîndu-se spre Măria Dmitrievna, spuse cu jumătate de gură: „Mais elle est délicieuse!” Liza se aprinse ușor la față: i se păru că lauda asta sună ironic, jignitor. Se hotărî însă să nu se lase influ-

t 149

entată de impresii și se așază lîngă fereastră la gherghef. Nici aici Varvara Pavlovna n-o lăsă în pace: se apropie de ea și începu să-i laude gustul și arta... Inima Lizei zvîcni puternic și dureros: de-abia se putu stăpîni, de-abia izbuti să rămîină locului. I se părea că Varvara Pavlovna stia totul și, triumfînd în taină, își bătea joc de ea. Spre fericirea ei, Ghedeonovski se adresă Varvarei Pavlovna și-i abătu atenția. Liza se plecă deasupra gherghefului și o observa pe furis. „Pe această femeie el a iubit-o”, își zise. Dar numaidecît alungă din minte orice gînd legat de Lavretki: îi era teamă să nu-și piardă stăpînirea de sine, își dădea seama că i se învîrtea puțin capul. Măria Dmitrievna aduse vorba despre muzică.

- Am auzit, draga mea, începu ea, că sînteti o adevărată virtuoză.

— De mult n-am mai cîntat, răspunse Varvara Pavlovna, așezîndu-se de îndată la pian și plimbîndu-și vioi degetele pe claviatură. Doriti?

— Fiti bună.

Varvara Pavlovna execută cu măiestrie un studiu splendid și greu al lui Hertz. Avea foarte multă vigoare și agilitate.

— Silfidă! exclamă Ghedeonovski.

- Extraordinar! încuviință Măria Dmitrievna. Ei bine, Varvara Pavlovna, rosti ea, adresîndu-i-se pentru întîia oară pe nume, recunosc că m-ati uimit; ati putea să dati concerte. Aici avem un muzician, un neamt bătrîn și ciudat, dar foarte învățat; îi predă lectii Lizei; l-ati scoate din minti, pur și simplu.

- și Lizavetei Mihailovna îi place muzica? întrebă Varvara Pavlovna, întorcîndu-și ușor capul spre dînsa.

- Da, ea cîntă destul de bine și-i place muzica; dar pe lîngă dumneavoastră... Aici însă mai avem un tînăr; cu el ar trebui să faceti cunostință. Are suflet de artist și compune foarte drăgut. Numai el vă poate aprecia cum se cuvine.

— Un tînăr, rosti Varvara Pavlovna. Cine-i? Vreun sărac?

150

t

— Ba să avem iertare, e primul cavaler la noi și nu numai la noi — et ă Petersburg. Este Kammerjunker, primit în cea mai bună societate. Probabil că ati auzit de el: Pansin, Vladimir Nikolaici. Aici se află în misiune oficială... viitor ministru, să avem iertare!

- și artist?

- Suflet de artist și atât de amabil, îl veti vedea. De cînd e aici, a fost foarte des în casa mea; l-am invitat azi la cină; nădăjduiesc că va veni, adăugă Măria Dmitrievna, cu un oftat scurt și cu un zîmbet amar, ca un rictus.

Liza înțelese sensul acestui zîmbet; dar nu-i ardea de asta.

— E și tînăr? repetă Varvara Pavlovna, modulîndu-și ușor tonul.

— Douăzeci și opt de ani și are o înfățișare foarte atrăgătoare. Un jeune homme accompli, dacă-mi permiteți.

— Un tînăr model, se poate spune, adăugă Ghedeonovski. Pe neasteptate, Varvara

Pavlovna se avîntă într-un vals

zgomotos de Strauss, care începea cu triluri atît de puternice si de repezi, încît Ghedeonovski tresări; chiar la mijlocul valsului, ea trecu brusc la un motiv trist si încheie cu aria din Lucia: Fra poco... își dăduse seama că muzica veselă nu se potrivea cu situatia ei. Aria din Lucia, cu accente duioase, o emotiona adînc pe Măria Dmitrievna.

- Ce suflet, rosti ea cu jumătate de gură, adresîndu-se lui Ghedeonovski.

— O adevărată silfidă! repetă Ghedeonovski si-si înăltă ochii spre cer.

Sosi ora mesei. Măria Timofeevna coborî din camera ei de-abia cînd se servea supa. Se purtă foarte rece cu Varvara Pavlovna. Răspundea rezervat la amabilitățile acesteia si nici n-o privea. Varvara Pavlovna înțelese numaidecît că n-o putea scoate la capăt cu bătrîna si nu mai încercă să intre în vorbă cu ea. în schimb Măria Dmitrievna se purtă si mai amabil cu musafira ei: lipsa de politete a mătusii sale o

t

151

supără. De altfel, Varvara Pavlovna nu fu singura pe care Marfa Timofeevna n-o învrednici cu o privire: nici la Liza nu se uită, desi ochii îi scăpărau scînteii. sedea ca o stană de piatră, galbenă, palidă, cu buzele strînse — si nici nu mîncă. Liza părea linistită, întocmai cum si era: zbuciumul din sufletul ei se mai potolise; o apatie ciudată, apatia unui condamnat o cuprinse, în timpul mesei Varvara Pavlovna vorbi puțin: ca si cum s-ar fi intimidat din nou, chipul său căpătă o expresie de melancolie sfioasă. Numai Ghedeonovski mai însufleti discutiia cu povestirile sale, desi se tot uita iepureste la Marfa Timofeevna si-si dregea glasul — dresul glasului îl apuca de fiecare dată cînd se pregătea în prezenta ei să spună o minciună; ea însă nu-l stingherea, nu-l întrerupea. După-masă aflară că Varvara Pavlovna era o mare amatoare de preferans; într-atît îi plăcu Măriei Dmitrievna acest lucru, încît se înduioasa si se gîndi în sine: „Ce prost trebuie să fie Feodor Ivanîci! Curn n-a stiut să înțeleagă asemenea femeie!"

Se aseză la cărti cu Varvara Pavlovna si Ghedeonovski, iar Marfa Timofeevna o luă pe Liza la ea, sus, spunînd că-i schimbată cu totul la fată si că, desigur, o doare capul.

— Da, o doare îngrozitor capul, adevări Măria Dmitrievna, adresîndu-se Varvarei Pavlovna si dînd ochii peste cap. si eu sufăr de asemenea migrene...

— Ia te uită! răspunse Varvara Pavlovna.

Liza intră în camera mătusii si, sleită de puteri, se lăsă pe un scaun. Marfa Timofeevna o privi multă vreme în tăcere, se aseză încet în genunchi în fata ei si începu, tot în tăcere, să-i sărute pe rînd mîinile. Liza se aplecă înainte, rosi si izbucni în plîns, dar n-o ridică pe Marfa Timofeevna, nici nu-si trase îndărăt mîinile: își dădea seama că n-avea dreptul să si le tragă înapoi, că nu era drept s-o împiedice pe bătrînică să-si arate căinta, compătimirea si să-si ceară iertare pentru cele petrecute ieri; iar Marfa Timofeevna nu se mai sătura să sărute aceste mîini sărmane, palide, lipsite de puteri — si lacrimi

152

t

multe se rostogoliră din ochii săi ca si din ochii Lizei; motanul torcea într-un fotoliu mare, alături de un ghem de lînă si un ciorap început; lumina prelungă a candelii abia-abia tresaltă si se misca în fata icoanei; în camera de alături, dincolo de ușă, Nastasia Karpovna sta în picioare si tot pe furis își stergea ochii cu o batistă cadrilată, făcând ghemotoc.

Capitolul XL

între timp, jos în salon, se juca preferans; Măria Dmitrievna câștiga și era bine dispusă. Un servitor intră și anunță sosirea lui Pansin.

Măria Dmitrievna scâpă cărțile din mână și se foi în fotoliu; Varvara Pavlovna o privi cu un zîmbet pe jumătate ironic, apoi își îndreptă privirile spre usă. Pansin apărui în frac negru, cu guler înalt englezesc, încheiat pînă sus. „Mi-a fost greu să mă hotărâsc, dar vedeti că am sosit”, iată ce se putea citi pe fata-i lipsită de zîmbet, proaspăt bărbierită. — Cum se poate, Woldemar, exclamă Măria Dmitrievna, altădată intrati fără să fiti anuntat!

Pansin răspunse Măriei Dmitrievna numai cu privirea, o salută politicos, dar nu se apropie ca să-i întindă mîna. Ea îl prezentă Varvarei Pavlovna. Tînărul se trase un pas înapoi, o salută tot atît de politicos, dar cu o nuanță de elegantă și de respect. Pe urmă se așeză lîngă masa de joc. Preferansul se sfîrși în curînd. Pansin se interesă de Lizaveta Mihailovna; află că ea nu se simtea prea bine și își exprimă regretul; apoi intră în vorbă cu Varvara Pavlovna, cîntărind și articulînd diplomatic fiecare cuvînt și ascultînd respectuos răspunsurile ei pînă la capăt. Dar ifosele tonului său diplomatic nu aveau nici un efect asupra Varvarei Pavlovna, n-o impresionau. Dimpotrivă, ea-l privea drept în față, atentă și veselă, vorbea

t

153

degajat, iar nările-i fine vibrau ușor, de parcă și-ar fi stăpînit rîsul. Măria Dmitrievna începu să-i preamărească talentul; înclinîndu-se, pe cît îi îngăduia gulerul, Pansin încuviință din cap și declară că „de faptul acesta fusese încredintat din prima clipă”, apoi aproape că aduse vorba chiar de Metternich. Varvara Pavlovna își miji ochii catifelati și, rostind cu voce scăzută: „Doar si dumneavoastră sînteti artist, un confrere”, adăugă și mai încet: „Venez!” și-i făcu semn din cap spre pian. Acest cuvînt aruncat: „Venez!” schimbă fulgerător, ca prin farmec, întreaga înfățișare a lui Pansin. tinuta sa de om preocupat dispărui; el zîmbi, se învioră și își descheie fracul, repetînd: „Vai, eu nu-s artist! Am auzit că dumneavoastră sînteti o adevărată artistă”, și porni în urma Varvarei Pavlovna spre pian.

- Cereti-i să cînte romanta Cum pluteste luna, exclamă Măria Dmitrievna.

— Cîntati din gură? îl întrebă Varvara Pavlovna, fulgerîndu-l cu o privire fugară și senină. Luati loc. Pansin încercă să se opună.

- Luati loc, repetă aceasta, ciocnînd stăruitor în speteaza scaunului.

Pansin se așeză, tusi, își dădu drumul la guler și cîntă romanta lui.

- Charmanl, izbucni Varvara Pavlovna, cîntati minunat, vous avez du style, repetati-o! Ea înconjură pianul și se opri drept în fata lui Pansin. Acesta cîntă din nou romanta, dînd glasului său o vibrație melodramatică. Varvara Pavlovna îl privea tîntă, cu coatele rezemate pe pian, tinîndu-si mîinile albe în dreptul buzelor. Pansin isprăvi.

— Charmant, charmante idee, spuse ea cu convingerea calmă a unui cunoscător. Spuneti-mi, ati scris ceva pentru o voce de femeie, pentru mezzosoprană?

154

I.S. TURGHENIEV

— Eu aproape că nu scriu, răspunse Pansin, eu, doar așa, între altele... Dumneavoastră cîntati din gură?

-Ont.

— O, cîntati-ne ceva, rosti Măria Dmitrievna.

Varvara Pavlovna făcu un gest cu mîna, ca să-si îndepărteze părul de pe obrajii îmbujorati, si flutură din cap.

— Vocile noastre trebuie să se potrivească, zise ea, adresîndu-se lui Pansin, hai să cîntăm un duet. Cunoasteti Sono geloso, sau La ci darem, sau Mira la bianca luna?

~ Cîndva am cîntat Mira la bianca luna, răspunse Pansin, cîndva, demult, dar am uitat-o.

— Nu-i nimic, vom repeta-o încetisor. Perniiteti-mi. Varvara Pavlovna se aseză la pian. Pansin se opri lîngă

ea. Cîntară duetul cu voce scăzută, între altele, Varvara Pavlovna îl corectă de cîteva ori, apoi cîntară cu glas tare si repetară de două ori: Mira la bianca lu-u-una. Vocea Varvarei Pavlovna își pierduse prospețimea, dar si-o stă-pînea cu foarte multă abilitate. La început Pansin se intimidă si cîntă fals, mai tîrziu însă prinse curaj si, chiar dacă nu cînta fără greșeală, în schimb dădea din umeri, se legăna cu tot trupul, iar din timp în timp își ridica mîna, ca un adevărat cîntăret. Varvara Pavlovna execută la pian vreo două-trei piese de Thalberg si „diză” cu multă cochetărie o arietă frantuzească. Măria Dmitrievna nici nu stia cum să-si arate multumirea. Vru chiar de cîteva ori să trimită după Liza; nici Ghedeonovski nu găsea cuvinte de admirație si tot dădea din cap; dar deodată, pe neașteptate, căscă si de-abia avu timp să-si pună mîna la gură. Varvarei Pavlovna nu-i scăpă acest căscat; se întoarse brusc cu spatele la pian si spuse: „Assez de musique comme ca”, hai să vorbim, si își încrucisa bratele. „Oui, assez de musique!” repetă vesel Pansin si legă cu ea o discuție vioaie si usoară, în limba franceză. „Exact ca în cel mai mare salon parizian”, se gîndi Măria Dmitrievna ascultîndu-le vorbele în doi peri, flusturatrice. Pansin era

t

155

foarte multumit: ochii îi scînteiau, fata-i zîmbea; la început, își trecea mîna peste obraz, își încrunta sprîncenele si ofta scurt cînd i se întîmpla să întîlnească privirile Măriei Dmitrievna; mai tîrziu însă o uită cu totul si se lăsă dus în voie de desfătarea pe care i-o provoca această flecăreală semimondenă, semiartistică. Varvara Pavlovna se dovedi o mare filozoafă: oricînd avea un răspuns gata pregătit, niciodată nu se codea, nimic n-o făcea să sovăie; se vedea că discutase mult si deseori cu tot felul de oameni inteligenti. Toate gîndurile si sentimentele sale se roteau în jurul Parisului. Pansin aduse vorba de literatură; se văzu că ea, ca si Pansin, citise aceleasi cărți frantuzesti: George Sand o scotea din sârîte; pe Balzac îl respecta, desi o obosea; în Sue si Scribe vedea mari cunoscători ai sufletului omenesc; îi adora pe Dumas si Feval. în sinea ei însă îl prefera tuturor pe Paul de Koch; dar, bineînteles, nici nu-i pomeni numele. La drept vorbind, literatura n-o interesa prea mult. Varvara Pavlovna se ferea cu foarte multă iscusință de tot ce-ar fi putut aminti, măcar pe departe, situația ei. De dragoste nici nu pomenea în discuțiile sale; dimpotrivă, privea mai degrabă cu severitate înflăcărarea pasiunilor, cu decepție, cu resemnare. Pansin o contrazicea, însă ea nu era de acord cu el... Dar lucru ciudat! în timp ce de pe buzele ei ieseau cuvinte de reprobare, de multe ori aspre, tonul acestor cuvinte dezmiarda si alina, iar ochii ei vorbeau..., ce anume exprimau ochii săi minunati ar fi greu de spus. Graiul lor însă era dulce, nedeslusit, dar în nici un caz sever. Pansin se străduia să pătrundă înțelesul lor tainic, căuta el însusi să folosească limbajul ochilor, dar își dădea seama că nu reusea; el recunostea că Varvara Pavlovna, femeie umblată prin străinătate, adevărată podoabă a saloanelor, îi era superioară, si de aceea nu se simtea pe deplin stăpîn pe sine. Varvara Pavlovna avea obiceiul, în timpul discuției, să

atingă imperceptibil mîneca interlocutorului său. Aceste

156

t

atingeri de o clipă îl tulburau adînc pe Vladimir Nikolaici. Varvara Pavlovna stăpînea mestesugul de a se împrieteni ușor cu oricine. Nu trecuseră nici două ceasuri, și lui Pansin i se părea că o cunoaște de un secol; iar Liza, Liza pe care totuși o iubea, căreia îi făcuse în ajun propunerea în căsătorie, se mistuise ca într-o negură. Se servi ceaiul; convorbirea urmă și mai liber. Măria Dmitrievna sună feciorul și-i porunci să-i spună Lizei să vină jos, dacă i-a trecut durerea de cap. Auzind numele Lizei, Pansin începu să discute despre spiritul de sacrificiu și anume cine este mai capabil de jertfă — bărbatul sau femeia.

De îndată, o stare de agitație o cuprinse pe Măria Dmitrievna, care încercă să susțină că mai capabilă este femeia, declarînd că poate dovedi acest lucru în două cuvinte; dar se încurcă și încheie cu nu știu ce comparație neizbutită. Varvara Pavlovna luă caietul de note și, acoperindu-și pe jumătate fata, se aplecă înspre Pansin. În timp ce se pregătea să muste dintr-un biscuit, cu un zîmbet liniștit pe buze și în privire, îi șopti: „Elle n-a pas invente, la poudre, la bonne dame”. Pe Pansin îl sperie întrucîtva și-l uimi îndrăzneala Varvarei Pavlovna. Nu înțelese însă cît dispreț pentru el ascundea această mărturisire neașteptată și, uitînd alintările și devotamentul Măriei Dmitrievna, ca și mesele la care ea îl poftise, precum și banii pe care i-i dăduse cu împrumut, îi răspunse (nefericitul!) cu același zîmbet și cu același ton: „Je crois bien ” - și nici măcar: Je crois bien, ci J'crois bien.

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire prietenoasă și se ridică. Liza intră. În zadar încercase Marfa Timofeevna s-o rețină: ea se hotărî să-și îndure nenorocirea pînă la capăt. Varvara Pavlovna îi ieși în întîmpinare, împreună cu Pansin, pe fata căruia se ivi expresia diplomatică de odinioară.

— Cum vă simțiți? o întrebă Pansin pe Liza.

— Acum mă simt mai bine, vă mulțumesc, îi răspunse ea.

t

157

— Noi ne-am distrat aici cu puțină muzică. Păcat că n-ati auzit-o pe Varvara Pavlovna. Cîntă minunat, en artiste con-somme.

- Veniți aici, mă chere, se auzi glasul Măriei Dmitrievna. Numaidecît Varvara Pavlovna se apropie de ea, ca un

copil ascultător, și se așază pe un taburet mic la picioarele ei. Măria Dmitrievna o chemă pentru a-i lăsa cel puțin o clipă singuri pe fiică-sa și pe Pansin, nădăjduind încă în taină că Liza se va răzgîndi. Pe lîngă asta, îi trecu prin cap o idee, pe care neapărat voia s-o împărtășească, fără nici o întîrziere.

— știți, îi șopti Varvarei Pavlovna, vreau să încerc să vă împac cu sotul domniei voastre. Nu garantez rezultatul, dar voi căuta s-o fac. știți, el mă respectă foarte mult.

Varvara Pavlovna ridică domol ochii spre Măria Dmitrievna și își împreună frumos mîinile.

— Ați fi salvatoarea mea, mă tante, roști cu tristete în glas, nici nu știu cum să vă mulțumesc pentru bunăvointa domniei voastre. Dar sînt prea vinovată față de Feodor Ivanîci; el nu mă poate ierta.

- Dar, oare..., într-adevăr ati..., tatona curioasă, Măria Dmitrievna.

— Nu mă întrebați, o întrerupse Varvara Pavlovna și își lăsă capul în jos. Eram tânără, usuratică... De altfel, nici nu vreau să mă dezvinovățesc.

— Ei bine, totuși, de ce să nu încercăm? Să nu deznădăjduiti, răspunse Măria Dmitrievna și vru s-o mângâie pe obraz; dar o privi în față și se simți stingherită. „Modestă, modestă, se gândi, dar e, într-adevăr, o firoscoasă”.

- Nu vă simțiți bine? o întrebă, între timp, Pansin pe Liza.

- Da, nu mă simt bine.

- Vă înțeleg, spuse acesta, după o tăcere destul de lungă. Da, vă înțeleg.

— Ce anume?

158

t

— Vă înțeleg, repetă Pansin cu gravitate, neștiind pur și simplu ce să spună.

Liza se fistici; dar după aceea își zise: „Fie și așa!” Pansin își luă o înfățișare enigmatică și rămase tăcut, aruncând din când în când în lături priviri severe.

— Parcă a bătut ora unsprezece? zise Măria Dmitrievna. Oaspetii pricepură aluzia și începură să-și ia rămas-bun.

Varvara Pavlovna fu nevoită să promită că a doua zi va veni la masă, aducând-o și pe Ada; Ghedeonovski, care aproape adormise sezînd într-un colț, se oferă s-o conducă pînă acasă. Pansin salută solemn pe toată lumea, iar în fața casei, ajutînd-o pe Varvara Pavlovna să se urce în caretă, îi strînse mîna și strigă în urma ei: „Au revoir!”

Ghedeonovski se așeză lîngă ea. Tot drumul ea se distra punînd, ca din întîm-plare, vîrful pantofiorului său pe piciorul lui; el se fisticea, îi făcea complimente; ea chicotea și-i făcea ochi dulci, cînd lumina felinarelor de pe stradă pătrundea în caretă. Valsul pe care-l cîntase îi suna încă în urechi, o tulbura. Oriunde s-ar fi găsit, îi era de ajuns să-și închipuie lumini, o sală de bal, iuteala vîrtejului în sunetele muzicii — și inima i se înflăcăra, ochii îi clipeau straniu, zîmbetul îi flutura pe buze și ceva fermecător-bahic i se revărsa în tot trupul. Ajungînd în dreptul casei, Varvara Pavlovna sări ușor din caretă — numai „mondenele” stiu să sară așa - se întoarse spre Ghedeonovski și izbucni deodată într-un rîs zgomotos drept în nasul lui.

„Simpatică persoană - își spuse consilierul de stat, urcînd în apartamentul său, unde îl aștepta servitorul cu un flacon cu opodeldoch pentru oblojeli la încheieturi - bine că-s un om așezat... numai de ce o fi pufnit-o rîsul?”

Marfa Timofeevna veghe toată noaptea la căpătîiul Lizei.

t 159

Capitolul XLI

Lavretki petrecu o zi și jumătate la Vasilievskoe și aproape tot timpul hoinări prin împrejurimi. Nu putea sta mult timp locului: tînjea de dor; îl încercau toate chinurile unor accese de furie năvalnice, neputincioase... își aminti sentimentul care i-a cuprins sufletul a doua zi după sosirea lui la țară. își aduse aminte de intențiile sale de atunci și se revoltă cumplit împotriva lui însuși. Ce-l putuse smulge de la datoria sa, de la singura problemă a viitorului său? Setea de fericire — iarăși aceeasi sete de fericire! „Se vede că Mihalevici are dreptate, se gândi el. Ai vrut să gusti a doua oară în viață fericirea, ai uitat că și așa, dacă fericirea i se iverse omului în cale măcar o dată în viață — acesta-i un lux, un dar nemeritat. Ai să zici că fericirea n-a fost deplină, iar pe deasupra înșelătoare. Atunci arată-ti drepturile la o fericire deplină, adevărată! Uită-te în jur și vezi cine are parte de fericire, cine gustă din plin? Iată un tîran care merge la coasă; poate-i multumit

de soarta sa... Ei? Ai vrea să faci schimb cu el? Aminteste-ti de maică-ta: cât de mărunte i-au fost pretentiile, si ce soartă a avut? Se vede că ri-ai făcut decît să te lauzi în fata lui Pansin, cînd i-ai spus că ai venit în Rusia să ari pămîntul. Ai venit aici ca, la bătrînete, să dai tîrcoale fetelor. A sosit vestea libertății tale si pe toate le-ai părăsit, pe toate le-ai uitat, ai alergat ca un băietas după un fluture..." Chipul Lizei i se arăta mereu în fata ochilor în timp ce-l asaltau gîndurile, cu greu îl alunga, ca si pe celălalt chip, care se tinea de el ca scaiul, cu trăsături imperturbabile si perfide, frumoase si nesuferite. Mos Anton băgă de seamă că boierul nu era în apele lui. Oftînd de cîteva ori după usă, apoi de cîteva ori în prag, bătrînul se hotărî să se apropie de stăpîn si să-l sfătuiască să bea ceva căldut. Lavretki se răsti la el să iasă, apoi îi ceru iertare - ceea ce îl mîhni încă si mai mult pe Anton. Lavretki

160

t

nu putea sta în salon: mereu i se părea că, de pe pînză, străbunicul Andrei se uita cu dispret la nevolnicu-i urmas. „Vai de tine! Om de nimic!" păreau să spună buzele sale strîmbate într-o parte. „Oare într-adevăr, se gîndi Lavretki, n-am să ajung să mă împac cu mine însumi, n-o să pot tine piept acestui... fleac?" (Cei greu răniti în războaie totdeauna spun că rana lor e un „fleac". Omul, de nu s-ar amăgi, n-ar putea trăi pe pămînt.) „Oare, ce naiba, sînt un băietandru? Ba bine că nu: a trecut pe lîngă mine sansa de a fi fericit pentru toată viața, aproape c-am avut în mînă fericirea si s-a spulberat deodată; ca la loterie... Dacă roata s-ar mai învîrți puțin, si săracul, vorba ceea, ar ajunge bogătas! Dacă nu-i să fie, nu-i -si cu asta, basta! Am să mă apuc de treabă, o să-mi înclestez dintii, si-mi voi impune să tac; doar nu-i pentru întîia oară cînd trebuie să-mi pun frîul. si de ce-am fugit, de ce stau aici, ca strutul, cu capul înfundat în nisip. Mi-o fi frică să privesc nenorocirea drept în față — fleacuri!"

— Anton! strigă Lavretki cu voce tare. Poruncește numai-decît să înhame caii la trăsură. „Da, își zise el din nou, trebuie să-mi impun tăcere, trebuie să mă tin din scurt."

Cu aceste gînduri, Lavretki încerca să-si ogoiască amarul, care era însă urias si năprasnic. Pînă si bătrîna Aprakseia, lipsită nu afit de judecată, cât de orice fel de simtămînt, clătina din cap si-l urmări din ochi cu tristete, cînd se urcă în trăsură ca să plece la oras. Caii alergau la galop; iar Lavretki sedea nemiscat si drept, privind tintă înainte, la drum.

Capitolul XLII

În ajun, Liza îi scrisese lui Lavretki să vină la dînsii spre seară; el însă se duse mai întîi la locuinta lui. Acasă nu-si găsi nici sotia, nici fiica. De la servitori află că ele plecaseră la

t

161

Kalitini. Această noutate îl miră si-l înfurie în acelasi timp. „Se vede că Varvara Pavlovna s-a hotărît să nu mă lase să trăiesc", se gîndi el cu sufletul clocotind de ură. Începu să se plimbe încoace si încolo, dînd mereu la o parte, cu picioarele si cu mîinile, jucării, cărți, felurite articole feminine ce-i ieseau în cale. O chemă pe Justine si-i porunci să strîngă toate „bulendrele", „Oui, monsieur", îi răspunse aceasta, făcînd o strîmbătură, si se apucă să pună rînduială în cameră, aple-cîndu-se cu gratie si dîndu-i de înteles lui Lavretki, prin fiecare miscare, că-l socoteste drept un urs necioplit. El se uita cu ură la chipul ei vestejit, totusi încă „picant", un chip ironic, parizian, la mansetele ei albe, la sortul de mătase si la boneta-i usoară. O expedie în sfîrsit si, după îndelungi sovăieli (Varvara Pavlovna încă nu se întorsese), se hotărî să se ducă la Kalitini, dar nu la Măria Dmitrievna (n-ar fi intrat pentru nimic în lume în salonul unde se afla sotia lui), ci la

Marfa Timofeevna. își aduse aminte că scara din dos dinspre cerdacul fetelor ducea drept la ea. Lavretki așa și făcu. Întîm-plarea îl ajută; în curte o întîlni pe surocika; ea îl petrecu pînă la Marfa Timofeevna. Contrar obiceiului, o găsi singură; sedea într-un ungher, dezbrobodită, gîrbovită și cu bratele încrucisate pe piept. Văzîndu-l pe Lavretki, bătrînica se tulbură de-a binelea, se sculă în grabă și începu să umble încoace și încolo prin cameră, parcă și-ar fi căutat boneta.

— Ei, uite c-ai venit, începu ea, ferindu-se de privirea lui și umblînd forfota, ei, bine-ai venit. Bună ziua! Hm, ce-i? Ce-i de făcut? Pe unde-ai umblat ieri? Ei bine, ea a sosit, desigur. Asta e. Acum trebuie așa... Ce să-i faci? Neom descurca într-un fel... așa, cumva. Lavretki se lăsă pe un scaun.

— Hm, sezi, sezi jos, urmă bătrînica. Ai venit de-a dreptul sus? Fără îndoială, se-ntelege. Nu cumva ai venit ca să mă vezi pe mine? Multumesc.

162

t

Bătrîna tăcu; Lavretki nu stia ce să-i spună; ea însă îl înțelese.

— Liza... da. Liza a fost aici, chiar acum, continuă Marfa Timofeevna, legînd și dezlegînd snururile posetutei sale. Ea nu se simte tocmai bine. surocika, unde esti? Vino aici, maică, cum de nu mai poți sta locului? și pe mine mă doare capul. Pesemne din pricina aiasta., din pricina cîntatului și a muzicii.

— Care cîntat, mătusico?

— Păi da, aici s-au pornit toate astea, cum naiba le mai spune în limba voastră, duete. și numai italianeste: ci-ci și cea-cea, ca niste adevărate cotofene. Cînd încep să scoată cîte o notă, chiar că te seacă la inimă... Pansin și asta a ta. și cît de repede s-au pus la cale toate cele: curat, ca între neamuri, fără mofuri. Pe de altă parte, vorba ceea, și un cîine își caută adăpost, doar n-o să se prăpădească, de vreme ce oamenii nu-l alungă.

— Totuși, recunosc, nu m-am asteptat la una ca asta, răspunse Lavretki, aici a fost nevoie de multă îndrăzneală.

— Nu, dragul meu, asta nu-i îndrăzneală, ci calcul. Dar s-o lăsăm în plata Domnului! Se zice că o trimiti la Lavriki, e-adevărat?

— Da, am pus această mosie la dispoziția Varvarei Pavlovna.

— ti-a cerut bani?

— Deocamdată, nu.

— Ei bine, n-o să întîrzie. De-abia acum te vîd mai bine. Esti sănătos?

— Sănătos.

— surocika, izbucni deodată Marfa Timofeevna; du-te și spune-i Lizavetei Mihailovna, adică nu, întreab-o..., dar o fi ea jos?

- E jos.

t

163

- Ei bine, atunci întreab-o: unde, mă rog, mi-a pus cartea? Ea stie.

— Am înțeles.

Bătrînica începu iarăși să se foiască, se apucă să deschidă sertarele scrinului. Lavretki sedea nemiscat pe scaunul lui.

Deodată se auziră niste pași usori pe scară și Liza intră în odaie.

Lavretki se ridică și o salută; Liza se opri lîngă ușă.

— Liza, Lizocika, exclamă grijuliu Marfa Timofeevna, unde mi-ai pus cartea, cartea

unde-ai pus-o?

— Ce carte, mătușico?

— Ei, cartea, Doamne, Dumnezeule! De altfel, nici nu te-am chemat... Ei lasă, nu-i nimic. Si ce faceti acolo, jos? Uite, a venit si Feodor Ivanîci. Ce-ti face capul?

- Bine!

— Mereu spui: bine. Ce-i la voi colo jos; iarăsi muzică?

- Nu, joc de cărți.

— Da, că ea se pricepe la toate. surocika, vād că vrei să te zbengui prin grădină. Poti pleca.

— Nu vreau, Marfa Timofeevna...

— Te rog, fără vorbă, du-te! Nastasia Karpovna e singură în grădină, du-te de stai cu ea. Respectă bătrînetele. (surocika iese.) Dar unde mi-o fi boneta? Unde s-o fi rătăcit, zău?

- Dă-mi voie s-o caut, spuse Liza.

— Stai, stai; picioarele încă nu m-au părăsit cu totul. Pe-semne-i dincolo, în iatac. Si, aruncîndu-i lui Lavretki o privire pe sub sprîncene, Marfa Timofeevna plecă, lăsînd în urmă usa deschisă; dar deodată se întoarse si o închise.

Liza se propti de speteaza fotoliului si își acoperi încet fata cu palmele. Lavretki rămase locului.

- Iată în ce împrejurări a trebuit să ne întîlnim, rosti acesta în cele din urmă.

164

t

Liza își luă mîinile de pe fată.

— Da, se auzi glasul ei stins, prea repede am fost pedepsiti.

— Pedepsiti, repetă Lavretki. Dar dumneata de ce esti pedepsită?

Liza își ridică ochii spre el. Nu arătau nici amărăciune, nici neliniste; păreau mai mici si mai tulburi. Fata-i era palidă; livide îi erau buzele, de-abia întredeschise.

Inima lui Lavretki tresări de tristete si de dragoste.

— Mi-ai scris că totul s-a sfîrsit, sopti el, da, totul s-a sfîrsit -înainte de a începe.

— Totul trebuie uitat, rosti Liza, mă bucur că ai venit; am vrut să-ti scriu, dar așa-i mai bine. Numai că trebuie să folosim mai repede minutele acestea. Amîndoi avem de îndeplinit datoria ce ne revine. Feodor Ivanîci, trebuie să te împaci cu sotia dumitale.

- Liza!

— Te rog eu, numai asa putem să îndreptăm... tot ce-a fost. Gîndeste-te, si n-o să mă refuzi.

— Liza, pentru numele lui Dumnezeu, îmi ceri imposibilul. Sînt gata să fac orice mi-ai porunci; dar acum să mă împac cu ea!... Sînt de acord cu orice, am uitat totul; dar nu-mi pot sili inima... Iartă-mă, dar asta-i cumplit!

— Nu-ti cer... ceea ce îti închipui dumneata; dacă nu poti, n-ai decît să nu trăiesti cu ea; dar împacă-te, îi răspunse Liza si iarăsi își duse mîna la ochi. Adu-ti aminte ca ai o fiică; fă asta pentru mine.

— Bine, rosti printre dinti Lavretki, am s-o fac să zicem; cu asta îmi voi îndeplini datoria. Ei, dar dumneata? Care-i datoria dumitale?

•...•

— Pe asta mi-o cunosc eu. ! Lavretki tresări brusc.

— Nu cumva ai de gînd să te căsătoresti cu Pansin? o întrebă. Liza zîmbi abia perceptibil.

, -

t 165

— O, nu! spuse ea.

- Ah, Liza, Liza, exclamă Lavretki, cât de fericiți am fi fost!

Liza îl privi din nou.

— Acum singur îți dai seama, Feodor Ivanîci, că fericirea nu depinde de noi, ci de Dumnezeu.

- Da, pentru că dumneata...

Usa camerei vecine se deschise repede, și Măria Timofeevna intră cu boneta în mână.

— Cu greu am găsit-o, zise, oprindu-se între Lavretki și Liza. Eu singură am rătăcit-o. Iată ce-i bătrînețea, o pacoste! De altfel, nici tinerețea nu-i mai bună. și cum, ai să pleci chiar tu cu nevastă-ta la Lavriki? adăugă ea, adresându-se lui Feodor Ivanîci.

— Cu ea, la Lavriki? Eu? Nu știu, răspunse acesta, după un scurt răgaz.

— Nu cobori?

— Astăzi, nu.

— Ei bine, treaba ta; iar tu, Liza, cred că ar trebui să te duci jos. Vai, sfinte Dumnezeule, am și uitat să dau de mîncare botrosului. Stati o clipă. Vin numaidecît...

și Marfa Timofeevna fugi afară, fără să-si pună boneta. Lavretki se apropie în grabă de Liza.

— Liza, începu el cu o voce rugătoare, ne despărțim pentru totdeauna, mi se rupe inima, dă-mi mîna la despărțire.

Liza își înălță capul. Privirea ei obosită, aproape stinsă, se opri asupra lui...

- Nu, rosti ea și își retrase mîna pe care apucase s-o întindă, nu, Lavretki (pentru înțîia oară i se adresa astfel), n-am să-ti dau mîna. La ce? îndepărtează-te, te rog. știi bine că te iubesc..., da, te iubesc, adăugă cu greu, dar, nu... nu. și își duse batista la buze.

— Dă-mi cel puțin batista asta.

; 'K';.'

:jwer-

166

t

Usa scîrțîi... Batista lunecă pe genunchii Lizei. Lavretki o prinse, înainte să fi căzvit pe dusumea, o vîrî repede în buzunarul de la piept și, întorcîndu-se, dădu cu ochii de Marfa Timofeevna.

— Lizocika, mi se pare că te cheamă maică-ta, spuse bătrîna. Liza se ridică de îndată și plecă.

Marfa Timofeevna se aseză din nou în ungherul ei. Lavretki dădu să-si ia rămas-bun de la ea.

— Fedea, zise ea deodată.

- Ce-i, mătusico?

— Esti un om cîstit?

- Cum adică?

— Te întreb dacă esti un om cîstit.

— Sper că da.

— Hm! Dă-mi cuvîntul de onoare că esti.

- Bine. Poftim! Dar ce rost are asta?

- știu eu care-i rostul. și tu singur, dragul meu, dacă-i sta să te gîndesti mai bine, că nu

esti prost, ai să înțelegi de ce ti l-am cerut. si acum, cu bine, taică! îți multumesc c-ai venit să mă vezi; iar cuvântul dat să ti-l tii, Fedea, si acum sărută-mă. Of, suflete, stiu că ti-e greu; dar cui nu-i e greu? stii, a fost o vreme când am invidiat mustele? Mă gîndeam: uite cine trăiește bine pe lumea asta; dar, într-o noapte, am auzit o muscă zbătîndu-se în firele unui păianjen; nu, m-am gîndit atunci, uite că si ele-s urgente. Ce poti face, Fedea? Totusi, să-ti tii cuvântul dat. Acum, pleacă.

Lavretki iese prin pridvorul din dosul casei si, cînd era aproape de poartă, un lacheu îl ajunsese din urmă.

— Măria Dmitrievna mi-a poruncit să vă poftesc la dînsa, îl anunță el pe Lavretki.

- Spune-i, frătioare, că acum nu pot..., îngăimă Feodor Ivanîci.

t 167

— Mi-a poruncit să vă rog cu stăruință, urmă lacheul, a poruncit să vă spun că-i singură.

— Cum? Oaspetii au plecat? îl întrebă Lavretki. - întocmai, răspunse lacheul si rînji.

Lavretki ridică din umeri si porni în urma lui.

Capitolul XLIII

Măria Dmitrievna stătea singură în iatacul său, într-un fotoliu voltairian, si mirosea apă de colonie. Un pahar de apă cu fleur d'oranger (lămîită) se afla lîngă ea pe o măsută. Era tulburată si părea cuprinsă de un fel de teamă.

Lavretki intră.

- Ati dorit să mă vedeti, spuse el, salutînd-o cu răceală.

— Da, răspunse Măria Dmitrievna, luînd o înghitură de apă. Am aflat că ai venit de-a dreptul la mătușă; am dat dispozitii să fii poftit la mine: vreau să-ti vorbesc. Ia loc, te rog. Măria Dmitrievna răsufală adînc. După cum stii, urmă ea, sotia dumitale a sosit.

— Asta o stiu, zise Lavretki.

— Ei bine, adică am vrut să spun: ea a venit la mine si eu am primit-o; iată despre ce vreau să mă lămuresc acum cu dumneata, Feodor Ivanîci. Eu, slavă Domnului, mi-am cîsti-gat, pot spune, respectul tuturor si n-o să fac ceva nelalocul lui, pentru nimic în lume. Desi am prevăzut că n-are să-ti fie pe plac, totusi m-am hotărît s-o primesc, Feodor Ivanîci; ea mi-e rudă, prin dumneata: înțelege-mă, ce drept as fi avut să n-o primesc în casă, esti de acord?

— Degeaba vă frămîntati, Măria Dmitrievna, îi răspunse Lavretki, ati făcut foarte bine; nu mă supăr deloc, îndeobste nici n-am de gînd să-i răpesc Varvarei Pavlovna

posibilitatea

168

t

l

de a-si vedea cunostintele. Astăzi n-am intrat la dumneavoastră numai pentru că n-am vrut să mă întîlnesc cu ea, asta-i tot.

— Ah, cît mi-e de plăcut să aud asemenea cuvinte de la dumneata, Feodor Ivanîci, exclamă Măria Dmitrievna, de altfel, totdeauna m-am bizuit pe nobilele dumitale sentimente. Că mă frămînt — nu-i de mirare: sînt femeie si mamă. Iar consoarta dumitale..., desigur nu pot să vă fiu judecător, i-am spus-o si ei, însă este o doamnă atît de drăgută, că nu poate să-ti facă decît plăcere.

Lavretki zîmbi ironic si începu să-si joace pălăria în mîini.

- si iată ce am mai vrut să-ti spun, Feodor Ivanîci, urmă Măria Dmitrievna, dîndu-se ceva mai aproape de el, dacă ai fi văzut cît de modest se poartă, cît e de respectuoasă! Zău, te

impresionează. și dacă ai fi auzit cum vorbește de dumneata! „Eu, zice, sînt pe deplin vinovată față de dînsul. Eu nici n-am știut să-l pretuiesc, zice; el e un înger, zice, nu om.” Zău așa: înger. Căinta ei e atît de... Eu, drept să-ti spun, nici n-am văzut asemenea căintă! — Cum adică vine asta, Măria Dmitrievna, rosti Lavretki, dati-mi voie să fiu curios: se spune că Varvara Pavlovna a cîntat din gură aici la dumneavoastră, în timpul căintei sale cînta sau cum?...

— Ah, cum poti să vorbești așa! Ea a cîntat din gură și la pian ca să-mi fie pe plac, pentru că am rugat-o stăruitor, aproape i-am poruncit. Am văzut că-i vine greu, așa de greu; m-am gîndit, cu ce s-o distrez? Ba am mai și auzit că are un talent extraordinar! Dă-mi voie, Feodor Ivanîci, ea-i distrusă cu totul, întreabă-1 și pe Serghei Petrovici; e la pămînt, tout à fait, cum de poti...

Lavretki ridică doar din umeri.

— și apoi, ce îngeras e Adocika dumitale! Ce splendoare! Cît este de drăgălasă și ce cuminte. Cît de frumos vorbește frantuzeste! și rușeste înțelege - mi-a spus: mătusica. și să știi, nici vorbă să fie timidă, cum sînt aproape totii copii la

t 169

anii săi. Așa de bine îți seamănă, Feodor Ivanîci, grozav. Ochii, sprîncenele... într-un cuvînt, dumneata, leită dumneata. Nu-mi prea plac copiii atît de mici, să fiu sinceră; dar de fiica dumitale sînt pur și simplu îndrăgostită.

— Măria Dmitrievna, izbucni deodată Lavretki, îngăduiti-mi să vă întreb; de ce-mi spuneti toate acestea?

— De ce? Măria Dmitrievna miroși din nou colonie și bău apă. Iată de ce, Feodor Ivanîci, eu îți spun că... doar îți sînt rudă; eu caut să-ti vin în ajutor... știu că ai o inimă foarte bună. Ascultă-mă, mon cousin, sînt totuși o femeie cu experiență și n-o să vorbesc în vînt! Iart-o, iart-o pe sotia dumitale. Ochii Măriei Dmitrievna se umplură deodată de lacrimi. Gîndeste-te: tinerețea, lipsa de experiență... poate și o pildă rea... n-a avut o mamă care să știe a o aduce pe calea cea dreaptă. Iart-o, Feodor Ivanîci, a fost pedepsită destul.

Lacrimi începură să picure pe obrajii Măriei Dmitrievna; ea nu le șterse: îi plăcea să plîngă. Lavretki sedea pe jărat. „Doamne Dumnezeule! se gîndea. Ce caznă o mai fi și asta, ce zi nenorocită!”

— Nu-mi răspunzi, cuvîntă iarăși Măria Dmitrievna, cum să te înțeleg? Oare într-adevăr poti fi atît de necrutător? Nu, nu vreau să cred. Simt că vorbele mele te-au înduplecat. Feodor Ivanîci, Dumnezeu are să-ti răsplătească bunătatea; iar acum primește, din mîinile mele, pe sotia dumitale...

Involuntar, Lavretki se ridică de pe scaun; se sculă și Măria Dmitrievna care, trecînd cu pas viori după paravan, o scoase de acolo pe Varvara Pavlovna. Palidă, mai mult moartă decît vie, cu ochii lăsați în jos, renunțase parcă la orice gînd personal, la orice voință, lăsîndu-se cu totul în mîinile Măriei Dmitrievna.

• "••..!••"

Lavretki se dădu un pas înapoi.

— Ai stat aici! exclamă el.

— Să n-o învinovătești, se grăbi să intervină Măria Dmitrievna, ea n-a vrut să rămînă pentru nimic în lume; eu i-am

170 t

poruncit însă să rămînă, eu am ascuns-o după paravan. Ea m-a asigurat că așa te vei supăra și mai tare; nici n-am vrut s-o ascult; te cunosc mai bine decît ea. Primește prin

urmare, din mâinile mele, pe sotia dumitale. Apropie-te, Varia, nu-ti fie teamă si aruncă-te la pieptul sotului dumitale (ea o trase de mână) si binecuvîntarea mea să vă...

— Oprite-vă, Măria Dmitrievna, o întrerupse Lavretki cu o voce înăbusită, dar zguduitoare. Pesemne vă plac scenele sentimentale (Lavretki nu gresea: încă din pension Măria Dmitrievna își păstrase înclinarea pentru un pic de teatra-lism): ele vă distrează, dar altora le fac numai rău. De altfel, n-am să vă vorbesc domniei voastre: nu sînteti personajul principal în această scenă. Ce doresti dumneata de la mine, doamnă? adăugă el întorcîndu-se spre sotia sa. Oare n-am făcut pentru dumneata tot ce-am putut? Să nu-mi spui că n-ai pus la cale această întîlnire; n-o să te cred si stii că nu te pot crede. si atunci, ce doresti? Esti o persoană desteaptă si nu faci nici un pas fără calcul. Trebuie să înțelegi că nu-s în stare să trăiesc cu dumneata cum am trăit altădată; nu pentru că-s supărat, ci pentru că am ajuns alt om. Despre asta ti-am vorbit chiar a doua zi după ce-ai venit si, în sinea domniei tale, în clipa asta îmi dai dreptate. Dar acum pesemne doresti să te reabilitezi în fata oamenilor; nu-ti ajunge că trăiesti în casa mea, doresti să trăiesti sub acelasi acoperis cu mine, nu-i asa?

- Doresc să mă ierti, rosti Varvara Pavlovna, fără să-si ridice ochii.

— Doreste s-o ierti, repetă Măria Dmitrievna.

— si nu pentru mine, pentru Ada, sopti Varvara Pavlovna.

— Nu pentru dînsa, ci pentru Ada dumitale, adăugă Măria Dmitrievna.

- Foarte bine. Asta ti-e dorinta? pronunță anevoie Lavretki. Poftim, sînt de acord si cu asta.

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire fugară, iar Măria Dmitrievna exclamă:

t 171

- Ei, slavă Domnului! si încă o dată o trase pe Varvara Pavlovna de mână. Primeste-o, asadar, acum de la mine...

— Oprite-vă, vă spun, o întrerupse Lavretki. Sînt de acord să trăiesc cu dumneata, Varvara Pavlovna, urmă el, adică am să te duc la Lavriki si am să stau cu dumneata cît mor ajuta puterile; apoi am să plec - si am să mai vin din cînd în cînd. Vezi că nu vreau să te amănesc; dar să nu-mi ceri nimic mai mult. Singură ai izbucni în rîs dacă as împlini dorinta respectabilei noastre rude si te-as strînge la inima mea si as încerca să te conving... că trecutul n-a existat, că pomul doborît va înflori din nou. Văd însă că trebuie să mă resemnez. Cuvîntul acesta îl vei înțelege altfel... mi-e totuna. Repet... am să trăiesc cu dumneata, sau nu, asa ceva nu-ti pot făgădui... Am să locuiesc cu dumneata, te voi socoti iarăsi drept sotie...

— si acum, dă-i mîna cel puțin, rosti Măria Dmitrievna, căreia de mult i se uscaseră lacrimile.

- Pînă acum n-am înșelat-o pe Varvara Pavlovna, răspunse Lavretki, are să înă creadă si asa. Am s-o duc la Lavriki -dar tine minte, Varvara Pavlovna, am să socotesc înțelegerea desfăcută de îndată ce vei pleca de acolo. si acum, dati-mi voie să mă retrag.

El se înclină în fata celor două doamne si iese grăbit.

— N-o iei cu dumneata? îi strigă din urmă Măria Dmitrievna.

— Lăsați-l, îi sopti Varvara Pavlovna si de îndată o îmbrătisa, prinse să-i multumească, să-i sărute mîinile si s-o numească salvatoarea ei.

Măria Dmitrievna primi cu indulgentă mîngîierile sale. în suflet însă nu era multumită nici de Lavretki, nici de Varvara Pavlovna, nici de întreaga scenă pe care o pusese la cale. N-a fost destul de sentimentală; după părerea ei, Varvara Pavlovna trebuia să se arunce la

picioarele sotului.

- Cum de nu m-ati înțeles, căută ea să comenteze, doar v-am spus: aruncati-vă la picioarele lui.

l

172

t

- Asa-i mai bine, scumpă mătușica; nu vă îngrijorati, totu-i foarte bine, repetă de câteva ori Varvara Pavlovna.

- Vezi că si el e rece ca gheata, remarcă Măria Dmitrievna. N-ati plîns, într-adevăr; numai eu am vărsat lacrimi în fata lui. Vrea să vă închidă la Lavriki. Cum adică, nici la mine n-o să aveți voie să veniti? Toti bărbații sînt nesimțitori, spuse ea în încheiere si dădu din cap cu înțeles.

— în schimb femeile știu să pretuiască bunătatea si generozitatea, rosti Varvara Pavlovna si, lăsîndu-se încetisor în genunchi în fata Măriei Dmitrievna, îi cuprinse talia lătăreată cu bratele si își lipi obrazul de pieptul ei. Fata ei zîmbea pe furis, pe cînd pe Măria Dmitrievna o podideau din nou lacrimile.

Iar Lavretki plecă acasă, se încuie în odaia valetului său, se aruncă pe divan si rămase asa culcat pînă dimineata.

Capitolul XLIV

A doua zi era duminică. Dangătul clopotelor de utrenie nu-l trezi pe Lavretki, deoarece el nu închisese ochii toată noaptea, dar îi aminti o altă duminică, în care — după dorinta Lizei - mersese la biserică. Se sculă în grabă; o voce tainică îi spunea că si astăzi o va vedea în același loc. Iesi din casă, fără să facă zgomot; porunci să i se comunice Varvarei Pavlovna, care încă dormea, că se va întoarce la amiază si cu pasi mari se îndreptă încotro îl chema dangătul acela monoton si trist. Ajunse devreme: în biserică nu era aproape nimeni; în strană, dascălul citea din ceaslov; întrerupt din cînd în cînd de tuse, gîasu-i răsuna ritmic, ba scăzînd, ba crescînd. Lavretki se aciua aproape de pridvor. Credinciosii soseau unul cîte unul, se opreau, își făceau cruce, se închinau spre cele patru zări; pasii lor răsunau în linistea pustie, iar

t

l 73

ecoul lor se îngîna sub bolti. O băbută neputincioasă, într-un halat ponosit, cu glugă, sedea în genunchi lîngă Lavretki si se ruga cu osîrdie; chipu-i zbîrcit, gâlbejit si cu gura stîrbă, trăda o emotie puternică; ochii săi inflamați priveau neclintit în sus la chipurile zugrăvite pe iconostas; mîna-i costelivă ieseă neconținut de sub halat si făcea, rar si apăsător, cîte o cruce largă si mare. Un tîran cu barbă deasă si cu un chip posomorit si botit întră în biserică, se lăsă dintr-o dată cu amîndoi genunchii pe lespezile de piatră si numaidecît începu să-si facă grăbit semnul crucii, aruncîndu-si capul pe spate si scuturîndu-l după fiecare plecăciune. Fata lui si toate miscările vădeau o durere atît de mare, încît Lavretki se hotărî să se apropie si să-l întrebe ce i se întîmplase. tîranul se feri scurt în lături si se uită la dînsul cu o privire speriată, aspră... „Mi-a murit feciorul", răspunse repede omul si se apucă din nou să bată mătîni... „Ce poate înlocui, pentru ei, consolarea pe care le-o dă biserică?" se gîndi Lavretki si încercă si el să se roage; dar inima-i era greoaie, înăsprită, iar gîndurile - plecate undeva departe. El o astepta pe Liza, care însă nu mai venea. Biserica se umplea de popor; ea tot nu era. începu liturgia, diaconul isprăvi de citit evanghelia, clopotele sunară pentru axion; Lavretki se miscă puțin înainte si deodată o zări pe Liza. Venise mai devreme decît dînsul, el însă n-o băgase de seamă.

Strecurată în spațiul dintre perete și strană, stătea nemiscată, fără să privească în jur. Lavretki nu-și ridică ochii de la ea, pînă la sfîrșitul liturghiei; își lua astfel rămas-bun de la ea. Poporul începu să se împrăstie; ea însă rămînea locului; părea că aștepta să plece Lavretki. În sfîrșit, ea își făcu ultima dată semnul crucii și plecă, fără să privească în lături; era însoțită de o cameristă. Lavretki iese în urma ei din biserică și o ajunse în stradă. Liza mergea foarte repede, cu capul plecat și cu voalul lăsat pe față.

— Ziua bună, Lizaveta Mihailovna, spuse Lavretki cu glas tare și cu o năruie prefăcută, pot să te conduc?

174

t

l

Ea nu-i răspunse nimic; iar el porni alături de ea.

- Esti multumită de mine? o întrebă cu vocea scăzută. Ai aflat ce s-a petrecut ieri?

- Da, da, rosti ea în șoaptă, așa-i bine. și porni încă și mai repede.

— Esti multumită? Liza dădu doar din cap.

— Feodor Ivanîci, începu ea cu glas liniștit, dar scăzut, vreau să te rog ceva: să nu mai vii la noi; pleacă cît mai repede; ne vom putea vedea mai tîrziu, cîndva, peste vreun an. Dar acum fă asta pentru mine, împlineste-mi rugămintea, te rog.

- în toate vreau să-ti urmez cuvîntul, Lizaveta Mihailovna; dar oare ne vom despărți așa? N-ai să-mi spui nimic?...

— Feodor Ivanîci, uite, dumneata mergi acum alături de mine... și totuși esti așa de departe, așa de departe de mine. și nu numai dumneata, ci...

— Spune-ti gîndul pînă la capăt, te rog! izbucni Lavretki. Ce-ai vrut să spui?

— Poate că vei auzi..., dar, orice-ar fi, uită-mă... nu, să nu mă uiti, să-ti aduci aminte de mine.

— Cum as putea să te uit...

— Destul, rămîi cu bine. Nu mă mai urma.

— Liza, începu Lavretki...

— Cu bine, cu bine! rosti Liza, trăgîndu-și voalul și mai jos și porni înainte aproape în fugă.

Lavretki se uită în urma ei și, plecîndu-și capul, se întoarse înapoi pe aceeași stradă. Se pomeni față în față cu Lemm, care mergea, de asemenea, cu pălăria trasă pe ochi și cu privirea atîntită în pămînt.

Se priviră în tăcere.

— Ei, ce mai spui? grăi în sfîrșit Lavretki.

t

l 75

— Ce să zic? îi răspunse posac Lemm. Nu spun nimic. Totul a murit și noi am murit (Alles ist tot, und wir sind tot). O iei la dreapta?

— La dreapta.

- Iar eu la stînga. Cu bine!

În dimineața următoare, Feodor Ivanîci plecă cu soția sa la Lavriki. Ea mergea înainte, într-o căruță cu Ada și cu Iustine; iar el în urmă, într-o brîscă. Tot timpul drumului, fetita cea drăgălasă nu se îndepărta de geamul căruței; toate cele o minunau: sâtenii, babele, casele tărănești, fîntmile, cercurile de lemn de la gîtul cailor între hulube, zurgălăii și multimea ciorilor de cîmp. Iustine împărțasea aceeași mirare; Varvara Pavlovna rîdea de observațiile și de exclamațiile lor. Era bine dispusă; înainte de a pleca din orașul O...

avusese o explicatie cu sotul său.

- îti înțeleg situatia, îi spuse, iar el putu trage concluzia, după expresia ochilor ei inteligenti, că ea-i înțelegea pe deplin situatia; dar îmi vei da dreptate cel puțin într-atît: că traiul cu mine nu-ti va fi greu; nu te voi plictisi, n-o să te incomodez; am vrut să-i asigur Adei un viitor; de altceva n-am nevoie.

— Da, ti-ai atins toate telurile, grăi Feodor Ivanîci.

— Acum nu doresc decît un singur lucru: să mă îngrop pentru totdeauna într-un fund de țară. Vesnic voi tine minte bunătatea domniei tale.

— Ptiu! Destul! o întrerupse el.

— si am să-ti respect independenta si linistea, își isprăvi ea fraza dinainte ticluită.

Lavretki se înclină adînc în fata ei. Varvara Pavlovna înțelese că, în străfundul sufletului, sotul îi era recunoscător.

în ziua următoare, spre seară, ei sosiră la Lavriki; peste o săptămînă, Lavretki plecă la Moscova, lăsîndu-i sotiei sale vreo cinci mii de ruble pentru întreținere; iar a doua zi după

t

plecarea lui Lavretki, apăru Pansin, pe care Varvara Pavlovna îl rugase să n-o uite în singurătatea ei. Ea îl primi cum nu se poate mai bine si pînă noaptea tîrziu camerele înalte ale casei, pînă si grădina, răsunară de sunetele muzicii, cîntului si ale discutiilor vesele în frantuzeste. Trei zile își prelungi Pansin vizita la Varvara Pavlovna; luîndu-si rămas-bun de la dînsa si strîngîndu-i cu căldură mîinile minunate, el îi făgădui să se întoarcă foarte curînd si se tinu de promisiune.

Capitolul XLV

Liza avea o cameră separată, mică — la etajul întîi în casa mamei sale — curată, luminoasă. Avea un pat alb, ghivece de flori prin unghere si în fata ferestrelor, o masă mică de scris, un vraf de cărți si un crucifix pe perete. Camera se numea odaia copiilor.

Aici se născuse Liza. întorcîndu-se de la biserică, unde o văzuse Lavretki, ea făcu rînduială în odaia ei cu mai multă migală decît de obicei, sterse praful pretutindeni, revăzu caietele sale si scrisorile primite de la prietene si le legă cu panglicute, încuie sertarele, udă florile si atinse cu mîna fiecare floare. Toate le făcu fără grabă, fără zgomot, cu un fel de grijă duioasă si linistită pe chip. în sfîrsit, se opri în mijlocul camerei, privi domol în jurul ei si, apropiindu-se de masa deasupra căreia atîrna crucifixul, se lăsă în genunchi; își lăsă capul pe mîinile-i înclestate si rămase nemiscată. Marfa Timofeevna intră în odaie si o găsi în această pozitie. Liza n-o observă. Bătrînica iese în vîrfurile picioarelor si, de dincolo de ușă, tusi de cîteva ori tare. Liza se ridică în grabă si își sterse ochii, în care străluceau lacrimi senine, lacrimi nevărsate încă.

- Văd că iarăsi ti-ai dereticat chilia, spuse Marfa Timofeevna, aplecîndu-se mult deasupra unui ghiveci cu un trandafir tînăr. Ce frumos miroase!

t

177

Liza se uită îngîndurată la mătusa sa.

- Ce cuvînt minunat ai rostit! sopti ea.

— Ce cuvînt, care? o întrebă cu vioiciune bătrînica. Ce vrei să spui? E groaznic, rosti ea deodată, aruncîndu-si boneta si asezîndu-se pe patul Lizei, asta-i peste puterile mele; azi e a patra zi de cînd fierb ca într-un cazan; nu pot să mă mai prefac că nu bag de seamă nimic, nu pot să văd cum te îngâlbenesti, te usuci, nu pot, nu mai pot.

— Ce-i cu mata, mătusico? zise Liza. Eu n-am nimic...

— Nimic? izbucni Marfa Timofeevna. Asta s-o spui altora, nu mie! Nimic! Dar cine a stat chiar acum în genunchi? Genele cui sînt încă umede de lacrimi? Nimic! Dar uită-te la tine, ce-ai făcut cu fata ta, unde ti s-au dus ochii? Nimic! Parcă nu stiu totul?

— Va trece, mătusica; dati-mi un răgaz.

— Va trece, dar cînd? Doamne, Dumnezeu! Oare chiar asa de mult l-ai îndrăgit? Doar îi bătrîn, Lizocika. Bine, nu zic ba, e un om bun, nu muscă. Ei, si ce-i cu asta? Cu totii sîntem oameni buni. Lumea nu s-a isprăvit cu el, marfă de asta totdeauna se va găsi berechet.

— Toate au să treacă, cum spun, toate au si trecut.

- Ascultă, Lizocika, ce-am să-ti zic, cuvîntă dintr-o dată Marfa Timofeevna, asezînd-o pe Liza lîngă ea pe pat si potrivindu-i ba pârul, ba năframa. Asta ti se pare numai asa, din iuteală, că durerii tale nu-i poti găsi leacul. Eh, draga mea, numai moartea n-are leac! Tu doar atît să-ti spui: „N-am să mă las, iaca asa, dă-o-ncolo!”, apoi singură ai să te miri cît de repede si de usor trece totul. Numai să ai răbdare.

— Mătusico, îi răspunse Liza, mi-a trecut; totul a si trecut.

- A trecut! Cum a trecut? Iată că ti s-a ascutit si năsucul, iar tu o tii una si bună că totul a trecut. Bine a mai „trecut”!

- Da, mi-a trecut, mătusico, numai de-ai vrea să mă ajuti, exclamă Liza, cuprinsă de o însufletire năvalnică si se aruncă de gîtul Marfei Timofeevna. Scumpă matusă, te rog să-mi fii prietenă, ajută-mă, nu te supăra, înțelege-mă...

178

t

- Dar ce-i cu tine, ce-i cu tine, maică? Nu mă speria, rogu-te; acusi încep să tip, nu mă privi asa; spune-mi mai repede ce s-a întîmplat!

- Eu... eu vreau... Liza își ascunse fata la pieptul Marfei Timofeevna... Vreau să mă duc la mănăstire, rosti ea cu glas înăbusit.

Bătrîna tresări pe pat.

— Fă-ti cruce, maică, Lizocika, vino-ti în fire, ce-i cu tine, Doamne fereste, îngînă în sfîrsit bătrîna, culcă-te, scumpa mea, dormi putin; toate ti-au venit din pricina nesomnului, draga mea!

Liza își ridică usor capul; obrajii îi ardeau.

- Nu, mătusica, spuse ea, să nu vorbesti asa; m-am hotărît, eu m-am rugat, i-am cerut Domnului sfatul; totul s-a isprăvit, s-a sfîrsit cu viața mea aici cu dumneavoastră. O lectie ca asta n-a fost degeaba; si nu-i nici întîia oară cînd mă gîndesc la asta. Nu mi-e dat să fiu fericită; chiar cînd speram la fericire, simteam o povară pe piept, îmi dau seama de toate, si de păcatele mele si de ale altora, si cum a agonisit tăticu' bogăția noastră; toate le stiu. Toate acestea trebuie să fie iertate, spălate prin rugăciuni, îmi pare rău de matală, de mama, îmi pare rău de Lenocika; dar n-am ce face; îmi dau seama că locul meu nu-i aici. De la toate mi-am luat rămas-bun, de la toate cele din casă, pentru cea din urmă dată; ceva mă cheamă; mi-e silă, vreau să trăiesc stingheră pe veci. Să nu mă împiedicati, să nu căutati a mă convinge, ajutați-mă, de nu — tot am să plec.

Marfa Timofeevna o asculta pe nepoata sa cu groază în suflet.

„E bolnavă, aiurează, se gîndi bătrîna, trebuie să trimit după doctor; dar după care? Mai deunăzi Ghedeonovski îl lăuda pe unul; el minte întruna — dar poate că de data asta a spus adevărul.” Cînd se convinse că Liza nu-i bolnavă si nu

t

aiurează, cînd la toate obiectiile sale Liza o tinu una si bună, Marfa Timofeevna se sperie si se mîhni de-a binelea.

— Totusi, nici nu stii, scumpa mea, încercă ea s-o convingă, cum îi viata la mănăstiri! Te vor hrăni, dragă, numai cu untdelemn prost, de cînepă, de cel verde; te vor îmbrăca numai în rufărie aspră de tot; te vor pune să umbli prin frig; si n-ai să poti îndura, Lizocika. Toate astea ti-au venit de la Agasa; ea ti-a împuiat capul. Dar ea a huzurit la început si s-a bucurat de viată; bucură-te si tu. Lasă-mă cel puțin să mor linistită si după aceea fă ce vrei. Dar cine a mai văzut asa ceva, ca pentru asemenea barbă de tap, Doamne iartă-mă, pentru un bărbat să mergi la mănăstire? Ei, si dacă ti-i atît de silă, du-te, roagă-te sfîntului, dă o slujbă, dar nu-ti pune comanacul negru pe cap, Doamne Dumnezeule, Maică precurată...

si Marfa Timofeevna izbucni într-un plîns amar.

Liza căută s-o linistească, îi sterse lacrimile, plînse si ea, dar rămase neînduplecată, în deznădejde, Marfa Timofeevna încercă s-o înspăimînte; c-o să spună totul maică-sii..., dar nici asta nu ajută la nimic. Numai în urma rugămintilor stăruitoare ale bătrînei, Liza se învoi să-si amîne cu jumătate de an împlinirea hotărîrii; în schimb Marfa Timofeevna se văzu nevoită să-si dea cuvîntul că o va ajuta si va căpăta încuviintarea Măriei Dmitrievna dacă peste sase luni ea nu-si va strămuta, cumva, hotărîrea.

O dată cu venirea primelor geruri, cu toată făgăduiala dată de a se îngropa într-o fundătură, Varvara Pavlovna, aprovizionată cu bănisori, se mută la Petersburg, unde închirie o locuință modestă, dar drăgută, găsită pentru ea de Pansin, care părăsise gubernia O... înaintea ei. În vremea din urmă acesta pierduse cu desăvîrsire simpatia Măriei Dmitrievna; încetă brusc s-o mai viziteze si aproape nu mai părăsea satul Lavriki. Varvara Pavlovna îl subjugase, îl subjugase cu adevărat: un alt cuvînt nu poate arăta mai bine puterea

180

t

nemărginită, deplină si copleșitoare pe care o avea asupra lui. Lavretki petrecu iarna la Moscova; iar în primăvara anului următor ajunse pînă la el vestea că Liza fusese tunsă călugărită la mînăstirea B., într-un colt îndepărtat al Rusiei.

Epilog

Au trecut opt ani. Din nou a venit primăvara... Dar mai întîi să spunem în cîteva cuvinte ce soartă au avut Mihalevici, Pansin, doamna Lavretkaia — si să ne despărțim de ei. După multe peregrinări, Mihalevici si-a găsit în sfîrsit ocupatia care i se potrivea: a fost numit pedagog-sef la o scoală de stat, iar elevii „îl adoră”, desi îl maimutăresc pe la spate. Pansin a avansat mult în grad si acum aspiră la postul de director; umblă puțin cam încovoiat: se prea poate ca ordinul Sf. Vladimir, crucea care i-a fost conferită si o poartă la gît, să-l tragă în jos. Artistul din el a cedat în mod hotărît locul functionarului. Fata-i încă tînără s-a gâlbejit, părul i s-a rărit; nu mai cîntă, nu mai desenează, însă se ocupă în taină cu literatura: a scris o comedioară, în genul „proverbilor”, si, deoarece toti cei ce scriu „zugrăvesc” pe cineva sau ceva, a zugrăvit si el o cochetă si-si citește pe ascuns comedioara la vreo două-trei cucoane care-i arată bunăvointa. De căsătorit, nu s-a căsătorit, desi i s-au ivit multe prilejuri strălucite. De vină a fost Varvara Pavlovna. Cît despre aceasta — ca si odinioară, ea locuieste la Paris: Feodor Ivanîci i-a acordat o pensie viageră si astfel si-a răscumpărat libertatea, scăpînd de eventualitatea ca ea să se întoarcă

iarăși pe neasteptate. A îmbătrânit și s-a îngrășat, totuși mai e drăgută și elegantă. Fiecare om își are un ideal: Varvara Pavlovna și l-a găsit

182

.S. TURGHENIEV

pe-al său în operele dramatice ale lui Dumas-fiul. Frecventează cu sîrguintă teatrul în care se prezintă pe scenă cameliile bolnave de tuberculoză și sentimentale. Pentru ea, doamna Doche reprezenta culmea fericirii omenesti: într-un rînd, a declarat că nu-i dorește fiicei sale o ursită mai bună. Să sperăm că soarta o va scuti pe mademoiselle Ada de o asemenea fericire: dintr-un copil rumen și durduliu, a ajuns o fetiță palidă, cu plămîinii slabi; nervii îi sînt de pe acum zdruncinați. Numărul admiratorilor Varvarei Pavlovna a scăzut, dar ei n-au dispărut; pesemne, pe unii îi va păstra pînă la capătul vieții. În ultimul timp, cel mai înfocat dintre aceștia a fost un oarecare Zakurdalo-Skubîrnikov, unul dintre mustăciosii din gardă, ofițer în retragere, un bărbat de vreo treizeci și opt de ani, cu o constituție neobisnuit de robustă. Francezii care frecventează în mod obisnuit salonul doamnei Lavretkaia îl numesc le gros t aureau de l'Ukraine; Varvara Pavlovna nu-l invită niciodată la seratele ei faimoase; dar el se bucură de toate favorurile ei.

și așa... au trecut opt ani. Din ceruri a adiat din nou fericirea strălucitoare a primăverii, zîmbind iarăși pămîntului și oamenilor; sub mîngîierea ei s-au ivit pretutindeni din nou florile, dragostea și cîntecele. Orasul O... s-a schimbat prea puțin în cursul acestor opt ani; însă casa Măriei Dmitrievna parcă a întinerit: peretii săi, proaspăt zugrăviți, străluceau prietenos de albeați; iar geamurile ferestrelor deschise păreau rumenite și scînteiau în bătaia asfîntitului. Prin ferestre răzbăteau pînă în stradă izbucnirile năvalnice ale unor glasuri tinere, zgomotoase, într-o nesfîrșită cascadă de rîsete. Părea că toată casa clocoteste de viață și că veselie se revarsă din ea. Stăpîna casei a intrat de mult în mormînt: Măria Dmitrievna a murit la vreo doi ani după călugărirea Lizei. Nici Marfa Timofeevna nu i-a supraviețuit multă vreme nepoatei sale. Ele se odihnesc alături în cimitirul orasului. Nu mai este pe lume nici Nastasia Karpovna; timp de cîțiva ani,

t 183

credincioasa bătrînă mersese să se roage în fiecare săptămînă la mormîntul unde odihneau rămășițele pămîntesti ale prietenei sale... A venit vremea ca și oscioarele ei să se așeze în pămîntul reavăn. Dar casa Măriei Dmitrievna n-a ajuns pe mîini străine, n-a ieșit de sub stăpînirea neamului său, cuibul n-a rămas pustiu. Se află acolo: Lenocika, fată frumoasă și zveltă acum, și logodnicul ei — un ofițer blond de husari; fiul Măriei Dmitrievna, căsătorit de curînd la Petersburg, sosit cu tînăra-i soție ca să petreacă în O...; sora soției acestuia, elevă de pension de șaisprezece ani, cu obrații rumeni și cu ochii senini; suocika cea micuță, care de asemenea a crescut și s-a făcut frumoasă - iată tineretul care cu rîsetele și cu vorbele sale umple casa Kalitinilor. Aici toate s-au schimbat, totul s-a prefăcut după chipul noilor locatari. Valetii tineri și imberbi, glumeti și ghidusi au luat locul bătrînilor servitori gravi de altădată. Acolo unde se plimba cîndva agale Roska cea grasă, doi prepelicari fac un tîrâboi cumplit, sărind de pe un divan pe altul, în grajd au apărut niste buiestri vînjosi, rotasi aprigi, lăturasi înfocați cu coamele împletite și cai de călărie căză-cesti. Orele gustării de dimineată, ale prînzului și ale cinei s-au încurcat și s-au amestecat; după expresia vecinilor, acolo s-au statornicit „obiceiuri nemaivăzute”. În seara despre care-i vorba, locatarii casei Kalitin (cel mai mare dintre ei, logodnicul Lenocikăi, avea numai douăzeci și patru de ani) se îndeletniceau cu un joc prea puțin complicat, dar, judecînd după hohotele generale, foarte distractiv; ei alergau prin camere,

jucându-se de-a prinselea. Cîinii, la fel, alergau și lătrau; iar canarii din coliviile atîrnate în fața ferestrelor cîntau de-si rupeau pieptul, care mai de care, sporind gălăgia cu ciripitul lor strident, în toiul acestei petreceri asurzitoare în fața porții se opri o trăsură prăfuită, iar un bărbat de vreo patruzeci și cinci de ani, în haine de călătorie, coborî din ea și rămase cuprins de nedumerire. Stătu un timp nemiscat, învâlu casa cu o privire atentă, întră

184

t

pe porțită în curte și urcă scările cu pași rari. În antreu nu-l întâmpină nimeni, însă usa sălii se deschise dintr-o dată larg: prin ea tîsni surocika, îmbujorată, și, cît ai clipi, în urma ei năvăli cu strigăte asurzitoare o ceată de tineri. Fața se opri ca din senin și se domoli la vederea necunoscutului, însă ochii senini, atintiti asupra lui, îl priveau cu aceeași blîndete. Fetele proaspete nu încetară să rîdă. Fiul Măriei Dmitrievna se apropie de oaspete și-l întrebă cu amabilitate ce dorește.

- Sînt Lavretki, rosti oaspetele.

Un strigăt unanim se auzi drept răspuns - și nu pentru că toți tinerii se bucurau de sosirea acestei rude îndepărtate, aproape uitate, ci pur și simplu pentru că ei erau gata să glumească și să se bucure cu orice prilej, îndată Lavretki fu înconjurat: ca veche cunosțință, Lenocika se înfățișă cea din-tîi, asigurîndu-l că încă puțin și l-ar fi recunoscut numaidecît; apoi îi prezentă pe ceilalți, recomandînd pe fiecare, chiar și pe logodnicul său, cu numele cel mic. Toată droaia se îndreptă prin sufragerie spre salon, în amîndouă camerele erau schimbate tapetele, însă mobila rămăsese aceeași. Lavretki recunoscu pianul. Pînă și ghergheful de la fereastră era același fără să i se fi schimbat nici poziția, avînd se pare aceeași broderie neisprăvită de acum opt ani. L-au poftit într-un fotoliu confortabil; cu toții se azează cuviincios în jurul lui. Întrebările, exclamațiile, povestirile începură să curgă pe întrecute.

— De mult nu v-am mai văzut, remarcă plină de naivitate Lenocika, și nici pe Varvara Pavlovna n-am văzut-o.

— Desigur că nu! se pripă să spună fratele său. Eu te-am dus la Petersburg, iar Feodor Ivanîci a stat mereu la țară.

— Da, de atunci și mămica a murit.

- și Marfa Timofeevna, spuse surocika.

- și Nastasia Karpovna, adăugă Lenocika, și monsieur Lemm...

— Cum? Si Lemm a murit? întrebă Lavretki.

UN CUIB DE NOBIL!

185

- Da; îi răspunse tînărul Kalitin, de aici a plecat la Odessa; se zice că cineva l-a ademenit acolo, unde a și murit.

- Nu stiti, după moartea lui nu s-au găsit ceva piese muzicale?

— Nu stiu; e puțin probabil.

Cu toții tăcură și schimbară priviri fugare. Un nouras de tristete se asternu peste fetele tinere.

— Motanul Matros însă mai trăiește, zise deodată Lenocika.

- și Ghedeonovski mai trăiește, grăi fratele său.

La auzul numelui de Ghedeonovski, răsună dintr-o dată un rîs unanim.

— Da, trăiește și minte ca întotdeauna, urmă fiul Măriei Dmitrievna, și, închipuit i-vă,

zburdalnica asta (arătă spre eleva de pension, sora sotiei sale), ieri, i-a presărat piper în tabacheră.

— Să fi văzut cum a strănutat! izbucni Lenocika, și risul năvalnic răsună din nou.

— Nu demult am primit vesti despre Liza, zise tânărul Kalitin, și iarăși tăcură cu totii. Se simte bine, sănătatea ei se restabilește treptat.

— Se află tot la aceeași mănăstire? întrebă Lavretki. -Tot.

— Vă scrie?

— Nu, niciodată; vestile ajung la noi prin fel de fel de oameni. Se lăsă, brusc, o liniste adâncă. „A zburat pe deasupra noastră îngerul tăcerii”, se gândiră cu totii.

— N-ati dori să mergeti în grădină? îl întrebă Kalitin pe Lavretki. E foarte frumoasă acum, desi nu prea îngrijită.

Lavretki iese în grădină și cel dintâi lucru care-i atrase luarea-aminte a fost banca, aceeași bancă pe care petrecuse cândva cu Liza câteva clipe fericite, ce nu se mai puteau întoarce. Banca se înnegrise, se strâmbase. El însă o recunoscuse; iar inima îi fu cuprinsă de un sentiment neasemuit

186

t

de dulce și de amar: tristetea vie a tinereții dispărute, a fericirii de care te-ai bucurat cândva. Înconjurat de tineri, Lavretki se plimbă pe alei; teii îmbătrâniseră și crescuseră în ultimii opt ani; umbra lor se făcuse și mai deasă, în schimb toate tufele se înălțaseră, zmeurisul ajunsese plin de putere, alunisul se sălbăticiu cu totul și pretutindeni mirosea a vreascuri, a pădure, iarbă, liliac.

— Uite, aici ne-am putea juca „de-a patru colțuri”, exclamă deodată Lenocika, intrând într-o poienită verde, înconjurată de tei, de altminteri sîntem tocmai cinci.

— Dar pe Feodor Ivanîci l-ai uitat? întrebă fratele ei. Ori nu te-ai numărat pe tine?

— Dar oare Feodor Ivanîci, la anii lui, poate..., începu ea.

— Vă rog, jucati-vă, se grăbi să spună Lavretki, de mine să nu țineți seamă. O să mă simt mai bine știind că nu vă stingheresc. N-are rost să vă ocupați de mine; eu și cei ca mine, bătrînii, avem o îndeletnicire pe care voi n-o cunoașteți încă și care nu poate fi înlocuită cu nici o altă distracție: amintirile.

Tinerii îl ascultară pe Lavretki cu un respect prietenos, dar puțin ironic, parcă le-ar fi vorbit un profesor, și dintr-o dată se risipiră și fugiră în poiană; patru se mistuiră pe sub copaci, iar unul rămase la mijloc — și jocul începu.

Lavretki se întoarse în casă, intră în sufragerie, se apropie de pian și atinse o clăpă; se auzi un sunet slab, însă limpede, care vibra tainic în inima lui; cu nota asta începea melodia inspirată cu care, demult, în acea noapte fericită, Lemm îl entuziasmase atît de mult. Apoi Lavretki trecu în salon și multă vreme nu mai iese de acolo, hi odaia aceasta, unde atît de des o văzuse pe Liza, chipul fetei îi apărea și mai viu. I se părea că deslusește în juru-i urmele prezentei ei. Dorul după ea îl cuprinse cu o tristete grea și chinuitoare, lipsită de tihna pe care o aduce moartea. Liza mai trăia, undeva departe, o viață stinsă; se gîndea la ea ca la o ființă vie și nu putea

t 187

recunoaște pe fata iubită cândva în năluca aceea confuză, palidă, învesmîntată în straie monahale și înconjurată de valurile fumului de tămîie. Nici Lavretki nu s-ar fi recunoscut, dacă s-ar fi putut privi, așa cum o vedea pe Liza în închipuirea sa. În cei opt ani, se petrecuse în cele din urmă o schimbare în viața lui, acea schimbare pe care mulți nu o

încearcă, dar fără de care nu poti să rămîi pînă la sfîrșit un om de treabă, într-adevăr, Lavretki încetase de a se mai gîndi la fericirea lui personală, la telurile sale egoiste. El se linistise și — de ce să tănuim adevărul? — îmbătrînise, nu numai cu fata și cu trupul, ci și cu sufletul. Să păstrezi pînă la bătrînete o inimă tînără, cum spun unii, este greu și totodată aproape caraghios. Poate să fie multumit cel ce nu și-a pierdut credința în bine, statornicia vointei și dorinței de a munci! Lavretki avea dreptul să se socotească multumit: el ajunsese cu adevărat un bun gospodar, învățase cu adevărat să are pămîntul și nu se străduia numai pentru sine; pe cît era cu putintă, ocrotea și îmbunătățea traiul tărănilor săi.

Lavretki iese din casă și intră în grădină. Se așază pe banca ce-i era cunoscută - și în acest loc drag, în fata casei unde pentru cea din urmă oară își întinsese zadarnic mîinile spre potirul tainic în care spumega și scliffea vinul auriu al desfătării — el, pribeagul singuratic, fără cuib, își întoarse privirile spre viața lui trecută, în chiotele vesele ale tinerei generații care-i și luase locul. Inima i se întrista, fără să fie grea sau îndurerată. De regretat, avea ce regreta; dar n-avea de ce să-i fie rusine. „Jucati-vă, veseliti-vă, creșteti, tinere vîlăstare”, se gîndea el, fără nici o umbră de amărăciune. „Viata vă stă în față și veți trăi mai ușor. N-o să fii nevoiți, ca noi, să vă căutați drumul, să luptați, să cădeți și să vă ridicați în mijlocul beznei. Noi n-am căutat decît să ne salvăm — și cîți din noi nu s-au salvat! —, iar vouă vi se cade să faceți treabă, să munciți, și binecuvîntarea celor de-alde noi, a bătrînilor, va fi cu voi. Iar mie, după ziua de astăzi, după

188

t

simtămintele încercate, nu-mi rămîne decît să vă salut pentru ultima dată; și, desi cu tristete, totuși fără invidie, fără nici un fel de amărăciune, să spun ca încheiere, ca unul ce-si asteaptă în liniste sfîrșitul: Fii bine venită, bătrînete singuratică! Mistuie-te, pînă la urmă, viață zadarnică!”

Lavretki se ridică și se îndepărtă încetisor. Nimeni nu-l observă, nimeni nu-l retinu. Strigătele vesele răsunau și mai tare în grădină, dincolo de peretele verde, de nepătruns al teilor înalți. Se urcă în trăsură și porunci vizitiului să-l ducă acasă, în pasul domol al cailor.

„și sfîrșitul?” poate va întreba cititorul deceptionat. „Ce s-a mai întîmplat cu Lavretki? Cu Liza?” Ce să spun despre niste oameni încă vii, dar care au renunțat la frămîntările pămîn-testi? Pentru ce ne-am întoarce la ei? Se zice că Lavretki s-a dus la mănăstirea cea îndepărtată, în care se retrăsese Liza, și a văzut-o. Mergînd de la o strană la alta, ea a trecut pe aproape de el cu mers măsurat, smerit și grabnic de călugărită, dar nu l-a privit. Numai genele ochilor întorsi spre el au tresărit abia perceptibil. Numai fata-i trasă s-a aplecat și mai mult, iar degetele mîinilor sale încrucisate, înfășurate de mătânii, s-au strîns și mai tare. Ce-au gîndit, ce-au simțit amîndoi? Cine stie? Cine poate să spună? În viață există asemenea clipe, asemenea simțiri... Poti doar să le pomenesti — și să treci mai departe.